ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ: ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η Ευρωπαϊκή προοπτική των δυτικών Βαλκανίων

Τα ανθρώπινα Δικαιώματα πριν και μετά την ένταξη στην ΕΕ

Διπλωματική Εργασία

Τριανταφυλλοπούλου Μαρία
Α. Μ: 1210Μ049

Σεπτέμβριος 2012

Πίνακας περιεχομένων

Προλογικό Σημείωμα 5

Μέρος Α': Διεθνής και Ευρωπαϊκή Διάσταση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων 5

1. Ανθρώπινα Δικαιώματα 5

1.1. Ιστορική Διαδρομή 5

1. 2. Εννοιολογική προσέγγιση 7

1.3.Κατηγορίες ανθρωπίνων δικαιωμάτων 9

1.3.1. Οι τρεις «γενιές» δικαιωμάτων 10

1.3.2. Τα δικαιώματα στη συλλογιστική της κατάστασης 11

2. Οι διεθνείς και περιφερειακές διαστάσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου 12

2.1. Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών 12

2.2. Το Συμβούλιο της Ευρώπης 13

2.3. Η Ευρωπαϊκή Ένωση 15

2.4. Η ΕΕ στην ΕΣΔΑ; 17

Μέρος Β': Η κανονιστική δύναμη της Ένωσης ως μέσο προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανά τον κόσμο 20

1. Η Ανίχνευση του ορου 20

2. Η έννοια και η εφαρμογή της πολιτικής αιρεσιμότητας 23

Μέρος Γ': Η Ευρωπαϊκή Ένωση στα δυτικά Βαλκάνια 27

1. Η ευρωπαϊκή πολιτική για τα δυτικά Βαλκάνια 27

1.1. Η ιστορική συγκυρία 28

1.2. Η εφαρμογή της πολιτικής αιρεσιμότητας στα Δυτικά Βαλκάνια 29

2. Τα δυτικά Βαλκάνια σε ευρωπαϊκή τροχιά 35

2.1. Κροατία 36

2. 2. Βοσνία 40

2.3. Σερβία 42

2.4. Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας 43

2.5.Μαυροβούνιο 45
2.6. Αλβανία 47
2.7.Κόσσοβο 50
3. Ανθρώπινα Δικαιώματα στα Δυτικά Βαλκάνια: Μύθος ή Πραγματικότητα; 51
3.1. Από την θεωρία… 51
3.2. … Στην πράξη 62
Μέρος Δ': Κριτική αποτίμηση 72

Προλογικό Σημείωμα

Μέτα από τη διεύρυνση της 1ης Μαΐου του 2004, τα ευρωπαϊκά σύνορα πλησίασαν ακόμη περισσότερο την περιοχή των δυτικών Βαλκανίων. Αποτέλεσμα της ένταξης της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας ήταν οι χώρες της νοτιανατολικής Ευρώπης να βρεθούν περικυκλωμένες από τα κράτη μέλη της Ένωσης, δημιουργώντας ουσιαστικά μια «τρύπα» στο όλο οικοδόμημα. Η κατάσταση στα δυτικά Βαλκάνια, η πρόοδος τους προς την πορεία ολοκλήρωσης και καλή πορεία των σχέσεων των δύο μερών αποτελούσε πλέον άμεσο ενδιαφέρον της ΕΕ.[1]

Το γεγονός αυτό, ενέτεινε το επίπεδο προσοχής της Ένωσης προς την περιοχή. Ο εκδημοκρατισμός των δομών και η εμπέδωση των ανθρωπιστικών αξιών στους βαθιά «ταλαιπωρημένους» λαούς της περιοχής έγινε κύριο μέλημα της ευρωπαϊκής δράσης στην περιοχή. Κύριο μέλημα, λοιπόν της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει τον τρόπο με τον οποίο η Ένωση, μέσα από το πρίσμα της κανονιστικής της ισχύος - επηρεάζει την πολιτική και ηθική αναδιαμόρφωση των χωρών των δυτικών Βαλκανίων, αλλά και το κατά πόσο τα τελευταία ανταποκρίνονται προς αυτές τις επιταγές.

Μέρος Α': Διεθνής και Ευρωπαϊκή Διάσταση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

1. Ανθρώπινα Δικαιώματα

1.1. Ιστορική Διαδρομή

Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν αποτελούν κατάκτηση του σύγχρονου πολιτισμού. Αναφορές για τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούμε να εντοπίσουμε μέσα στα ιερά θρησκευτικά κείμενα. Η Βίβλος, το Κοράνι, οι Βέδες και τα Ανάλεκτα του Κομφούκιου είναι μερικά από τα αρχαία γραπτά κείμενα που καταπιάνονται με το ζήτημα των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του ατόμου. Ωστόσο, οι αρχαιότεροι νομικοί κώδικες που ως ένα βαθμό περιελάμβαναν την έννοια του δικαιώματος εντοπίζονται στην αρχαία Μεσοποταμία το 2350 π. Χ, ενώ ο αρχαιότερος νομικός κώδικας που σώζεται ως σήμερα είναι ο νεοσουμερικός *Κώδικας του Ουρ-Νάμμού* (περίπου στο 2050 π.Χ.). Λίγο αργότερα, στον αρκετά γνωστό *Κώδικα του*

[1] European Commission, "regional Cooperation in the western Balkans: A policy priority for the European Union", Luxembourg, 2006, pp 3.

Χαμουραμπί (1780 π.Χ), βρίσκουμε μια σειρά από κανόνες, η παραβίαση των οποίων επέφερε και την ανάλογη ποινή. Οι κανόνες αυτοί αφορούσαν μεταξύ άλλων στα δικαιώματα των γυναικών, των παιδιών και των δούλων. Το πιο σημαντικό, όμως, αρχαίο κείμενο - που αποτελεί σημείο αναφοράς μέχρι και σήμερα - εντοπίζεται το 539 π.Χ.. Όταν ο πρώτος βασιλιάς της αρχαίας Περσίας, Κύρος ο Μεγάλος, κατέλαβε την περιοχή της Βαβυλώνας, προχώρησε σε μια σειρά από μεταρρυθμίσεις που αργότερα θα αποκαλούνταν ως ο πρώτος χάρτης ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον κόσμο. Ο λεγόμενος *«Κύλινδρος του Κύρου»*[2] διακήρυσσε μεταξύ άλλων την φυλετική ισότητα, την ανεξιθρησκία και την κατάργηση της δουλείας. Το περιεχόμενο του Κυλίνδρου, του οποίου οι διατάξεις ομοιάζουν κατά πολύ με τα τέσσερα πρώτα άρθρα της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, έχει πλέον μεταφραστεί στις έξι επίσημες γλώσσες του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Κατόπιν τούτων, η ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εξαπλώθηκε στην Ινδία, την Αθήνα και την αρχαία Ρώμη. Τα *Ήδικτα (Διατάγματα)* του αυτοκράτορα Ασόκα της Ινδίας αποτελούσαν τις κοινωνικές και ηθικές εφαρμογές των αρχών του βουδισμού. Στην Αθήνα του «χρυσού αιώνα» του Περικλή, οι ιδεοκράτες φιλόσοφοι εισήγαγαν την έννοια της ατομικής ελευθερίας, την οποία ανέφεραν ως «δικαίωμα αυτοκαθορισμού» του αθηναίου πολίτη. Το δικαίωμα αυτό αποτελούσε θεμέλιο της αθηναϊκής δημοκρατίας. Στην αρχαία Ρώμη, από την άλλη, οι ορισμένες φιλελεύθερες απόψεις που είχαν δημιουργηθεί αφορούσαν τις κοινωνικά ανώτερες τάξεις και όχι τους δούλους, που αντιμετωπίζονταν ως πράγματα (res) που χρήζουν απόλυτης εξουσίασης. Σημειωτέον ότι στην αρχαία Ρώμη γεννήθηκε, επίσης, και η έννοια του «φυσικού νόμου», αφού έγινε αντιληπτό το γεγονός ότι πολλές φορές οι άνθρωποι τείνουν να ακολουθούν συγκεκριμένους άγραφους νόμους στη ζωή τους.

Εντούτοις, η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων γνώρισε μεγάλη άνθηση στη νεώτερη και σύγχρονη ιστορία., αν και η πρώτη κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων συμβαίνει στην Αγγλία με την υπογραφή του «Μεγάλου Χάρτη των Ελευθεριών» (Magna Charta) το 1215. Έκτοτε, βασικά νομικά κείμενα για την προστασία των δικαιωμάτων εμφανίζονται και πάλι στην Αγγλία τον 17^{ο} αιώνα, όπως

[2] Το όνομα αυτό οφείλεται στο ότι οι αποφάσεις που έλαβε ο Κύρος αποτυπώθηκαν σε ένα κύλινδρο από ψημένο πηλό στην Ακκαδική γλώσσα με σφηνοειδή γραφή.

το Petition of Rights (1629), το Habeas Corpus Act (1679) και η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων (Bill of Rights, 1689), που καθιστούσε παράνομες πολλές από τις καταπιεστικές κρατικές ενέργειες στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τον 18ο αιώνα, από την άλλη, οι δύο σημαντικότερες επαναστάσεις που έλαβαν χώρα στις ΗΠΑ το 1776 και στην Γαλλία το 1789, είχαν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση της *Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής* και της *Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη* αντίστοιχα, οι οποίες κατοχύρωναν ορισμένα βασικά δικαιώματα. Η αμερικανική επανάσταση στα τέλη του 18ου αιώνα συνοδεύτηκε, επίσης, από τις Διακηρύξεις (Bills of Rights) της Βιρτζίνια (1776) και άλλων πολιτειών, αλλά και από το πρώτο Σύνταγμα των Η.Π.Α. (1787) με το οποίο καθιερώθηκαν οι ατομικές ελευθερίες.[3] Ωστόσο, η Διακήρυξη που προέκυψε από τη γαλλική επανάσταση, και οι διάδοχες αυτής Διακηρύξεις του 1793 και του 1795, αποτέλεσαν ορόσημο για την εξάπλωση και τη συνταγματική καθιέρωση των ατομικών δικαιωμάτων στην υπόλοιπη Ευρώπη κατά τον 19ο και 20ο αιώνα. Από εκεί και έπειτα, τα ανθρώπινα δικαιώματα ως αντικείμενο του διεθνούς δικαίου θα κατοχυρωθούν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την πτώση των ναζιστικών και φασιστικών καθεστώτων, καθότι μέχρι τότε η βαθιά ριζωμένη αρχή της κρατικής κυριαρχίας (national sovereignty) δεν άφηνε περιθώρια διάδρασης και επέμβασης στις έννομες τάξεις των κρατών,[4]

1. 2. Εννοιολογική προσέγγιση

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είτε ως πολιτική είτε ως ιδεολογία αποτελούν αξίες εγγενείς και σύμφυτες προς την ανθρώπινη ιδιότητα· είναι το αντίβαρο έναντι σε κάθε μορφή εξουσίας που μπορεί να απειλήσει την αξιοπρέπεια και την προσωπικότητα του ατόμου· είναι ο κοινός παρανομαστής ανάμεσα στους πολίτες του κόσμου· είναι το σύνορο ανάμεσα στη θεμιτή και την αθέμιτη συμπεριφορά, αν όχι στην ηθική και την ανηθικότητα.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα, ως όρος, δεν τυγχάνουν μιας καθολικής εννοιολογικής προσέγγισης. Η φιλοσοφική αναζήτηση γύρω από το τι είναι τελικά τα ανθρώπινα

[3] Το Σύνταγμα των Η.Π.Α. τροποποιήθηκε από 10 νέες διατάξεις το 1791.

[4] Για την ιστορική εξέλιξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βλ. Αριστόβουλος Ι. Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα: ατομικές ελευθερίες.*, τόμος α', δ' έκδοση, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1982, σελ. 7.

δικαιώματα έχει ξεκινήσει αρκετούς αιώνες πριν κι έχει απασχολήσει αρκετούς θεωρητικούς επιστήμονες και φιλοσόφους, από τον Θωμά τον Ακινάτη και τον Δάντη, μέχρι τον Thomas Hobbes, τον Kant, αλλά και τους πρωτομάστορες της γαλλικής επανάστασης Voltaire, Jean Jack Rousseau και Montesquieu. Οι ερμηνείες που έχουν δοθεί μέχρι σήμερα ποικίλουν. Οι συγκρουόμενες πολιτικές παραδόσεις αλλά και η ιστορική εξέλιξη και διαμόρφωση ανά τους αιώνες έχουν αναδείξει κάθε φορά διαφορετικές πτυχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή έχουν θέσει διαφορετικές προτεραιότητες. Σύμφωνα με την ερμηνεία της UNESCO *«Τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν είναι ούτε μια νέα ηθική, ούτε μια λαϊκή θρησκεία. Είναι πολύ περισσότερο από μια κοινή σε όλους τους ανθρώπους γλώσσα. Είναι οι απαιτήσεις που ο άνθρωπος της διανόησης ή της επιστήμης οφείλει να μελετήσει και να ενσωματώσει στις γνώσεις του, με τους δικούς του κανόνες και μεθόδους, είτε ασχολείται με τη φιλοσοφία, τις ανθρωπιστικές επιστήμες… είτε είναι ιστορικός ή γεωγράφος. Είναι τελικά μια πραγματικής επιστημονική επεξεργασία …που σταδιακά πρόκειται να οικοδομηθεί ή να προωθηθεί»*.[5] Εξάλλου, Ο René Cassin, βασικός συντάκτης της Διεθνούς Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Universal Declaration of Human Rights, UN, General Assembly 1948), καθόρισε την αξιοπρέπεια, την ελευθερία, την ισότητα και την αδελφοσύνη ως τους τέσσερις θεμελιώδεις πυλώνες/δόγματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παρομοιάζοντας τη Διακήρυξη με προστέγασμα ναού.[6]

Το σίγουρο είναι ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου προϋποθέτουν την σχέση του ατόμου με τον φορέα εξουσίας. *«Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.»*[7] Πράγματι ο άνθρωπος, αν θεωρηθεί ανεξάρτητα από το κοινωνικό περιβάλλον και την ιστορική του εξέλιξη, είναι ον «ελεύθερο» αφού έχει τη δυνατότητα να κινείται, να σκέφτεται και να ομιλεί, επομένως διαθέτει εκ φύσεως την ελευθερία του λόγου, της σκέψης και της κίνησης. Ωστόσο, όταν αναφερόμαστε στη λέξη «δικαίωμα» αναφερόμαστε και

[5] Στ. Περράκης, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτήνη, 2009, σελ. 5.
[6] Micheline Ishay, *The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalisation Era,* University of California Press, Ltd. London, England, 2008, pp. 3.
[7] Άρθρο 1 της *Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα* του ΟΗΕ

στην ύπαρξη του κράτους. Και αυτό γιατί μόνο το κράτος μπορεί να χορηγήσει και να κατοχυρώσει δικαιώματα.[8]

Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να γίνει και μια ποιοτική διάκριση ανάμεσα στους διαφορετικούς όρους που χρησιμοποιούνται εναλλακτικά για να εκφράσουν το δικαίωμα του ανθρώπου, όπως είναι τα ατομικά δικαιώματα, οι ατομικές ελευθερίες, οι δημόσιες ελευθερίες, τα θεμελιώδη δικαιώματα και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι όροι αυτοί, αν και από νομικής άποψης θεωρούνται ταυτόσημοι, εννοιολογικά διαφέρουν. Συγκεκριμένα, τα *ατομικά δικαιώματα* αποτελούν τα δικαιώματα που απονέμονται από την κρατική εξουσία προκειμένου να ικανοποιήσουν ένα βιοτικό έννομο συμφέρον. Από την άλλη, οι *ατομικές ελευθερίες* προσδιορίζουν ένα πεδίο ελεύθερης δράσης και ύπαρξης του ατόμου απέναντι στον κρατικό καταναγκασμό. Το πεδίο αυτό διευρύνουν οι *δημόσιες ελευθερίες*, που περιλαμβάνουν πέρα από τις ατομικές, τις πολιτικές και κοινωνικές ελευθερίες. Σε αντιπαραβολή, ο όρος *θεμελιώδη δικαιώματα* υπογραμμίζει τον θεμελιακό χαρακτήρα των δικαιωμάτων, αφενός γιατί πηγάζουν από τον θεμελιώδη νόμο του κράτους, το Σύνταγμα, και αφετέρου γιατί καθορίζουν το νομικό "status" των πολιτών στο πλαίσιο του οργανωμένου κράτους. Τέλος, η έκφραση *ανθρώπινα δικαιώματα*, που απαντάται κυρίως στις διεθνείς συμβάσεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου, περιλαμβάνει ένα στοιχείο οικουμενικότητας και την αντίληψη ότι τα δικαιώματα αυτά είναι οιονεί έμφυτα στον άνθρωπο.[9]

1.3.Κατηγορίες ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αδιαίρετα, καθολικά και οικουμενικά.[10] Ωστόσο, στη θεωρητική τους προσέγγιση, έχει επικρατήσει η πρακτική της κατηγοριοποίησής τους. Αρχικά, όταν αναφερόμαστε στα δικαιώματα του ανθρώπου εννοούμε τα ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και συλλογικά δικαιώματα που αξιώνεται το άτομο από τον φορέα εξουσίας του, δηλ. το κράτος. Η ανάλυση, όμως, δεν σταμάτησε εκεί, για αυτό και μέχρι σήμερα έχουν εμφανιστεί διάφορες

[8] Π.Δ. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο: ατομικά δικαιώματα*, τόμος Α', Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991, σελ. 4.
[9] Βλ. Αριστόβουλος Ι. Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα: ατομικές ελευθερίες*, ό. π. υποσημ.3, σελ. 12 – 16.
[10] Βλ. άρθρο 5, General Assembly (A/CONF. 157/23), "Vienna Declaration and Programme of Action"), 12 July 1993.

κατηγοριοποιήσεις, ανάλογες της πτυχής των δικαιωμάτων που η καθεμία επιθυμεί να αναδείξει. Έτσι, μπορούμε σήμερα να μιλάμε για δικαιώματα διαφορετικής γενιάς ή και κατάστασης.

1.3.1. Οι τρεις «γενιές» δικαιωμάτων

Ο διαχωρισμός σε «γενιές» δικαιωμάτων με βάση την ιστορική τους εμφάνιση και νομιμοποίηση σε εθνικό και διεθνές επίπεδο έγινε για πρώτη φορά πρώτα από τον καθηγητή Karel Vasak. Αν και στο όνομα του «αδιαίρετου» των δικαιωμάτων (indivisibility) η διάκριση αυτή δεν γίνεται πάντοτε δεκτή, παρ' όλα αυτά προσφέρει στην κατανόηση της ιστορικής διαμόρφωσης των δικαιωμάτων.

1. Δικαιώματα πρώτης γενιάς: Εδώ περιλαμβάνονται τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, όπως η ελευθερία της σκέψης και της θρησκείας, το δικαίωμα στο συνεταιρισμό κλπ. Τα δικαιώματα αυτά προβλήθηκαν για πρώτη φορά μέσα από τα κείμενα της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας των αμερικανών και της γαλλικής Διακήρυξης για τα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη.

1.Δικαιώματα δεύτερης γενιάς: Στα δικαιώματα δεύτερης γενιάς συγκαταλέγονται τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Με άλλα λόγια το δικαίωμα στην εργασία, την μόρφωση, την εργασία, στην ίση αμοιβή κλπ. ανήκουν στην εν λόγω κατηγορία. Εδώ το κράτος οφείλει να λάβει δράση προκειμένου να προαγάγει, παρά να προστατέψει τα δικαιώματα του υποκειμένου. Αν και τα δικαιώματα αυτά είναι πλέον αναγνωρισμένα από τους διεθνείς οργανισμούς, τα περισσότερα σοσιαλιστικά και αναπτυσσόμενα κράτη επέμεναν να καταταχθούν σε ξεχωριστή κατηγορία, ώστε να μπορεί η κάθε εθνική έννομη τάξη να επιλέγει τον βαθμό προστασίας τους.

3. Δικαιώματα τρίτης γενιάς: Στα δικαιώματα τρίτης γενιάς περιλαμβάνονται τα συλλογικά δικαιώματα ή δικαιώματα αλληλεγγύης, τα οποία έχουν ως σημείο αναφοράς τον άνθρωπο είτε ως ξεχωριστή οντότητα είτε ως σύνολο. Στην πρώτη περίπτωση θα μπορούσαμε να διακρίνουμε το δικαίωμα στην ειρήνη ή το περιβάλλον, ενώ στη δεύτερη ανήκουν τα συχνά αναφερόμενα ως «δικαιώματα των λαών», όπως για παράδειγμα τα δικαιώματα των μειονοτήτων.[11]

[11] Πιο αναλυτικά βλ. Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Εστία, Αθήνα: 1995, σελ. 15 - 21

1.3.2. Τα δικαιώματα στη συλλογιστική της κατάστασης

Μια ακόμα κλασική διάκριση των δικαιωμάτων προέρχεται από τον γερμανό Georg Jellinek, ο οποίος κατηγοριοποίησε τα δικαιώματα σε τρεις διακριτές καταστάσεις: την αποθετική, την θετική και την ενεργό. Οι κατηγορίες αυτές, αν και δεν είναι στεγανές - αφού στα δικαιώματα είναι έντονο το στοιχείο της αλληλεξάρτησης - έχουν ως ένα βαθμό διατηρήσει τη δικαιολογητική τους βάση παρά τις αλλαγές στις οικονομικό-πολιτικές αντιλήψεις. Έτσι, λοιπόν, μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής τρεις καταστάσεις:

1. Αποθετική κατάσταση (status negativus): Το status negativus περιλαμβάνει όλα τα αρνητικά ή αμυντικά δικαιώματα υπό την έννοια της προστασίας του ατόμου να καθορίζει την ιδιωτική ζωή και την θέση του στο κοινωνικό σύνολο ελεύθερος από κρατικές παρεμβολές. Τέτοια δικαιώματα είναι το δικαίωμα στη ζωή, η ελευθερία στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, το απαραβίαστο της ιδιωτικής και κοινωνικής ζωής κλπ.

2. Θετική κατάσταση (status positivus): Στην κατηγορία περιλαμβάνονται ουσιαστικά όλα τα κοινωνικά δικαιώματα του ατόμου, οι αξιώσεις δηλαδή που έχει απέναντι στον κρατικό φορέα εξουσίας. Ο πολίτης ζητά από το κράτος να τον προστατεύσει και να του παρέχει τα ουσιώδη βιοτικά αγαθά για την ομαλή κοινωνική του διαβίωση, συνδράμοντας παράλληλα στην απονομή δικαιοσύνης. Παραδείγματα θετικών δικαιωμάτων είναι το δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην εργασία, στην προστασία των ευπαθών ομάδων, στην προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και στην υγεία και την κοινωνική ασφάλιση.

3. Ενεργός κατάσταση (status activus): Στην ενεργό κατάσταση ανταποκρίνονται όλα τα πολιτικά δικαιώματα, τα οποία με τη σειρά τους αποτελούν έκφραση της αρχής της δημοκρατίας. Στην ενεργό κατάσταση το άτομο επιδιώκει τη συμμετοχή του στην άσκηση της δημόσιας εξουσίας και στην πολιτική ζωή. Το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι αποτελεί τυπικό κατάσταση της status activus.[12]

Πέραν, πάντως, από την τυπική διάκριση, τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν, επίσης, να κατηγοριοποιηθούν με κριτήριο το περιεχόμενό τους σε *ουσιαστικά* και

[12] Π.Δ. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο: ατομικά δικαιώματα*, ό. π. υποσημ. , σελ. 53 – 58.

διαδικαστικά. Στην πρώτη περίπτωση συγκαταλέγονται τα δικαιώματα που μπορούν να αυξήσουν τις κρατικές παροχές και ελευθερίες προς το άτομο (σχεδόν όλα τα ατομικά δικαιώματα), ενώ στη δεύτερη, στα διαδικαστικά ή δικονομικά δικαιώματα, περιλαμβάνονται τα δικαιώματα εκείνα που κατοχυρώνουν την ελεύθερη πρόσβαση στη δικαστική εξουσία και στην απονομή αντικειμενικής δικαιοσύνης. Τέλος, περαιτέρω διακρίσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να γίνουν στη βάση της δεσμευτικότητας, των περιορισμών ή του φορέων των δικαιωμάτων.

2. Οι διεθνείς και περιφερειακές διαστάσεις προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου

2.1. Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών

Απόρροια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και των συνθηκών ειρήνης του 1919 – 1920 ήταν η δημιουργία ενός διεθνούς οργανισμού που θα εξυπηρετούσε τους στόχους του αφοπλισμού, της συλλογικής ασφάλειας και της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών. Εντούτοις, η Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ), όπως ονομάστηκε, δεν κατάφερε να φέρει εις πέρας το έργο της, που ήταν να αποτρέψει μία δεύτερη πολεμική σύρραξη, κυρίως λόγω των πολιτικών συγκυριών. Οι άσχημες, όμως, μνήμες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ανανέωσαν το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για τη θεμελίωση ενός ειρηνικού και δημοκρατικού διεθνούς συστήματος. Αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων, που ξεκίνησαν το 1944 στο Dumbarton Oaks των ΗΠΑ, συνεχίστηκαν στη Γιάλτα τον Φεβρουάριο του επόμενου έτους και κατέληξαν στον Άγιο Φραγκίσκο από τον Απρίλιο μέχρι τον Ιούνιου του 1945, ήταν η υπογραφή του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (26 Ιουνίου 1945 – θέση σε ισχύ 24 Οκτωβρίου 1945) και η γέννηση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε).

Οι σκοποί του Οργανισμού, όπως περιγράφονται στο 1^{ο} άρθρο του Χάρτη είναι τρεις: η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των εθνών του κόσμου και η διεθνής συνεργασία για την επίλυση διεθνών προβλημάτων και για την προώθηση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρά ταύτα, η μακροχρόνια διάρκεια του Οργανισμού, οφείλεται ως ένα βαθμό στην ικανότητά του να αναπροσαρμόζεται στο διαρκώς μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον. Το εύρος δράσης του έχει επεκταθεί ώστε να περιλαμβάνει

δραστηριότητες από την προστασία των μειονοτήτων μέχρι την αντιμετώπιση ανθρωπιστικών καταστροφών, τη διαχείριση κρίσεων και τις παγκόσμιες συμφωνίες αφοπλισμού, μέχρι την προστασία του περιβάλλοντος και την παροχή επισιτιστικής βοήθειας, αγγίζοντας έτσι την καθημερινότητα των πολιτών. Η διεθνής αναγνώριση του έργου του ΟΗΕ επιβεβαιώνεται παράλληλα από το γεγονός ότι από τα 51 ιδρυτικά μέλη που απαριθμούσε το 1945 (ανάμεσά τους και η Ελλάδα) έχει φτάσει αισίως σήμερα στα 193.[13]

2.2. Το Συμβούλιο της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, με έδρα το Στρασβούργο, ιδρύθηκε το 1949 και αποτελεί τον γηραιότερο διακυβερνητικό πολιτικό οργανισμό στην Ευρώπη. Η αποστολή του Συμβουλίου, όπως περιγράφεται μέσα από το κείμενο της Συνθήκης του Λονδίνου ήταν *«η επίτευξη στενότερης ενότητας μεταξύ των μελών του, ώστε να διαφυλαχθούν και να προωθηθούν τα κοινά ιδεώδη και οι αρχές και να ευνοηθεί η οικονομική πρόοδός τους»*.[14]

Το ΣτΕ αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη προσπάθεια των ευρωπαίων για εκεχειρία και συνεργασία ύστερα από τη διάσπαση που προκάλεσε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Η αρχική ιδέα ήταν να αποφευχθεί το ενδεχόμενο ενός τρίτου καταστροφικού για τα κράτη της Ευρώπης πολέμου. Ο Γουίνστον Τσώρτσιλ, μάλιστα, σε ομιλία του το 1946 έκανε λόγο για τις «Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης», ως μέσο προώθησης της συνεργασίας των λαών.[15] Σήμερα, μετά και την τελευταία ένταξη του Μαυροβουνίου, το Συμβούλιο της Ευρώπης απαριθμεί 47 μέλη. Η Λευκορωσία, το μόνο κράτος της Ευρώπης που δεν ανήκει στο ΣτΕ, έχει και αυτό με τη σειρά του υποβάλλει αίτηση ένταξης. Η Αγία έδρα, οι ΗΠΑ η Ιαπωνία, ο Καναδάς και το Μεξικό τελούν υπό καθεστώς παρατηρητή, ενώ το Ισραήλ, ο

---

[13] Εμμανουήλ Ρούκουνας, Διεθνές Δίκαιο ΙΙΙ, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα: 1983, σελ. 157, 169 – 170 και επίσημο ιστότοπο των Ηνωμένων Εθνών http://www.un.org/.

[14] Τη Συνθήκη υπέγραψαν στις 5 Μαΐου του 1949 το Βέλγιο, η Δανία, η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Σουηδία και το Ενωμένο Βασίλειο. Για τη Συνθήκη βλ. Statute of the Council of Europe, London, 5.V.1949, στο http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/001.htm .

[15] http://www.civitas.org.uk/eufacts/FSINST/IN7.htm .

Καναδάς και το Μεξικό παρίστανται ως παρατηρητές στις εργασίες της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου.

Στο πλαίσιο του ΣτΕ, υπεγράφη στις 4 Νοεμβρίου του 1950 η *Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)*. Η ΕΣΔΑ καθιέρωνε ένα πρωτότυπο σύστημα διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο οποίο έδινε τη δυνατότητα του δικαστικού ελέγχου. Παράλληλα, καθιέρωσε σε πρώτη φάση τρία όργανα ελέγχου, τα οποία έχουν έδρα στο Στρασβούργο. Τα όργανα αυτά ήταν:

α) η Επιτροπή για την εξέταση των προσφυγών που υποβάλλονται είτε από τα κράτη είτε από μεμονωμένα άτομα,

β) το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), αρμόδιο για την δικαστική διευθέτηση των υποθέσεων όργανο, και

γ) η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης που αποτελείται από τους 47 Υπουργούς Εξωτερικών των κρατών μελών ή τους αναπληρωτές τους στο Στρασβούργο (Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων). Η Επιτροπή Υπουργών είναι το βασικό όργανο λήψης αποφάσεων του Συμβουλίου και είναι αρμόδιο για την επίβλεψη της εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΑΔ.

Εντούτοις, ο αυξημένος αριθμός των υποθέσεων που κατατίθεντο στο ΣτΕ, επέβαλε την μεταρρύθμιση του μηχανισμού ελέγχου που είχε θεσπιστεί από την ΕΣΔΑ. Έτσι, τα όργανα αυτά αντικαταστάθηκαν από ένα από ένα ενιαίο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που ξεκίνησε τη λειτουργία την 1^{η} Νοεμβρίου του 1998.

Μέχρι σήμερα, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει συντάξει πάνω από 160 νομικά δεσμευτικές Ευρωπαϊκές Συμβάσεις, που αποτελούν την βάση για την μεταρρύθμιση και την εναρμόνιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σε θέματα που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, την καταπολέμηση των βασανιστηρίων, την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, την προστασία των δεδομένων, κλπ. [16]

[16] Αναλυτικά βλ. Ιστοσελίδα Συμβουλίου Ευρώπης: www.coe.it και τηνεπίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών www.mfa.gr

2.3. Η Ευρωπαϊκή Ένωση

Η σταδιακή θεσμική εξέλιξη της οικονομικής ένωσης στην «Συμπολιτεία κρατών και Λαών», μέσα από τις συνταγματικής φύσεως συνθήκες από την Ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη μέχρι και τη Λισσαβώνα, ανέδειξε σταδιακά τις δημοκρατικές πτυχές και αξίες της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας. Η ανάδειξη του ευρωπαίου πολίτη και της ιθαγένειας, αλλά και η ενίσχυση του ρόλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ως εκφραστή της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης ενίσχυσαν την δια των συνθηκών προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.[17]

Στη Συνθήκη της Λισσαβώνας, η Ένωση αναγνωρίζει τις αρχές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως τις θεμελιώδεις αξίες της. Κατά επέκταση, όσες χώρες επιθυμούν να προσχωρήσουν στην Ε.Ε. οφείλουν να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως και οι χώρες που έχουν συνάψει εμπορικές ή άλλου είδους συμφωνίες με την Ένωση.[18]

Πέραν, όμως από τα κείμενα των συνθηκών, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό της Ένωσης διαφυλάσσεται και μέσα από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, ο οποίος απέκτησε δεσμευτική ισχύ με τη νέα μεταρρυθμιστική συνθήκη. Ο ευρωπαϊκός Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποτελεί την πιο σύγχρονη κωδικοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφού θεμελιώνεται στην ΕΣΔΑ, στις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, καθώς και στον Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης και τον Κοινοτικό Χάρτη για τα Θεμελιώδη Κοινωνικά Δικαιώματα των Εργατών. Ο Χάρτης εγγυάται την περιφρούρηση όλων των δικαιωμάτων που προστατεύονται από τη Σύμβαση, ενώ παράλληλα όλα τα πρότυπα του Χάρτη θα πρέπει να ερμηνεύονται στη βάση της ΕΣΔΑ. Άλλωστε, η Σύμβαση αποτελεί για την ΕΕ το βασικό επίπεδο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γεγονός που καταδεικνύει ότι ο Χάρτης υπόσχεται ένα πιο διευρυμένο πεδίο προστασίας των δικαιωμάτων, συμπεριλαμβάνοντας μάλιστα και τη

[17] Στ. Περράκης, *Δημοκρατία και (ατομικά) δικαιώματα του ανθρώπου. Πόσο προασπίζουν τα δικαιώματα του ανθρώπου οι πτυχές δημοκρατίας που εγκλείει το σύστημα της Ένωσης;*, Ευρωπαίων Πολιτεία, Δίκαιο ,Πολιτική και Οικονομία,Αθήνα,2009.
[18] europa.eu/pol/rights/index_el.htm

λεγόμενη «τρίτη γενιά» θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως είναι για παράδειγμα η προστασία των δεδομένων.[19]

Ανάλογη μέριμνα για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει λάβει η Ένωση ως προς την εξωτερική της δράση μέσω των λεγόμενων *κατευθυντήριων αρχών*. Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της κανονιστικής της ισχύος, η Ένωση μεριμνά για την προώθηση των αξιών του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον περιβάλλοντά της χώρο. Οι επονομαζόμενες ως «κατευθυντήριες γραμμές» της Ένωσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι άλλο παρά οι προτεραιότητες της ευρωπαϊκής πολιτικής στον εν λόγω τομέα. Παρόλο που δεν είναι νομικά δεσμευτικές, η σημασία εφαρμογής τους προκύπτει από το γεγονός ότι η έγκρισή τους είναι ομόφωνη από το Συμβούλιο της ΕΕ. Ουσιαστικά, οι γραμμές αυτές αποτελούν τα πρακτικά εργαλεία που προσδίδουν συνοχή και συνέπεια στην εφαρμογή της πολιτικής και βοηθούν τους ειδικούς αντιπροσώπους της ΕΕ ανά τον κόσμο στην ορθή προώθηση των οικουμενικών αξιών. Ειδικότερα, από το 1998 μέχρι και σήμερα, η Ένωση έχει υιοθετήσει οκτώ συνολικά κατευθυντήριες γραμμές, που καταπιάνονται με τα εξής ζητήματα:

1. Θανατική ποινή

2. Βασανιστήρια και άλλες μορφές σκληρής, απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας

3. διενέργεια διαλόγων για τα ανθρώπινα δικαιώματα

4. προαγωγή και προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού

5. παιδιά και ένοπλη σύγκρουση

6. υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

7. βία κατά των γυναικών και των κοριτσιών καθώς και καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων εναντίον τους

[19] Agnieszka Kwiatkowska, Helena Paulsson and Gustav Dahlin, "Will the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights be a boost to human rights protection? A legal analysis of political argumentation", from the 9th student research seminar in European Constitutionalism "2010 European Integration: enhanced protection or a threat to individual freedom and liberty?", 10-12 May 2010.

8. συμμόρφωση με το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο[20]

2.4. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην ΕΣΔΑ;

Ο διάλογος για την προσχώρηση ή μη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) ξεκίνησε το 1979, όταν η Επιτροπή κατέθεσε σχετική πρόταση στο Συμβούλιο. Έκτοτε το θέμα επανήλθε δυναμικά στην επιφάνεια στις αρχές της δεκαετίας του '90, με αποκορύφωμα το 1996, οπότε και το ΔΕΚ απεφάνθη ότι οι Κοινότητες δεν μπορούν να προσχωρήσουν στην ΕΣΔΑ χωρίς προηγούμενη αναθεώρηση των Συνθηκών.[21] Παρ' όλα αυτά, η **πολιτική ώθηση** και η αξία που δόθηκε στη σημασία της προσχώρησης τα τελευταία χρόνια, επέσπευσε τις εξελίξεις και οδήγησε, αφενός, στη *Διακήρυξη της Βαρσοβίας* (Μάιος 2005) από πλευράς Συμβουλίου της Ευρώπης και, αφετέρου, στην υπογραφή της *Συνθήκης της Λισσαβώνας*, από πλευράς Ένωσης, η οποία και παρέχει τη **νομική βάση** για την προχώρηση στην ΕΣΔΑ.

Από το 2009, οπότε και τέθηκε σε ισχύ η μεταρρυθμιστική Συνθήκη, η «Ευρώπη των 27» υποχρεούται πλέον ρητά μέσα από το κείμενό της να δώσει ένα τέλος στη συζήτηση και να προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ. Μάλιστα, το κείμενο της Συνθήκης χρησιμοποιεί τη λέξη «προσχωρεί», με τον ενεστώτα να δηλώνει το αναντίρρητο της δήλωσης. Παρά ταύτα, το γεγονός ότι το ζήτημα της προσχώρησης στη Σύμβαση αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης για πάνω από δύο δεκαετίες υποδηλώνει ότι δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση.

Η σχέση ανάμεσα στην ΕΣΔΑ και τον Χάρτη, η σχέση των δύο δικαστηρίων, αλλά και ορισμένα διαδικαστικά προβλήματα εμποδίζουν την Ένωση να λάβει μια ξεκάθαρη απόφαση για το μέλλον της απέναντι στην ΕΣΔΑ. Παράλληλα, συμπληρωματικά προς αυτήν την αναποφασιστικότητα της Ένωσης, λειτουργεί η αμφισβήτηση του αν τελικά η προσχώρηση κρίνεται απαραίτητη για την ενίσχυση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σε γενικές γραμμές, οι γνώμες είναι

[20] Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, «Ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατία ανά τον κόσμο: Έκθεση σχετικά με τη δράση της ΕΕ το 2011», Ιούνιος 2012, σελ. 15, διαθέσιμο στο http://eeas.europa.eu .

[21] ΔΕΚ, Γνωμοδότηση 2/94, της 28.3.1996, Προσχώρηση στην ΕΣΔΑ, Συλλογή Νομολογίας 1996, σ. 1759.

διχασμένες πάνω σε αυτό. Ενδεικτικά, ο *Francis G Jacobs*[22] διαφωνεί στο ότι η προσχώρηση της Ένωσης στη Σύμβαση θα ενδυναμώσει τη νομική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από πλευράς της ΕΕ, αφού η τελευταία ήδη αναγνωρίζει την ΕΣΔΑ ως θεμελιώδη, ενώ παράλληλα το κεκτημένο των δύο δικαστηρίων είναι από κοινού σεβαστό. Ως προς αυτό, γεγονός είναι ότι τόσο το ΕΔΑΔ όσο και το ΔΕΕ φαίνεται να καταβάλλουν προσπάθειες να συγκλίνουν τη νομολογία τους: το ΔΕΕ στα ζητήματα που άπτονται των ανθρωπίνων δικαιωμάτων φροντίζει να τονίζει ότι σέβεται και λαμβάνει υπόψη του τις επιταγές της ΕΣΔΑ, ενώ από την άλλη το ΕΔΑΔ, από τη στιγμή που η Ένωση εντάσσει τα ανθρώπινα δικαιώματα στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου, αναγνωρίζει ότι η δική του παρέμβαση δεν είναι απαραίτητη κι ότι ο φυσικός δικαστής της ΕΕ είναι το ΔΕΕ. Στον αντίποδα, η ύπαρξη δύο νομικά δεσμευτικών κειμένων (Χάρτη και ΕΣΔΑ) δημιουργεί ένα πολύπλοκο σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη, τη στιγμή που ελλοχεύει ο κίνδυνος διαχωρισμού ανάμεσα στα κράτη μέλη της ΕΕ που δεσμεύονται από τον Χάρτη και τα υπόλοιπα που δεσμεύονται μόνο από την ΕΣΔΑ.[23] Σε κάθε περίπτωση πάντως το γεγονός της θετικής αλληλεπίδρασης των δύο δικαστηρίων δεν είναι αρκετό για να θεωρήσουμε περιττή την προσχώρηση στην ΕΣΔΑ. Τη στιγμή μάλιστα που μπορεί να αποδειχθεί ιδιαιτέρως ωφέλιμη.

Συμπερασματικά και σύμφωνα με την επιχειρηματολογία των ευρωπαϊκών θεσμών, η προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση θα επιφέρει αλλαγές τόσο σε επίπεδο διαδικασιών όσο και σε επίπεδο πολιτικό. Αφενός, θα δημιουργηθεί ένα ενιαίο ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ το ευρωπαϊκό θεσμικό σύστημα θα τεθεί υπό τη δικαιοδοσία του ΕΔΑΔ, παρέχοντας στους πολίτες ίδιο επίπεδο προστασίας τόσο απέναντι στα κράτη όσο και απέναντι στα κοινοτικά όργανα. Αφετέρου, με την προϋπόθεση ότι ο ΧΘΔ θα παρέχει τουλάχιστον το ίδιο επίπεδο προστασίας με τη Σύμβαση, το ΕΔΑΔ θα διασφαλίζει την ορθή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, λειτουργώντας όχι επικαλυπτικά έναντι του ΔΕΕ, αλλά συμπληρωματικά. Θα αποτελεί, δηλαδή, το ανώτερο επίπεδο προστασίας των

[22] Καθηγητής δικαίου στο King's College του Λονδίνου, βλ. Francis G. Jacobs, "Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights", ό.π. υποσ. 19.

[23] Francis G. Jacobs, "Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights", Hearing organized by the Committee on Legal Affairs and Human Rights in Paris on 11 September 2007, 07.09.2007.

ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς όμως να καθίσταται ανώτερο του ΔΕΕ. Επιπλέον, θα διασφαλιστεί η σύγκλιση και η εναρμόνιση της νομολογίας των δύο δικαστηρίων, ενώ, η ΕΕ θα αυξήσει την επιρροή της στο Συμβούλιο της Ευρώπης.[24] Ωστόσο, πρωταρχικό επιχείρημα για την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ αποτελεί η ανάγκη των ευρωπαίων πολιτών για ισοδύναμη προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών τους τόσο σε επίπεδο εθνικό όσο και υπερεθνικό. Η *Florence Benoît-Rohmer*[25] αναφέρει συγκεκριμένα ότι υπάρχει ανάγκη για σαφήνεια, νομική βεβαιότητα και δικαστική προστασία, ενώ τονίζει ότι με την υπάρχουσα κατάσταση ο ευρωπαίος πολίτης δεν μπορεί να θέσει σε δικαστικό έλεγχο ούτε την ΕΕ ούτε κάποιο κράτος μέλος, όπως αβέβαιο είναι και το αν θα αποζημιωθεί σε περίπτωση καταδίκης τους.[26] Η ύπαρξη ενός διττού συστήματος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφενός μέσα από την ΕΣΔΑ και αφετέρου μέσα από τον Χάρτη και το σύστημα έννομης προστασίας της Ένωσης, κάθε άλλο παρά διευκολύνει την προσφυγή των πολιτών στα προσφερόμενα ένδικα μέσα, αλλά ενισχύει την αλληλοεπικάλυψη των θεσμών και τον αυτοπεριορισμό τους στον βωμό της σύμπνοιας και του αλληλοσεβασμού. Εξάλλου, ο *Μπέης* – ένθερμος υποστηρικτής της προσχώρησης της ΕΕ στην ΕΣΔΑ - διαπιστώνει, πέρα των άλλων, ότι η συμμετοχή στην ΕΣΔΑ θα έδινε τη δυνατότητα στα φυσικά και νομικά πρόσωπα να προσβάλλουν απευθείας τα κοινοτικά όργανα και τις εκδιδόμενες από αυτά κανονιστικές πράξεις, ενώ από την άλλη, τα κράτη μέλη δεν θα κωλύονται στην εκτέλεση απόφασης του ΕΔΑΔ που αφορά παράβαση της ΕΣΔΑ από τα κοινοτικά όργανα.

Εν κατακλείδι, σαφώς και η αναμενόμενη προσχώρηση θα δημιουργήσει προβλήματα τεχνικού, διαδικαστικού ή άλλου χαρακτήρα, με κυριότερο εκείνο της ιεραρχικής ή μη σχέσης του ΔΕΚ με το ΕΔΑΔ. Σε κάθε περίπτωση, όμως, τα οφέλη που θα προκύψουν από την προσχώρηση υπερκερνούν τις όποιες αμφιβολίες, δισταγμούς ή ανησυχίες ως προς αυτήν. Ιδιαιτέρως από τη στιγμή που θα συντελέσει στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού χώρου ενισχυμένης δικαστικής προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δεν θα λειτουργεί στα δύο μέτρα και τα δύο σταθμά

[24] Kwiatkowska και Paulsson και Dahlin, "Will the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights be a boost to human rights protection?A legal analysis of political argumentation", ό.π. υποσ.18.
[25] Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Robert Schuman του Στρασβούργου.
[26] Ο.π. υποσ.22.

της Ένωσης και της ΕΣΔΑ. Επομένως, η Ένωση, αν πράγματι θέτει ως έναν από τους πρωταρχικούς στόχους της την προστασία των δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, θα πρέπει να αναθεωρήσει τις αντιρρήσεις της και να γράψει ένα «ιστορικό επίτευγμα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη».[27]

Μέρος Β': Η κανονιστική δύναμη της Ένωσης ως μέσο προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανά τον κόσμο

1. Η Ανίχνευση του ορου

Ο ορισμός της έννοιας της ισχύος ήταν και είναι προϊόν έντονης θεωρητικής διαμάχης. Τον 4^{ο} αιώνα π.Χ., ο Καουτίλια ερμήνευσε την ισχύ ως «κατοχή δύναμης» που προκύπτει από τη γνώση, τη στρατιωτική δύναμη και την ανδρεία. Είκοσι χρόνια μετά, ο ρεαλιστής Hans Morgenthau όρισε την ισχύ ως τη σχέση ανάμεσα σε δύο πολιτικούς δρώντες όπου ο ένας μπορεί να ελέγξει τις σκέψεις και της πράξεις του δεύτερου.[28] Σε επίπεδο διεθνών σχέσεων, η αναζήτηση ή η επίδειξη ισχύος αποτελεί θεμέλιο λίθο της συμπεριφοράς των κρατών, καθορίζονται έτσι τις δομές του παγκόσμιου συστήματος. Η ισχύς επιτρέπει στα κράτη να προωθούν τα συμφέροντά τους και να εξασφαλίζουν την εθνική ασφάλεια. Ωστόσο, η ισχύς ενός κράτους δεν μπορεί να μετρηθεί με απόλυτους αριθμούς, καθότι διαμορφώνεται από πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους συνιστώσες. Οι περισσότεροι, ωστόσο, πολιτικοί αναλυτές, σε μια προσπάθεια ποσοτικοποίησης της έννοιας της ισχύος, συγκλίνουν ότι η κύριες διαστάσεις της είναι ο πλούτος, ο πληθυσμός, η τεχνολογία και η ένοπλη δύναμη,[29]

---

[27] Egbert Myjer, "Can the EU Join the ECHR – General Conditions and Practical Arrangements", from the ECLN Conference "The Future of the European Judicial System in a Comparative Perspective", Berlin 2005, όπως αναρτήθηκε στο http://www.ecln.net/elements/conferences/book_berlin/myjer.pdf .

[28] Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη,* Παπαζήσης, Αθήνα: 1995, *σελ*. 88.

[29] Παραδειγματικά αναφέρουμε τον Robert Gilpin, ο οποίος έκανε διάκριση ανάμεσα στην ισχύ και το γόητρο. Για τον ίδιο, η ισχύς περιλαμβάνει τις στρατιωτικές, οικονομικές και τεχνολογικές ικανότητες των κρατών, ενώ το γόητρο μετράται «από τις αντιλήψεις των άλλων κρατών όσον αφορά τις ικανότητες του συγκεκριμένου κράτους και την ετοιμότητά

μολονότι νεώτερες έρευνες σχετικά με τα ποιοτικά συστατικά των κρατών έχουν δείξει ότι οι νέες παγκόσμιες δυνάμεις χαρακτηρίζονται από οικονομική ισχύ, πολιτική σταθερότητα, εκπαίδευση και επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη.[30]

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι αλλαγές στο διεθνές πολιτικό σκηνικό στα τέλη της δεκαετίας του 1980 με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και τη συνεπακόλουθη διαταραχή στο επί σχεδόν 50 χρόνια κυρίαρχο δίπολο των ΗΠΑ – Σοβιετική Ένωση, έφεραν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα στο επίκεντρο των διεθνών εξελίξεων, αναγκάζοντάς την να ορίσει την θέση της στο διεθνές σύστημα και να προσδιορίσει το δικό της εύρος ισχύς κάπου ανάμεσα στην «σκληρή» και την «ήπια» ισχύ. την ισχύ των κανόνων και των νορμών συμπεριφοράς.

Ο Rosencrance είχε προτείνει πως η συμπεριφορά της Ευρώπης πρέπει να είναι πιο «κανονιστική» παρά εμπειρική, κάτι που βρήκε σύμφωνο τον Manners, ο οποίος θεωρεί ότι πρέπει να σκεφτούμε τη διεθνή ταυτότητα- ρόλο του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και ως «κανονιστικής ισχύος» (Normative power) και όχι μόνο ως «civilian» ή «military power».

Σε ανάλογο πλαίσιο βρίσκεται και η συλλογιστική του Carr, ο οποίος είχε διακρίνει τρεις μορφές ισχύος: την οικονομική, την στρατιωτική και την ισχύ "over opinion" (Carr 1982). Ο Galtung[31] μέσα από κρατικές προσεγγίσεις κάνει λόγο για «ιδεολογική δύναμη- την δύναμη των ιδεών» (Galtung 1973), ενώ και ο Duchene είχε δείξει ενδιαφέρον για την «κανονιστική ισχύ» της ΕΚ αλλά ως «ιδέα δύναμης» ("idée force").

Η ιδέα της «κανονιστικής» θεωρίας είναι μια προσπάθεια επανεξέτασης του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος με «μελέτες κατανοητών διεργασιών, τόσο συμβολικών όσο και ουσιαστικών στοιχείων» (Manners 2000) και όχι από εμπειρικά

του να χρησιμοποιήσει την ισχύ του». Βλ. σχετικά Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, New York: 1981, pp 33, όπως αναφέρεται στο James E. Dougherty & Robert L. Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές θεωρίες διεθνών σχέσεων: Μια συνολική αποτίμηση*, τόμος Α', Παπαζήσης, Αθήνα: 1992, σελ. 119.

[30] Ιωάννης Παρίσης, «Σκληρή και Ήπια Ισχύς», διαθέσιμο στο http://www.saith.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=71&Itemid=28

[31] Michelle Pace, *"The Construction of EU Normative Power"*, *JCMS*, Volume 45. No 5. 2007, pp. 1042.

συμπεράσματα και κρίσεις που προκύπτουν από όργανα και πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Για μια διεθνή Ευρωπαϊκή ταυτότητα, η παρουσίαση μιας κανονιστικής Ευρώπης εστιάζεται στη συζήτηση μιας «δύναμης στη γνώμη», μιας "idée force" και στην επιθυμία υπερπήδησης του εμποδίου της διαφωνίας για τα κλασσικά κρατικά πρότυπα (Manners και Whitman, 1998). Ο Manners συγκεκριμένα προτύνει πως θεωρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης είτε ως «στρατιωτικής» είτε ως «πολιτικής» δύναμης, τοποθετημένες στα πλαίσια των δυνατοτήτων της Ένωσης, πρέπει να συμπληρώνονται από την εστίαση μιας «κανονιστικής ισχύος», μιας ιδεατής φύσης που χαρακτηρίζεται από κοινές αρχές και την επιθυμία αποφυγής «αυστραλιανού» τύπου συμβάσεων. Έτσι κατά τον Manners δεν μπορούμε να πούμε πως η "civilian power" της Ένωσης είναι πλέον ασήμαντη, αλλά ότι η προσοχή μας πρέπει να κορυφωθεί στην ικανότητα του σχηματισμού ενός «κανονιστικού» ("normal") πλαισίου στις διεθνείς σχέσεις[3233].

Τριάντα χρόνια μετά τις απόψεις των Bull και Duchene, ο Manners έθεσε τον χαρακτηρισμό της "civilian power" ως σημείο έναρξης ενός επανασχεδιασμού του σκοπού και του ρόλου της Ευρώπης ως υποκειμένου διεθνών σχέσεων[34]. Ισχυρίζεται πως οι διεργασίες της απόδοσης μιας έννοιας «ισχύος» στην Ευρώπη και της κατασκευής μιας ειδικής ευρωπαϊκής ταυτότητας, μαζί συνδιαμορφώνουν τον πυρήνα αυτού που ονομάζει ως σχέδιο "normative power". Την προβληματική ταυτότητα της Ευρώπης εξειδικεύει ο Diez, ο οποίος τονίζει πως παρουσιάζεται ως «αντίθετη», ιδιαίτερα σε σχέση με την εικόνα των άλλων στον «έξω κόσμο» (Diez, 2005).

Πρόσφατες δημοσιεύσεις σχετικά με το ερώτημα των μηχανισμών μέσω των οποίων διαμορφώνεται μια ταυτότητα, καταλήγουν ότι στο πεδίο των διεθνών σχέσεων η Ευρωπαϊκή Ένωση θα έπρεπε να ενσωματώσει το στοιχείο της ελαστικότητας - αντανακλαστικότητας ("reflexivity") (Νικολαΐδης, 2002). Εντέλει , οι Νικολαΐδης και Honse (2002) καταλήγουν ότι η δράση της Ένωσης στον τομέα των διεθνών σχέσεων

[32] Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?, *JCMS*, Vol. 40, Nor 2. 2002,pp. 239.
[33] Ian Manners: "Following this line of thinking, the impact and the particular relevance of Europe lies in its ability to 'redefine what can be "normal" in international relations'.
[34] Sibylle Scheipers, Daniela Sicurelli, "Normative Power Europe: A Credible Utopia?", *JCMS*, Vol. 45. No 2, 2007, pp. 435-457.

αποτελεί μοναδική περίπτωση και δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Στο πεδίο της «αντανάκλασης», η Ευρώπη δεν αρκείται στο να παρουσιάζει τον εαυτό της διεθνώς ως έχει, αλλά προσπαθεί να δώσει έμφαση στο πως θα ήθελε να είναι, στα πλαίσια δηλαδή αυτού που ονομάζουμε ουτοπικό (The EUtopia). [35]

2. Η έννοια και η εφαρμογή της πολιτικής αιρεσιμότητας

Η πολιτική αιρεσιμότητα (conditionality), ως όρος, υποδηλώνει ότι η οικονομική βοήθεια ή άλλη εμπορική ρύθμιση παρέχεται από τον δότη υπό την προϋπόθεση ότι ο δέκτης θα τηρήσει μια σειρά από όρους, που στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης αφορούν στην εδραίωση της δημοκρατίας και την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.[36]

Ως προς τον χαρακτήρα της αιρεσιμότητας, μπορούμε να διακρίνουμε τον όρο σε θετική αιρεσιμότητα και αρνητική αιρεσιμότητα. Στην πρώτη περίπτωση, ο παροχέας της βοήθειας δίνει υπόσχεση για επιβράβευση στο κράτος εάν εκπληρώσει τις απαιτούμενες προϋποθέσεις, ενώ στη δεύτερη περίπτωση απειλεί με αναστολή των παρεχόμενων οφελών εάν και εφόσον το κράτος-δέκτης παραβιάσει τους όρους της συμφωνίας.[37]

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση μπορούμε να διακρίνουμε δύο είδη αιρεσιμότητας: τη δημοκρατική αιρεσιμότητα και την αιρεσιμότητα του κοινοτικού κεκτημένου.

Στην πρακτική εφαρμογή της, η πολιτική αιρεσιμότητα διαπερνά οριζόντια την εξωτερική δράση της Ένωσης και τις συναπτόμενες με τρίτες χώρες συμφωνίες. Όπως, μάλιστα, διακηρύσσει και η Ύπατος Εκπρόσωπος, Catherine Aston, *«Τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν μία από τις κυριότερες προτεραιότητές μου και βασική πτυχή όλων των δραστηριοτήτων μας στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων. Με*

[35] Guy Harpaz, Asaf Shamis, "Normative Power Europe and the State of Israel: An Illegitimate EUtopia?", *JCMS* 2010 Volume 48. Number 3. pp. 579.
[36] Πάνος Καζάκος, «Όραμα, πρακτικά μέτρα, όρια», Βήμα Ιδεών, Νοέμβριος 2008, σ. 25 – 26.
[37] Karen Elizabeth Smith, "The use of political conditionality in the EU's relations with third countries: How effective?, Paper for the ECSA International Conference, Seattle: 1997, pp 5.

αυτή την ολοκληρωμένη δέσμη επιδιώκουμε να βελτιώσουμε την αποτελεσματικότητα και την προβολή της πολιτικής της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα»

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση, λειτουργώντας πάντα σύμφωνα με την δια του δικαίου ισχύ, επιδιώκει την διαμόρφωση ενός ασφαλούς και σταθερού διεθνούς περιβάλλοντος όπου θα κυριαρχεί ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, η δημοκρατία και η χρηστή διακυβέρνηση. Άλλωστε, οι αρχές αυτές αποτελούν τη βάση όλου του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, όπως διατυπώνεται και μέσα από το άρθρο 2 της νέας μεταρρυθμιστική Συνθήκης της Λισσαβώνας.[38]

Εξάλλου, όπως εν συνεχεία αναφέρεται στο άρθρο 10^{A} ΣΕΕ/21 ΕΣΕΕ, η συνολική δράση της Ένωσης σχεδιάζεται ώστε να προωθεί τις αρχές που έχουν στηρίξει τη δημιουργία, την ανάπτυξη και την διεύρυνσή της, όπως είναι οι αρχές της ισότητας, της αλληλεγγύης, της οικουμενικότητας, του αδιαίρετου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, του κράτους δικαίου και της δημοκρατίας, του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και του διεθνούς δικαίου. Υπό αυτό το πρίσμα, η Ένωση συνάπτει εταιρικές σχέσεις με άλλες χώρες η διεθνείς οργανισμούς **υπό την προϋπόθεση** ότι ενστερνίζονται τις αξίες που πρεσβεύει. Συνεπακόλουθα, καταρτίζει πολιτικές και δράσεις για την επίτευξη ενός υψηλού βαθμού συνεργασίας με τους εταίρους της προκειμένου να εξυπηρετήσει τους ανωτέρους στόχους της.[39]

Σε πρακτικό επίπεδο, το κριτήριο αυτό της αιρεσιμότητας το συναντάμε σε όλες τις συμφωνίες σύνδεσης ή συνεργασίας με την ΕΕ, αλλά κυρίως στην διαδικασία που προηγείται της ένταξης ενός νέου κράτους μέλους στην ΕΕ. Σύμφωνα με τους όρους επιλεξιμότητας που καθορίστηκαν από το Συμβούλιο, τον Ιούνιο του 2003 στην Κοπεγχάγη, η ηγεσία της Ένωσης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η προσχώρηση μιας χώρας θα είναι δυνατή μόνο εάν δύναται να αναλάβει τις υποχρεώσεις του μέλους και πληροί τα προαπαιτούμενα οικονομικά και πολιτικά κριτήρια. Ειδικότερα, η υποψήφια χώρα απαιτείται:

[38] βλ. σχετικά Κωνσταντίνος Α. Στεφάνου – Γιώργος Ν. Καταπόδης, *Οι ευρωπαϊκές συνθήκες μετά την αναθεώρηση της Λισσαβώνας*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή: 2008, σελ. 62.

[39] Π. Κ. Ιωακειμίδης, *Η Συνθήκη της Λισσαβώνας*, β' έκδοση, Θεμέλιο, Αθήνα: 2010, σελ.104.

1. να έχει επιτύχει τη σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον σεβασμό και τηνπροστασία των μειονοτήτων·

2. να εγγυάται την ύπαρξη λειτουργούσας οικονομίας της αγοράς, καθώς και την ικανότητα αντιμετώπισης της ανταγωνιστικής πίεσης και των δυνάμεων της αγοράς στα πλαίσια της Ένωσης·

3. να διαθέτει την ικανότητα να αναλάβει τις υποχρεώσεις του μέλους μεταξύ των οποίων και την υιοθέτηση των στόχων της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης».[40]

Η ικανότητα της Ένωσης να απορροφήσει νέα μέλη, χωρίς να επιβραδυνθεί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, αποτελεί επίσης σημαντικό ζήτημα προς το γενικό συμφέρον τόσο της Ένωσης όσο και των υποψηφίων χωρών.[41]Με την εισαγωγή της αρχής της αιρεσιμότητας στην διαδικασία διεύρυνσης της Ένωσης, επιτυγχάνεται ως ένα βαθμό η διασφάλιση των θεμελιωδών δομών της.

Η αρχή της αιρεσιμότητας τυγχάνει, επίσης, ευρείας εφαρμογής μέσα από το πλαίσιο των περιφερειακών συνεργασιών και των συμφωνιών καλής γειτονίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εδώ αποτελεί η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ).

Η ΕΠΓ αποτελεί ένα από τα εργαλεία άσκησης εξωτερικής βοήθειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παράλληλα με την αναπτυξιακή και την μακροοικονομική βοήθεια. Μέσω της παροχής εξωτερικής βοήθειας στις άμεσα γειτνιάζουσες προς αυτήν χώρες, η Ένωση προσπαθεί να προωθήσει τους πολιτικούς και οικονομικούς της στόχους, που αφορούν αφενός στην οικονομική ολοκλήρωση και αφετέρου στην χρηστή διακυβέρνηση (good governance), την ευημερία και τη σταθερότητα. Η αιρεσιμότητα εδώ εξυπηρετεί στο να ορίσει η Ένωση τα ουσιώδη πολιτικά προαπαιτούμενα

[40] DOC/93/3, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κοπεγχάγης 21-22 Ιουνίου 1993, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 22/06/1993, στο http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=DOC/93/3&format=HTML&aged=1&language=EL&guiLanguage=en

[41] COM (2011) 668 τελικό, Γνώμη της Επιτροπής σχετικά με την αίτηση προσχώρησης της Σερβίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Βρυξέλλες. 12. 10. 2011.

στοιχεία που θα διασφαλίσουν την ομαλή έκβαση των συμφωνιών της, ασκώντας έτσι ακόμη μεγαλύτερη επιρροή στην χώρας-δέκτη της ευρωπαϊκής βοήθειας.[42]

Δεύτερο παράδειγμα εφαρμογής της αιρεσιμότητας αποτελεί, επίσης, και η συμφωνία του Κοτονού παρέχει ένα πλαίσιο συνεργασίας ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη

Με επίκεντρο τη μείωση και, τελικά, την εξάλειψη της ανέχειας, η συνεργασία αυτή θα πρέπει να συμβάλει στην ειρήνη και την ασφάλεια, στην πολιτική και δημοκρατική σταθερότητα των χωρών ΑΚΕ. Στο πλαίσιο αυτό, οι εταίροι της συμφωνίας δρουν από κοινού για να επιτύχουν προοδευτικά τους αναπτυξιακούς στόχους της χιλιετίας, όπως τους έχει προσδιορίσει η Ένωση. Η συμφωνία του Κοτονού που βασίζεται στην ισότητα των εταίρων την αυτοδιάθεση των αναπτυξιακών στρατηγικών, υπεγράφη στις 23 Ιουνίου του 2000 με περίοδο ισχύς 20 χρόνια και δυνατότητα αναθεώρησης κάθε πέντε χρόνια.

Στην πολιτική της διάσταση, η Συμφωνία θεσμοθετεί την ενισχυμένη συνεργασία και την προώθηση της πολυμερούς προσέγγισης, κυρίως όταν πρόκειται για:

α) τον τακτικό πολιτικό διάλογο για την ενίσχυση της συνεργασίας και την προώθηση της πολυμερούς προσέγγισης

β) τις πολιτικές εδραίωσης της ειρήνης, της πρόληψης και της επίλυσης των συγκρούσεων

γ) την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των δημοκρατικών αρχών που στηρίζονται στο κράτος δικαίου και τη διαφανή και υπεύθυνη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων

δ) τον προσδιορισμό των ζητημάτων κοινού συμφέροντος που συνδέονται με προβλήματα γενικά (περιφερειακή ολοκλήρωση) ή ειδικά (εμπόριο, στρατιωτικές δαπάνες, ναρκωτικά, οργανωμένο έγκλημα, παιδική εργασία, διακρίσεις)·

[42] Δ. Κ Ξενάκης – Μ. Ι Τσινισιζέλης, *Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006, σελ. 153 – 154.

ε) την θέσπιση στρατηγικών συνεργασιών για τομεακές πολιτικές, όπως το περιβάλλον, η κλιματική, την ισότητα των φύλων και την μετανάστευση

στ) θέματα ασφαλείας, ιδίως αναφορικά με την καταπολέμηση της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής, το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου και με τη διεθνή συνεργασία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του παράνομου εμπορίου.

Ο πολιτικός διάλογος που διεξάγεται είναι ανοιχτός προς την κοινωνία των πολιτών και της ΜΚΟ, προκειμένου να υιοθετηθούν και να μονιμοποιηθούν δημοκρατικά τα απαραίτητα μέτρα.[43]

Οι δύο ανωτέρω περιφερειακές συνεργασίες, ως παραδείγματα της κανονιστικής δύναμης της Ένωσης προσφέρουν στη συζήτηση για το αν πράγματι η Ένωση μπορεί μέσα από μία πολιτική να επηρεάσει την διεθνής ισορροπία και να επιβάλλει ειρήνη και σταθερότητα στο διεθνές σύστημα. Ωστόσο, το μεγαλύτερο στοίχημα δεν παύει να είναι αυτό των δυτικών Βαλκανίων. Στην περίπτωση τους, η αρχή της αιρεσιμότητας εξυπηρετείται, όπως θα δούμε παρακάτω μέσα από τις συμφωνίες σταθεροποίησης και σύνδεσης.

Μέρος Γ': Η Ευρωπαϊκή Ένωση στα δυτικά Βαλκάνια

1. Η ευρωπαϊκή πολιτική για τα δυτικά Βαλκάνια

«… Η ώρα της Ευρώπης έφτασε… αν ένα πρόβλημα μπορούν να λύσουν οι Ευρωπαίοι, αυτό είναι το Γιουγκοσλαβικό…»[44]

[43] Βλ. Συμφωνία 2000/483/ΕΚ εταιρικής σχέσης μεταξύ των μελών της ομάδας των κρατών της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού, αφενός, και της ευρωπαϊκής κοινότητας και των κρατών μελών αυτής, αφετέρου, που υπογράφηκε στην Κοτονού στις 23 Ιουνίου 2000, ΕΕ L 317, 15.12.2000.

[44] Jacques Poos, in M. Almond, *Europe's Backyard War: the War in the Balkans*, London: William Heinemann Ltd, 1994, pp 32.

1.1. Η ιστορική συγκυρία

Ο αιματηρός διαμελισμός της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, και η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, γεγονότα που στιγμάτισαν τη σύγχρονη ιστορία, σήμαναν το τέλος του ψυχρού πολέμου και την κατάρρευση του διπολικού συστήματος. Έκτοτε οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες. Οι λαοί των βαλκανικών κρατών και τα «νέα» κράτη που αναδύθηκαν ενέτειναν τις προσπάθειές τους για τη μετάβαση από τον υπαρκτό σοσιαλισμό στο δημοκρατικό μοντέλο ανάπτυξης των σύγχρονων κρατών.[45]

Την ίδια περίοδο, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα βρισκόταν στο στάδιο μετεξέλιξής της από μία καθαρά οικονομική ένωση βασιζόμενη στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς, σε μία «ένωση κρατών και λαών» που βασίζεται στη δημοκρατία και το σεβασμό των οικουμενικών ανθρωπιστικών αξιών. Παράλληλα, όμως, ο *«οικονομικός γίγαντας και πολιτικός νάνος»* αγωνιζόταν να εδραιώσει τη θέση του στο διεθνές σύστημα και να αποδείξει ότι διαθέτει την ισχύ και τα μέσα για να επεμβαίνει και να καθορίζει τις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις. Η συγκυρία ήταν ιδανική. Γεγονός είναι ότι καθ' όλη τη διάρκεια του σαραντακοταετούς ψυχρού πολέμου, η υποβόσκουσα απειλή για μαινόμενη σύγκρουση ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση δεν άφηνε πολλά περιθώρια για διακρατική προσέγγιση. Η ανάγκη αυτή για αλληλεξάρτηση και διασύνδεση μεταξύ των κρατών εμφανίστηκε μετά το τέλος του πολέμου, αυξάνοντας παράλληλα το ενδιαφέρον για τη δημιουργία «ενώσεων κρατών» στη βάση κοινών στόχων και συμφερόντων. [46]

Την ευκαιρία αυτή θέλησε να αρπάξει η ΕΚ/ΕΕ. Οι εμφύλιες συρράξεις που ακολούθησαν τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας το 1991, ανανέωσαν το ενδιαφέρον της Ευρώπης προς την βαλκανική χερσόνησο. Η τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα θεώρησε ότι η επίλυση του προβλήματος θα ήταν σχετικά εύκολη υπόθεση κι έτσι έδωσε στην εμβρυακή ακόμα Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) την ευκαιρία να δοκιμάσει αφενός τις αντοχές της στη διαχείριση των κρίσεων, και αφετέρου τα όρια της επιθυμητής παρέμβασής της.[47] Η πραγματικότητα,

---

[45] Ιωάννης Ανδριανός, *Οι επιπτώσεις των πολιτισμικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων στην οικονομική ανάπτυξη των δυτικών Βαλκανίων*, διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ), ΑΕΔΔ, 2008, σελ. 180.

[46] Daniel Trenchov, "The Future of the Western Balkans Integration within the EU", pp. 2.

[47] ,βλ. B. Buzan - O. Waever, *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, part V, pp.387.

ωστόσο, αποδείχτηκε πολύ διαφορετική. Η Ένωση στάθηκε αδύναμη τόσο να αποτρέψει τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία, όσο και να τον συγκρατήσει μετά το ξέσπασμά του. Από τη στιγμή που δεν μπορούσε ούτε καν να απειλήσει με ενδεχόμενη αποστολή στρατιωτικής δύναμης, τα παραδοσιακά μέτρα της επιβολής κυρώσεων ήταν λογικό να μην επιφέρουν κανένα αποτέλεσμα.

Η παθητική και εντέλει αποτυχημένη εμπλοκή στη γιουγκοσλαβική κρίση βοήθησε την Ένωση να δει καλύτερα τον εαυτό της και να αναθεωρήσει την προοπτική της ΚΕΠΠΑ. Τα διδάγματα ήταν πολλά. Η σχεδόν δογματική πίστη στις δημοκρατικές αρχές, τις ανθρωπιστικές αξίες και στην ειρηνική επίλυση των διαφορών, που αποτελούν την πεμπτουσία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, δέχτηκε σοβαρό πλήγμα, καθότι αποδείχτηκε ανεφάρμοστη στην πράξη. Από την άλλη, φάνηκε ξεκάθαρα η αδυναμία των κρατών μελών να συναινέσουν σε μία κοινή θέση, αλλά και η απουσία μια συλλογικής αντίληψης που θα προέκυπτε από τη συνεργασία των μελών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Εξάλλου, έγινε κατανοητό ότι η συλλογική ασφάλεια δεν μπορούσε να διασφαλιστεί χωρίς την απαραίτητη στρατιωτική επιχειρησιακή δύναμη. Κάτι τέτοιο φυσικά απαιτούσε τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου της Ένωσης μέσα στο πλαίσιο του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ).[48] Σε κάθε περίπτωση, πάντως, αποτέλεσε σημείο κομβικό για την αναθεώρηση της μέχρι τότε θέσης της στο διεθνές τοπίο. Και ήταν εκείνο ακριβώς το σημείο που η κατακερματισμένη από τη μία βαλκανική χερσόνησος και η γεμάτη βλέψεις για μετατροπή σε κυρίαρχο διεθνή δρώντα Ευρωπαϊκή Ένωση, από την άλλη, συναντήθηκαν για να εξελίξουν και να μετεξελιχτούν.

1.2. Η εφαρμογή της πολιτικής αιρεσιμότητας στα Δυτικά Βαλκάνια

1.2.1. Η Διαδικασία Royaumont

Όταν με παρέμβαση των Ηνωμένων Πολιτειών έληξε ο πόλεμος στη Βοσνία, η Ένωση ανέλαβε το ρόλο του ειρηνοποιού υιοθετώντας μια νέα προσέγγιση για την

[48] Βλ. J.-Y. Haine, «An Historical Perspective" in N. Gnesotto (ed), *EU Security and Defense Policy. The First Five Years (1999-2004)*, Paris: Institute for Security Studies, 2004, pp. 37-41, όπως παρατίθεται στο Φωτεινή Μπέλου, σελ. 140.

περιοχή που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί καθαρά «ευρωπαϊκή.»[49] Στο περιθώριο της υπογραφής της Συνθήκης του Dayton, η Ένωση ξεκίνησε στις 13 Δεκεμβρίου του 1995 τη Διαδικασία Σταθερότητας και Καλής Γειτονίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ή αλλιώς τη Διαδικασία Royaumont. Σκοπός της Διαδικασίας ήταν η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών σε περιφερειακό επίπεδο για την προώθηση της συνεργασίας και της αλληλεξάρτησης. Η Διαδικασία έγινε δεκτή με επιφυλακτικότητα, ωστόσο, υπεγράφη από δέκα χώρες της περιοχής: την Ουγγαρία, τη Βουλγαρία, την ΠΓΔΜ, την Αλβανία, τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, την Κροατία, τη Γιουγκοσλαβία (Σερβία- Μαυροβούνιο), τη Ρουμανία και την Τουρκία, ενώ συμμετείχαν η ΕΕ, οι ΗΠΑ και η Ρωσία. Η Διαδικασία εντάχθηκε δύο μήνες μετά στη γενικότερη πολιτική για την περιφερειακή συνεργασία της ΕΕ, όπως υιοθετήθηκαν στη «Κοινή Πλατφόρμα». Στόχος της Πλατφόρμας ήταν η ανάπτυξη ενός διαβαλκανικού διαλόγου ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές και εθνοτικές ομάδες για την μείωση των εθνικών προκαταλήψεων. Τα ζητήματα των μειονοτήτων και των συνόρων δεν περιλαμβάνονταν στην ατζέντα της Πλατφόρμας.[50]

1.2.2. Η "Περιφερειακή Προσέγγιση"

Στο πλαίσιο της προώθησης των διμερών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα κράτη της βαλκανικής χερσονήσου, το Συμβούλιο Γενικών υποθέσεων που συνήλθε τον Φεβρουάριο του 1996 υιοθέτησε τη γνωστή ως "Περιφερειακή Προσέγγιση", διαχωρίζοντας για πρώτη φορά τα δυτικά βαλκάνια – με τα οποία δεν είχε μέχρι τότε συνάψει συμφωνίες σύνδεσης - από τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής. Προϋπόθεση για την περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα στις δύο πλευρές ήταν αφενός η συμβολή των κρατών αυτών στην εφαρμογή της ειρηνευτικής συμφωνίας του Ντέητον για τη Βοσνία και αφετέρου ο εκδημοκρατισμός των πολιτικών συστημάτων και η μεταρρύθμιση της οικονομίας τους. Περαιτέρω, η Ένωση καλούσε τα κράτη να συμβάλλουν στο μέγιστο δυνατό στην εξομάλυνση των μεταξύ τους σχέσεων καθώς και να συνεργαστούν για την ανάπτυξη ορισμένων τομέων κοινού ενδιαφέροντος,

[49] Michael Ehrke, "The European Union and the Post-Communist Sphere: Integration, European Neighbourhood Policy and Strategic Partnership", *Compass 2020*, Friedrich – Ebert – Stiftung, Berlin: 2007, pp 11.

[50] Μαρία Τυροπώλη, «Περιφερειακές συνεργασίες στη Νοτιο – Ανατολική Ευρώπη», *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, τόμος 8, (1) 2002, σελ. 59 – 60.

όπως εκείνων του περιβάλλοντος, της ενέργειας και των μεταφορών. Άμεσο αποτέλεσμα της συμμόρφωσης των κρατών της Δυτικής Βαλκανικής προς τις επιταγές της ΕΕ θα ήταν η σύναψη διμερών συμφωνιών συνεργασίας με τη Βοσνία, την Κροατία και τη Γιουγκοσλαβία, καθότι ανάλογες συμφωνίες είχαν ήδη συναφθεί με την Αλβανία και την ΠΓΔΜ. Στόχος της Περιφερειακής Προσέγγισης ήταν τόσο η εμβάθυνση των σχέσεων συνεργασίας της Ένωσης με τα Δυτικά Βαλκάνια, όσο και η επέκταση της κοινοτικής βοήθειας στην περιοχή.

Δυστυχώς, και προς έκπληξη των Βρυξελλών, η διαδικασία της "Περιφερειακής Προσέγγισης" δεν έτυχε αποδοχής από τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων. Η Κροατία και η Βοσνία με νωπές ακόμα τις μνήμες των πολέμων για την ανεξαρτησία τους από τη Γιουγκοσλαβία, δεν έβλεπαν θετικά την προοπτική συνεργασίας με την τελευταία και αντιμετώπιζαν την Περιφερειακή Προσέγγιση περισσότερο ως απειλή για την ανασύσταση της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο. Την ίδια στιγμή, η Αλβανία και η ΠΓΔΜ δεν ενδιαφέρονταν να ομαδοποιηθούν με τις εν λόγω χώρες, φοβούμενοι ότι αυτό θα αναστείλει την ενταξιακή τους πορεία. Εντέλει, η ανεπάρκεια της Περιφερειακής Προσέγγισης για τη σταθεροποίηση της Βαλκανικής έγινε αντιληπτή με την κλιμάκωση της Αλβανό-Σερβικής διένεξης στο Κοσσυφοπέδιο το 1998 Ως αποτέλεσμα, στις 26 Μαΐου του 1999, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την αντικατάσταση της Περιφερειακής Προσέγγισης από τη "Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης".[51]

1.2.3. Η Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης

Η ευρωπαϊκή πολιτική για τα Δυτικά Βαλκάνια πήρε νέα πνοή όταν η Ένωση μέσα από τη Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΔΣΣ) δεσμεύτηκε ρητώς στη διάθεση μακροχρόνιας οικονομικής και πολιτικής στήριξης στις χώρες της ευαίσθητης αυτής ζώνης. Στόχος της διαδικασίας ήταν η προετοιμασία των κρατών αυτών για ένταξη στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, όπως αργότερα αποφασίστηκε και από τη Σύνοδο Κορυφής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Φέϊρα (19 - 20 Ιουνίου 2000).

[51] Βλ. http://www.imm.gr/index.php?Itemid=76&id=444&option=com_content&task=view

Η ΔΣΣ προκειμένου να ανταποκρίνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε κράτους των Δυτικών Βαλκανίων προέβλεπε την εκπλήρωση εκ μέρους των ενδιαφερομένων χωρών μιας σειράς προϋποθέσεων ή κριτηρίων, ώστε να μπορέσουν να ξεκινήσουν οι διμερείς διαπραγματεύσεις για την υπογραφή μιας 'Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης'. Σε γενικές γραμμές, οι τιθέμενοι από πλευράς Ένωσης όροι στα εν λόγω κράτη για τη σύναψη των αυτών των διμερών συμφωνιών σχετίζονταν με τον εκδημοκρατισμό των θεσμών τους, τη λήψη μέτρων για την μετάβαση στην οικονομία της αγοράς, την προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας στα Δυτικά Βαλκάνια, και – κυρίως - το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η πρόοδος που θα επιδείξει κάθε κράτος ξεχωριστά ως προς την εκπλήρωση των παραπάνω προϋποθέσεων είναι αυτή που θα οδηγήσει αφενός στην υπογραφή μιας Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης με την ΕΕ και αφετέρου – εάν και εφόσον υλοποιηθεί επιτυχώς η Συμφωνία – στην ένταξη στους ευρωπαϊκούς κόλπους. Αξιοσημείωτο είναι, βεβαίως, ότι αν και προ τη σύναψη των διμερών συμφωνιών με την ΕΕ οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων καλούνται να εκπληρώσουν τα ίδια πολιτικά και οικονομικά κριτήρια, οι Συμφωνίες Σταθεροποίησης και Σύνδεσης είναι προσαρμοσμένες στις ιδιαίτερες ανάγκες της κάθε χώρας ξεχωριστά. Με τον τρόπο αυτό η Ένωση διευκολύνεται στη ορθή παρακολούθηση επί της προόδου των ενδιαφερομένων χωρών ως προς την υιοθέτηση και εφαρμογή των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων που θα τις φέρουν όσο το δυνατόν πλησιέστερα στο ευρωπαϊκό σύνολο αξιών, προτύπων και πρακτικών.

Η οικονομική ενίσχυση της περιοχής ορίστηκε με σχετική απόφαση που λήφθηκε στις 5 Δεκεμβρίου του 2000 και η οποία προέβλεπε την ενοποίηση των πρώην προγραμμάτων OBNOVA και PHAPE στο ενιαίο πρόγραμμα CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization - Κοινοτική Βοήθεια για Ανοικοδόμηση, Ανάπτυξη και Σταθεροποίηση). Η ενοποίηση αυτή εκτός του ότι διευκόλυνε την χρηματοδότηση των χωρών της δυτικής Βαλκανικής μέσω της απλοποίησης και επιτάχυνσης των διαδικασιών, προσάρμοσε ολόκληρη την κοινοτική χρηματοδότηση στη βάση των στοχεύσεων της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. Η κοινοτική βοήθεια συνδέθηκε αφενός με την επιτυχής εκπλήρωση των προϋποθέσεων της ΔΣΣ από τα κράτη και αφετέρου διεύρυνε το πεδίο εφαρμογής της ώστε να συμπεριλάβει μεγαλύτερο εύρος αναγκών

της περιοχής σε ζητήματα αναφορικά με τους πρόσφυγες, τον εκδημοκρατισμό των θεσμών, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των μειονοτήτων, τα ΜΜΕ, την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, την προώθηση μια υγιούς οικονομίας της αγοράς, την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, την εκπαίδευση και το περιβάλλον, καθώς και την ενίσχυση των μεταξύ σχέσεων των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων, την προώθηση της διασυνοριακής και περιφερειακής συνεργασίας για τη σταδιακή ενσωμάτωση της περιοχής στα πανευρωπαϊκά δίκτυα υποδομής (TENS) και την αντιμετώπιση κοινών απειλών όπως η μετανάστευση, το λαθρεμπόριο και το οργανωμένο έγκλημα.

Στη βάση του προγράμματος CARDS[52], η Ένωση προχώρησε στην υλοποίηση ενός μεσοπρόθεσμου στρατηγικού πλαισίου βοήθειας τόσο για κάθε ένα από τα κράτη ξεχωριστά όσο και για ολόκληρη την περιοχή.. Την ευθύνη για την εφαρμογή του προγράμματος ανέλαβαν φορείς κοντά στην περιοχή των Δυτ. Βαλκανίων, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται και η "Ευρωπαϊκή Υπηρεσία για την Ανασυγκρότηση" (European Agency for Reconstruction) που εδρεύει στην Θεσσαλονίκη και είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή του CARDS στη Γιουγκοσλαβία και την ΠΓΔΜ. Το γεγονός αυτό, μάλιστα, επιβεβαίωσε και τον ηγετικό ρόλο της Ελλάδας στην ανάπτυξη των Βαλκανίων.

Σε αντίθεση με την προγενέστερη Περιφερειακή Προσέγγιση, η ΔΣΣ έτυχε ευρείας υποδοχής από τα Δυτικά Βαλκάνια. Έτσι, στις 24 Νοεμβρίου του 2000, οι ηγέτες των κρατών της περιοχής συναντήθηκαν στην Κροατία με τους ομολόγους τους από την ΕΕ και υιοθέτησαν την Διακήρυξη του Ζάγκρεμπ. Με αυτό το κείμενο, τα κράτη της Δυτικής Βαλκανικής δήλωσαν την πλήρη αποδοχή τους των όρων και των προϋποθέσεων της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. Επίσης τα κράτη της περιοχής δεσμεύτηκαν να συνεργαστούν από κοινού για τη δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερου εμπορίου στα Δυτικά Βαλκάνια καθώς και για την υπογραφή περιφερειακών συμφωνιών στους τομείς της δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων με στόχο την αντιμετώπιση του προβλήματος της μετανάστευσης και την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς. Η επιτυχία της

[52] Το πρόγραμμα αντικαταστάθηκε για την περίοδο 2007-2013 από τον Μηχανισμό Προενταξιακής Βοήθειας (ΜΠΕ), βλ. σχετικά Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1085/2006 του Συμβουλίου της 17ης Ιουλίου 2006 για τη θέσπιση μηχανισμού προενταξιακής βοήθειας (ΜΠΒ).

Συνόδου του Ζάγκρεμπ ήταν μεγάλη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε πρόσφατα τη θεσμοποίηση τέτοιων διασκέψεων – με τη δημιουργία ενός νέου πολιτικού φόρουμ, "της Διαδικασίας του Ζάγκρεμπ" – για την συζήτηση και την αντιμετώπιση ζητημάτων κοινού ενδιαφέροντος.

Οι σχέσεις ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Δυτικά Βαλκάνια καθορίζονται μέσα από την πολιτική της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. που αποτελεί το πλαίσιο που ρυθμίζει τις σχέσεις Ε.Ε. Ωστόσο, τόσο η ΔΣΣ όσο και η Ατζέντα της Θεσσαλονίκης που υιοθετήθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ στην ομώνυμη πόλη, δεν φαίνεται να διαθέτουν τα απαραίτητα εργαλεία για την υποστήριξη της ευρωπαϊκής προοπτικής των χωρών αυτών. Το γεγονός αυτό εντείνεται και από τη λεγόμενη «διευρυνσιακή κόπωση», η οποία εύστοχα περιγράφει την απροθυμία από πλευράς ΕΕ για ένταξη νέων κρατών στους κόλπους της.[53] Από τη μία η γλυκόπικρη αίσθηση που άφησε η μεγάλη διεύρυνση του 2004 και από την άλλη η σημερινή δυσμενής συγκυρία με την παγκόσμια αλλά και ευρωπαϊκή οικονομική απομακρύνουν ακόμα περισσότερο την ελπίδα ένταξης νέων κρατών, πόσο μάλλον των Δυτικών Βαλκανίων που φέρουν μαζί τους οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές αστοχίες από τα χρόνια της τουρκοκρατίας και τους θεσμούς της Οθωμανικής περιόδου μέχρι το πρόσφατο κομουνιστικό παρελθόν και την αδυναμία προσαρμογής στην οικονομία της αγοράς. Το γεγονός αυτό υποβοηθάει την επιστροφή σε παραβατικές συμπεριφορές της δεκαετίας του ’90,όπως την ανάπτυξη παράνομων δικτύων διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων και προϊόντων, την άνθηση της πολιτικής διαφθοράς, αλλά και τον έλεγχο της δικαιοσύνης, των ΜΜΕ και των αναθέσεων μεγάλης κλίμακας έργων από την κεντρική εξουσία, ενώ παράλληλα οι διασυνοριακές διαφορές φαντάζουν ανεπίλυτες. Ωστόσο, η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων δεν θα πρέπει κι ούτε μπορεί να παραμείνει «ο φτωχός συγγενής» της Ευρώπης. Οι πολίτες των κρατών αυτών δικαιούνται συμμετοχής στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, μακριά από αναχρονιστικές πρακτικές και συνεχείς αναταραχές. Για αυτό και η συμμετοχή στους ε ευρωπαϊκούς θεσμούς αποτελεί μονόδρομο για τη

[53] Γενικά για την ΔΣΣ βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, της 26ης Μαΐου 1999, σχετικά με τη διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης υπέρ των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης [COM (1999) 235 τελικό και http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/index_el.htm

σταθεροποίηση και τον εκδημοκρατισμό της περιοχής. Το μέλλον των δυτικών Βαλκανίων βρίσκεται μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

2. Τα δυτικά Βαλκάνια σε ευρωπαϊκή τροχιά

Τα Δυτικά Βαλκάνια, όπως περιγράφονται από τους διεθνείς οργανισμούς, αποτελούνται από τις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας που δεν είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την Αλβανία. Το γεωγραφικό αυτό διαμέρισμα που είναι γνωστό για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και την αιματηρή ιστορία του, βρίσκεται σήμερα μετέωρο ανάμεσα στις νοοτροπίες του παρελθόντος και στις εκσυγχρονιστικές απαιτήσεις της σύγχρονης δυτικής κουλτούρας των ευρωπαϊκών και ευρω-ατλαντικών θεσμών.[54]

Η Γιουγκοσλαβία παρέμεινε κομμουνιστικό κράτος καθ' όλη τη διάρκεια της ηγεσίας του Τίτο, από το 1945 μέχρι τον θάνατό του το 1980. Μετά τη ρήξη των σχέσεων του Στάλιν με τον Τίτο το 1948 οι σχέσεις των δύο κομμουνιστικών δυνάμεων της ΕΣΣΔ και της Γιουγκοσλαβίας δεν επανήλθαν ποτέ πλήρως, τη στιγμή που η τελευταία ανέπτυσσε μία δική της μορφή κομμουνισμού, μακριά από τον έλεγχο της Σοβιετικής Ένωσης.[55] Το τέλος της δεκαετίας του ΄80 σημαδεύτηκε από την κατάρρευση του της Σοβιετικής Ενώσεως και του «Ανατολικού Μπλοκ». Ο ψυχρός πόλεμος φαίνεται να είχε συντελέσει στην - πρωτοφανή για τα δεδομένα της περιοχής – σαραντακονταετή ειρήνη και σταθερότητα. Το κλίμα αυτό, όμως, άλλαξε όταν με τις εκλογές του 1990 εθνικιστές ηγέτες κατέλαβαν την εξουσία στις Δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας.[56] Η αρχή του τέλους για την Ομοσπονδιακή Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, ωστόσο, ήρθε με την διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Κροατίας και της Σλοβενίας το 1991. Η διάλυση του επί περίπου μισού αιώνα ομοσπονδιακού κράτους δεν ήρθε ειρηνικά, αλλά συνοδεύτηκε από τρεις βίαιες ένοπλες συγκρούσεις στην Κροατία (1991 – 1995), στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη (1992 – 1995) και στο Κόσσοβο (1998 – 1999). Ανάλογες συρράξεις έγιναν στη Σλοβενία (Ιούνιος –

[54] Μ. Παπαϊωάννου, «Το ευρωπαϊκό μέλλον των Δυτικών Βαλκανίων: Όσο καθυστερεί η ευρωπαϊκή προοπτική τόσο αυξάνεται η ανομία στην περιοχή», *Foreign Affairs*, 24.10.2011, όπως αναρτήθηκε στο http://foreignaffairs.gr/articles/68488/mpampis-papaioannoy/to-eyropaiko-mellon-ton-dytikon-balkanion.

[55] Peter Calvocoressi, Διεθνής Πολιτική 1945- 2000,Εκδ. Κ. Τουρίκης, Αθήνα: 2004, σελ. 479

[56] Αριστοτέλης Τζιαμπίρης, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Μακεδονικό Ζήτημα», *IMMA*, http://www.imma.edu.gr/imma/history/19.html

Ιούλιος 1991) και στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Ιανουάριος – Αύγουστος 2001), οι οποίες όμως ήταν πολύ μικρότερης διάρκειας και ισχύος. Κατά τη διάρκεια των πολέμων αυτών οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου ήταν μαζικές και κατάφορες, φέρνοντας μνήμες από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η πρωτοφανής «εθνοκάθαρση» (ethnic cleansing - etničko čišćenje) άφησε πίσω εκατοντάδες θύματα, πολλά από τα οποία δεν έχουν ακόμη αποζημιωθεί για τα δεινά που υπέστησαν.[57] Απόρροια των συγκρούσεων αυτών ήταν η δημιουργία «νέων» κρατών με «παλιά» νοοτροπία που πάλευαν για τη νομιμοποίησή τους από τους υπόλοιπους διεθνείς δρώντες. Η προσέγγιση, επομένως, με την ΕΕ ήταν αναπόφευκτη, αλλά όχι και ιδίου βαθμού, όπως περιγράφεται παρακάτω.

2.1. Κροατία

Η Κροατία διακήρυξε την ανεξαρτησία της από τη Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (ΣΟΔΓ) τον Ιούνιο του 1991. Το γεγονός αυτό ακολούθησε η ένοπλη σύγκρουση ανάμεσα στις δυνάμεις του κροατικού στρατού και τις ένοπλες δυνάμεις των Σέρβων της Κροατίας, που ενισχύονταν από τον ομοσπονδιακό Γιουγκοσλαβικό Λαϊκό Στρατό. Οι εχθροπραξίες έλαβαν τέλος ύστερα από έναν τελικό γύρο συγκρούσεων το 1995. Κατά τη διάρκεια της τεταρτοετούς αυτής σύρραξης τα ανθρώπινα δικαιώματα παραβιάστηκαν μαζικά και σοβαρά από τις τρεις εμπλεκόμενες δυνάμεις. Βασανιστήρια και βιασμοί, αυθαίρετοι φόνοι, περίεργες «εξαφανίσεις», αυθαίρετη κράτηση και καταναγκαστικές εκτοπίσεις είναι μερικές από τις παραβιάσεις που διαπράχθηκαν την αιματηρή εκείνη περίοδο. Εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπων είτε εκτοπίστηκαν στο εσωτερικό της χώρας είτε διέφυγαν ως πρόσφυγες στο εξωτερικό. Γύρω στους 300.000 Σέρβους της Κροατίας έφυγαν εκείνη την περίοδο από την χώρα, ενώ περισσότεροι από 200.000 Κροάτες πρόσφυγες, ανάμεσα τους κυρίως Σέρβοι διαμένοντες στην Κροατία, βρίσκονται μέχρι και σήμερα σε γειτονικές και μη χώρες. Μάλιστα, κρατικοί αξιωματούχοι σε δημόσιες δηλώσεις τους κάνουν λόγο για περίπου 1.200 αγνοούμενους, πέραν από αυτούς που χάθηκαν κατά την τελευταία περίοδο του πολέμου (κυρίως Σέρβοι της

[57] Council of Europe, "Post – war justice and durable peace in the former Yugoslavia", Issue Paper by thw Council of Europe Commissioner for Human Rights, February 2012, pp 9.

Κροατίας). Από την άλλη, όσοι από τους Σέρβους της Κροατίας επέστρεψαν μετά τη σύγκρουση, είχαν να αντιμετωπίσουν διακρίσεις που αφορούσαν από την απασχόληση και τη στέγαση μέχρι την πρόσβαση σε άλλα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα. [58]

Ωστόσο, στην περίπτωση της Κροατίας, οι αναταραχές των αρχών της δεκαετίας του 1990 επέδρασαν θετικά για τη διαμόρφωση μίας νέας θεώρησης για τον κόσμο, μιας νέας οικονομικο-πολιτικής δυναμικής που θα διαχεόταν από τον πυρήνα της Ευρώπης.[59] Το γεγονός αυτό, βέβαια, δεν ήταν εμφανές κατά την πρώτη δεκαετία του νεοσύστατου κράτους της Κροατίας. Ο Φράνιο Τούτζαμ, εκμεταλλευόμενος τα εθνικιστικά αισθήματα ενός μεγάλου μέρους του κροατικού λαού και τις επιτυχίες του στον αγώνα απελευθέρωσης από τη σερβική κυριαρχία, κέρδισε τις εκλογές του 1990 καταφέρνοντας να νομιμοποιήσει δημοκρατικά ένα καθ' όλα ανελεύθερο καθεστώς. Η έλλειψη των δημοκρατικών θεσμών από το καθεστώς Τούτζμαν οδήγησε την Κροατία σε διεθνή απομόνωση, αφού εκδιώχθηκε από το ΝΑΤΟ και απορρίφθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ).[60] Οι εξελίξεις αυτές πάγωσαν παράλληλα την προοπτική για συμβασιακή σχέση με την ΕΕ. Την περίοδο εκείνη παραχωρήθηκαν στην Κροατία μόνο ορισμένες εμπορικές προτιμήσεις σε μονομερή βάση. Η οικονομική συνεργασία περιοριζόταν κυρίως σε επίπεδο ανθρωπιστικής βοήθειας και στήριξης του εκδημοκρατισμού, ενώ από το 1996 και μετά τα παρεχόμενα κεφάλαια είχαν την μορφή των ενισχύσεων για την ανασυγκρότηση.[61]

Η αλλαγή στη στάση της Κροατίας τόσο στο εσωτερικό, όσο και στις σχέσεις με την Ένωση άρχισε να φαίνεται από το 2000 και μετά. Η νέα ηγεσία κατεύθυνε την χώρα μακριά από τον απομονωτισμό του παρελθόντος και κοντά στην προοπτική ένταξης στο ευρωπαϊκό κεκτημένο. Παράλληλα, στο εσωτερικό της χώρας άρχισαν να παρατηρούνται προσπάθειες για την εδραίωση της δημοκρατίας και τη βελτίωση όλων των δομών του κράτους.[62] Το γεγονός αυτός προκάλεσε και την αλλαγή του

[58] Διεθνής Αμνηστία, «Κροατία: Να τερματιστεί η ατιμωρησία για τις παραβιάσεις…»
[59] Ιωάννης Ανδριανός, Οι επιπτώσεις των πολιτισμικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων στην οικονομική ανάπτυξη των δυτικών Βαλκανίων, ό. π. υποσημ., σελ. 192.
[60] Μαγγανία, διπλωματική Εργασία, Πάντειος, 2008, σελ. 81.
[61]
[62] COM(2002)163, Πρώτη Ετήσια Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Η διαδικασία

κλίματος εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με αποτέλεσμα τα δύο μέρη να υπογράψουν τον Οκτώβριο του 2001 Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Φεβρουαρίου 2005.[63] Παράλληλα υπεγράφη και μια ενδιάμεση συμφωνία, η οποία προέβλεπε την έναρξη ισχύος για τις διατάξεις της Συμφωνίας ΣΣ που αφορούσαν το εμπόριο και τα ζητήματα εμπορίου την 1η Ιανουαρίου 2002.[64]

Τον Φεβρουάριο του 2003 η κυβέρνηση της Κροατίας υπέβαλε επισήμως την αίτησή της για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μόλις τον Απρίλιο του επόμενου έτους η Επιτροπή με ανακοίνωσή της έδωσε τη συγκατάθεσή της για την υποψηφιότητα της Κροατίας, στη βάση πάντα των κριτηρίων που ετέθησαν στην Κοπεγχάγη το 1993, και τον Ιούνιο του ίδιου έτους η Κροατία ανακηρύχθηκε επίσημα ως υποψήφια προς ένταξη χώρα. .Ωστόσο, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες για εναρμόνιση με το κοινοτικό δίκαιο και την υλοποίηση των οικονομικών και πολιτικών προτεραιοτήτων, η αρνητική στάση της κυβέρνησης στο ζήτημα της συνεργασίας με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ) για την Πρώην Γιουγκοσλαβία αποτέλεσε τροχοπέδη για τη συνέχεια της διαδικασίας. Μάλιστα, σε σχετική έκθεσή της, η Επιτροπή, χαρακτήρισε τη στάση της Κροατίας απέναντι στο ΔΠΔ ως «χλιαρή».[65]Όταν λίγους μήνες μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο όρισε την 17η Μαρτίου του 2005 ως ημερομηνία έναρξης των διαπραγματεύσεων, έθεσε ως όρο την πλήρη συνεργασία με το ΔΠΔπΓ[66] Ειδικότερα, η Ένωση πίεζε την Κροατία να συνδράμει στη σύλληψη του ύποπτου για εγκλήματα πολέμου στρατηγό Άντε Γκοτόβινα. Όταν του Οκτώβριο του 2005 η τότε Γενική Εισαγγελέας του Δικαστηρίου, Κάρλα Ντελ Πόντε, διαπίστωσε ότι η κυβέρνηση της Κροατίας συνεργάζεται με το ΔΠΔ, η Ένωση προχώρησε στο άνοιγμα των διαπραγματεύσεων. Εντέλει, ο Γκοτόβινα[67] συνελήφθη στη Τενερίφη το

σταθεροποίησης και σύνδεσης για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη», 03/04/2002.

[63] Βλ. Επίσημη Εφημερίδα L 26 της 28.1.2005

[64] Βλ. http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/relations/article_7240_el.htm

[65] Βλ. COM(2003)139

[66] Europa – Κροατία-παρουσίαση της χώρας: Πολιτικές σχέσεις με την ΕΕ

[67] Ο κροάτης στρατηγός Άντε Γκοτόβινα ήταν φυγόδικος από τον Ιούνιο 2001 και εξαφανίστηκε λίγο μετά τη απαγγελία κατηγοριών εις βάρος του από το ΔΠΔ για την πρώην Γιουγκοσλαβία, αναφορικά με τη συμμετοχή του σε θηριωδίες που διαπράχθηκαν κατά των σέρβων της Κράινα κατά τα τέλη του πολέμου στην Κροατία. Ο Γκοτόβινα κατηγορήθηκε για τέσσερα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τρεις κατηγορίες παραβιάσεων των

Δεκέμβριο του 2005, διασκορπίζοντας τις φήμες που ήθελαν την Αυστρία να δέχεται πολιτικές πιέσεις από την Ένωση για να προχωρήσει η διαδικασία.

Στη σκιά των εξελίξεων αυτών, η κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είχε αλλάξει σημαντικά. Στην έκθεσή του για το 2007, το Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών επισήμανε ότι οι πολίτες της Κροατίας πέφτουν συχνά θύματα κοινωνικής βίας, ενώ η άνιση μεταχείριση των μειονοτήτων, η άσκηση βίας κατά των γυναικών, οι πολιτικές πιέσεις κατά των ΜΜΕ, η διαφθορά και το ανεπαρκές δικαστικό σύστημα εξακολουθούν να αποτελούν πρόβλημα στην περιοχή.[68] Καθότι, όμως, η πρόοδος στους περισσότερους τομείς πολιτικής κρίθηκε από την Ένωση ικανοποιητική, το Συμβούλιο ενέκρινε τον Φεβρουάριο του 2008 τη νέα εταιρική σχέση προσχώρησης.[69] Την προσήλωση, μάλιστα, της Κροατίας προς τις δημοκρατικές αρχές και τα ανθρώπινα δικαιώματα εξέφρασε ο Σοσιαλδημοκράτης Ίβο Γιοσίποβιτς όταν ορκίστηκε πρόεδρος της Κροατίας στις 18 Φεβρουαρίου του 2010. Συγκεκριμένα, ο Γιοσίποβιτς τόνισε ότι η Κροατία *«θα πρέπει να αποτελέσει λίκνο δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων . . Πρέπει να ενώσουμε όλοι τις δυνάμεις μας ώστε να πατάξουμε τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα, τη μάστιγα της κοινωνίας μας. Δεσμεύομαι να μην εγκαταλείψω ποτέ αυτή τη μάχη».*[70] Το 2011, η Επιτροπή εξέδωσε θετική γνώμη αναφορικά με την αίτηση προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι η Κροατία βρίσκεται σε ένα αρκετά υψηλό επίπεδο ετοιμότητας για ένταξη στην Ε.Ε. καθότι πληροί ήδη τα πολιτικά κριτήρια, ενώ βρίσκεται σε καλό δρόμο και για την εκπλήρωση των οικονομικών κριτηρίω.[71] Η Κροατία υπέγραψε

κανόνων και ηθών του πολέμου που σχετίζονταν με δίωξη, δολοφονίες, λεηλασία περιουσίας, αδικαιολόγητη καταστροφή πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών, εξορία και άλλες απάνθρωπες πράξεις που φέρεται ότι διέπραξε κατά τη συμμετοχή του στην επιχείρηση Καταιγίδα. Το Απρίλιο του 2011, ο Γκοτόβινα κρίθηκε ένοχος από το ΔΠΔ και καταδικάσθηκε σε 24 χρόνια κάθειρξη.

[68] State Department, Country report 2008.

[69] Σύλβια Ράντου, «Θα αποτελέσει η Κροατία το 28ο μέλος της Ε.Ε;», *ΚΕΔΙΑ*, ενημερωτικό σημείωμα Νο 4, Απρίλιος 2011, σελ. 3.

[70] Βλ. http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/el/infoCountryPage/setimes/resource_centre/bios/josipovic_ivo?country=Croatia .

[71] Βλ. Γνώμη της Επιτροπής για την αίτηση προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Βρυξέλλες, 12 Οκτωβρίου 2011, ΕΕ L 112/4 24.4.2012.

τελικά τη συμφωνία προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση στις 9 Δεκεμβρίου 2011, ενώ ως επίσημης ημερομηνία ένταξης ορίστηκε η 1η Ιουλίου του 2013. [72]

2. 2. Βοσνία

Είκοσι χρόνια μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της από την Γιουγκοσλαβία, η Βοσνία – Ερζεγοβίνη εξακολουθεί να εγείρει ερωτήματα αναφορικά με την πολιτική σταθερότητα και βιωσιμότητά της, πόσο μάλλον για την ευρωπαϊκή προοπτική της. Αποτελούμενη από τρεις εθνότητες, εκείνες των Βοσνίων μουσουλμάνων (44%), των Σέρβων ορθόδοξων (32%) και των Κροατών καθολικών (18%), είναι λογικό να πλήττεται από συνεχείς εντάσεις και συγκρούσεις., με χαρακτηριστικότερο όλων τον πόλεμο στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ανάμεσα στον γιουγκοσλαβικό στρατό και και τις ενωμένες δυνάμεις κροατών και μουσουλμάνων.[73]

Από την υπογραφή των ειρηνευτικών συμφωνιών του Dayton μέχρι και σήμερα, η Βοσνία, αν και έχει δείξει βήματα προόδου, πολλές φορές αντιμετωπίζεται με δυσπιστία, κυρίως λόγω του περίπλοκου πολιτικού της συστήματος. Υπενθυμίζουμε, ότι από το Dayton και μετά η διοίκηση της Βοσνίας αποτελείται από μία κεντρική κυβέρνηση και την τριμερή προεδρία, ενώ είναι διαιρεμένη σε δύο αυτόνομες οντότητες με αυτόνομες κυβερνήσεις, κοινοβούλιο και αστυνομία αντίστοιχα.[74]

Το γεγονός αυτό έχει αποτελέσει αρκετές φορές τροχοπέδη στην ομαλή εξέλιξη των σχέσεών της με την Ένωση, οι οποίες φτάνουν πίσω στο 1996. Τότε, βεβαίως, επωφελούνταν μόνο από αυτόνομες εμπορικές προτιμήσεις. Οι εντός ξεκίνησαν δύο χρόνια αργότερα.. Μετά και την εκκίνηση της ΔΣΣ το 1999, η Β –Ε προχώρησε κυρίως στον εκσυγχρονισμό του δικαίου της, στην βάση των προτεραιοτήτων που είχαν τεθεί από την Ένωση μέσω ενός χάρτη πορείας(2002) και τη μελέτη σκοπιμότητας(2003) τα οποία και καθόριζαν τις βασικές προτεραιότητες για την χώρα. Παρά το ότι η εφαρμογή των υιοθετηθέντων νομοθεσιών αποδείχθηκε δύσκολη

[72] Βλ. Presse 483, Council of the European Union, "Accession treaty with Croatia signed today", Brusells, 9 December 2011.

[73] Χάρης Καραμπαρμπούνης, «Δυτικά Βαλκάνια και Ευρωπαϊκή Ένωση. Ιστορική διαδρομή και σύγχρονη στρατηγική», στο Ματιές στο σύγχρονο τοπίο των δυτικών Βαλκανίων, επιμ. Στ. Περράκης, Ι. Σιδέρης, Αθήνα: 2009, σελ. 354

[74] Έλλη Μούσση & Ελιάνα Σκούρτη, «Προκλήσεις και προβλήματα της Βοσνίας Ερζεγοβίνης στο παρόν πολιτικοοικονομικό τοπίο», *ΚΕΡΕΝΕ*, Αθήνα:2010, σελ. 3.

στην πράξη, αυτό δεν εμπόδισε την Επιτροπή να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις τον Νοέμβριο του 2005. Εντέλει, η συμφωνία υπεγράφη στις 16 Ιουνίου του 2008, ως αποτέλεσμα της προόδου που επέδειξε η Β –Ε στους τομείς της μεταρρύθμισης της αστυνομίας, της συνεργασία με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία, της δημόσια ραδιοτηλεόρασης και των μεταρρυθμίσεων στη δημόσια διοίκηση.[75]

Ωστόσο, οι συνεχιζόμενες πολιτικές εντάσεις και εθνικιστικές εκρήξεις εξακολουθούν να προβληματίζουν την ευρωπαϊκή ηγεσία. Το Κοινοβούλιο, εκφράζοντας την ανησυχία του για την περιορισμένη πρόοδο της Β-Ε ως δυνάμει υποψήφια προς ένταξη χώρα επισήμανε ότι το μέλλον της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης βρίσκεται στην ΕΕ, αλλά μόνο εάν προσχωρήσει ως μια ενιαία, κυρίαρχη και ενωμένη χώρα., ενώ παράλληλα κάλεσαν τις κυβερνητικές αρχές να καταπολεμήσουν τον εξτρεμισμό, το θρησκευτικό μίσος και τη βία σε στενή συνεργασία με τη διεθνή κοινότητα. [76] Πάντως, ο ειδικός εκπρόσωπος της ΕΕ στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, Πήτερ Σόρενσεν, σε δήλωσή του τον Σεπτέμβριο του 2012 στον τηλεοπτικό σταθμό «ΒΝ» υποστήριξε ότι το 2020 φαντάζει ως μια ρεαλιστική ημερομηνία για τη ένταξη της Βοσνίας στην Ένωση, υπό την προϋπόθεση ότι οι εθνικοί ηγέτες θα υλοποιήσουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Μάλιστα, σε πρόσφατη επίσκεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Σαράγεβο, οι ευρωπαίοι εκπρόσωποι διαπίστωσαν με λύπη ότι η ηγεσία της χώρας απέτυχε να τηρήσει τις δεσμεύσεις της για εφαρμογή του Οδικού Χάρτη για την Ευρωπαϊκή Ένωση ως τις 31 Αυγούστου του 2012, ενώ είχαν δεσμευτεί για την εναρμόνιση της καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΑΔ στην υπόθεση «Σεϊντίτς – Φίτσι»[77] με το συνταγματικό δίκαιο της χώρας. Κάτι, φυσικά, που δεν συνέβη.[78] Μέχρι στιγμής, ωστόσο, η Βοσνία – Ερζεγοβίνη είναι η μόνη χώρα της νοτιοανατολικής Ευρώπης που δεν έχει καταθέσει επίσημη αίτηση ένταξης στην ΕΕ.

---

[75] Βλ.σχετικά: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/relations/article_7240_el.htm

[76] Βλ. http://www.europarl.europa.eu/plenary/en/texts-adopted.html

[77] Για την υπόθεση βλ. Case OF Sejdić and Finci AND FINCI v. Bosnia and Herzegovina, Judjemet by the Grand Chamber, Strasbourg: 22 December 2009, διαθέσιμο στο HUDOC database .

[78] βλ. σχετικό άρθρο στην http://www.kathimerini.gr/

2.3. Σερβία

Τον Μάρτιο του 2012 οι Ευρωπαίοι ηγέτες συμφώνησαν στο να ανακηρύξουν τη Σερβία ως υποψήφιο κράτος για μελλοντική ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εξέλιξη αυτή από μόνη της δείχνει το μακρύ και δύσκολο δρόμο που έχει διανύσει τα τελευταία είκοσι χρόνια η χώρα από το αιματοβαμμένο παρελθόν των Βαλκανίων μέχρι την πόρτα της Ευρώπης. Η Σερβία έχει κληθεί πολλές φορές να αποδείξει την θέλησή της για σύγκλιση με τις ανθρωπιστικές αρχές και αξίες που πρεσβεύει η Ένωση.

Η συνεργασία της με το Διεθνές Δικαστήριο για τα εγκλήματα πολέμου στην Πρώην Γιουγκοσλαβία έδειξε την αποφασιστικότητά της να συμφιλιωθεί με το παρελθόν. Ωστόσο, αν και η παράδοση του Milosevic στο Δικαστήριο της Χάγης χαροποίησε ιδιαιτέρως την ευρωπαϊκή ηγεσία, οι Σέρβοι, έχασαν την ευκαιρία να δικάσουν οι ίδιοι τον υπαίτιο της παρακμής της Σερβίας. Το κοινό αίσθημα που είχε δημιουργηθεί για κακομεταχείριση από τις δυτικές δυνάμεις και ο συνεπακόλουθος πληγωμένος πατριωτισμός των σέρβων φάνηκαν στις σερβικές εκλογές του 2003, όταν οι υπόδικοι Μιλόσεβιτς και Σέσελι έλαβαν μεγάλη μερίδα ψήφων. Μάλιστα, το κόμμα του Σέσελι βγήκε πρώτο με ποσοστό 27,8%.[79] Από την άλλη, η αρνητική εξέλιξη με τη διάσπαση του Μαυροβουνίου πάγωσε ξανά τις διαπραγματεύσεις για σύνδεση με την Ευρώπη.

Το γενικότερο αρνητικό κλίμα, κατάφερε να αντιστρέψει ο πρόεδρος Boris Tadic που πόνταρε στην ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας, ανεξάρτητα από τις περιπέτειες του Κοσσόβου που βρίσκονταν σε διεργασία εκείνη την εποχή.[80] Από την άλλη πλευρά, η σύλληψη των επί χρόνια φυγάδων Goran Hadzic και Ratco Mladic, υπεύθυνων για πολλά βάναυσα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας κατά τη διάρκεια του πολέμου, εκτός του ότι αποτέλεσε σημείο ορόσημο για τη δικαιοσύνη, σήμανε την αλλαγή των σχέσεων ανάμεσα σε Σερβία και ΕΕ. Παράλληλα, η προσέγγιση με το Κόσσοβο τον Φεβρουάριο του 2011, που από το 2008 που το τελευταίο διακήρυξε την ανεξαρτησία του φάνταζε αδιανόητη, δημιούργησε τις προϋποθέσεις για συνεργασία μεταξύ των

[79] Θ. Βερέμης & Α. Τζιαμπίρης, *Το μετέωρο βήμα των Βαλκανίων*, στο *Η Ελλάδα και ο κόσμος 2003-2004*, επιμ. Θ. Κουλουμπής & Θ. Ντόκος, Αθήνα, Παπαζήσης:2004, σελ. 33 -34.
[80] Ράνια Παναγιωτίδου, «Η ευρωπαϊκή προοπτική της Σερβίας», *ΚΕΡΕΝΕ*, Ιανουάριος 2010, σελ. 3.

μερών, ενώ προσέφερε μεγαλύτερα οφέλη στους πολίτες και την ελπίδα για σταθερότητα στην περιοχή.[81] Σερβία και Κόσσοβο συμφώνησαν στη περιφερειακή συνεργασία και από στην από κοινού διαχείριση των συνόρων, ενώ η σερβική κυβέρνηση ζήτησε από τους Σέρβους διαμένοντες στο Βόρειο Κόσσοβο να αποσυρθούν από τα μπλόκα ώστε να επιτρέψουν την ελεύθερη μετακίνηση των ειρηνοποιών δυνάμεων και της αστυνομίας της ΕΕ.[82] Περαιτέρω, τη σημασία της εξομάλυνσης των σχέσεων Πριστίνας – Βελιγραδίου για την μετέπειτα ευρωπαϊκή πορεία της χώρας τόνισε πρόσφατα η Ύπατος Εκπρόσωπος, Catherine Ashton, σε δήλωσή της ύστερα από συνάντηση με τον Σέρβο Πρωθυπουργό.[83] Μετά από την θέση σε ισχύ το 2009 της υπογραφείσας Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης και την μετέπειτα αναγόρευσή της σε υποψήφιο κράτος μέλος, η Σερβία ελπίζει σε πλήρη ένταξη μέχρι το 2014.

2.4. Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Η ΠΓΔΜ αποτελεί επίσημα υποψήφια προς ένταξη στην ΕΕ χώρα από τις 17 Δεκεμβρίου του 2005. Το γεγονός αυτό θεωρήθηκε μεγάλη επιτυχία, καθότι από τη στιγμή που εμφανίστηκε για πρώτη φορά ως ανεξάρτητο κράτος το 1991, έχει αντιμετωπίσει πολλές προκλήσεις στην ευρωπαϊκή πορεία της. Το ελληνικό εμπάργκο από το 1993 – 1995, η επιβολή κυρώσεων από τα Ηνωμένα Έθνη και η κρίση στο Κόσσοβο το 1999 απέφεραν σημαντικές απώλειες σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο.[84] Εντούτοις, η Ένωση αποτελούσε πάντα αρωγό της ΠΓΔΜ στην προσπάθεια για τον εκδημοκρατισμό των δομών της. Μάλιστα, το 1992 η ΕΕ

[81] EUCO 38/12, "Remarks by President Herman Van Rompuy following the first session of the European Council", Brussels, 1 March 2012, available at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/128446.pdf

[82] Gordon Fairclough, "EU Moves Serbia Down Path to Joining", *Wall Street Journal*, March 1,2012.

[83] Βλ. A 392/12, "Statement by the Spokesperson of High Representative Catherine Ashton following the meeting with Prime Minister of Serbia Ivica Dacic", Brussels, 4 September 2012.

[84] Marija Risteska, "The Macedonian Accession to the European Union", Centre of Research and Policy Making (CRPM), pp 1.

χορήγησε στην περιοχή βοήθεια ύψους 728 εκατ. ευρώ,[85] ενώ το 1996 έγινε δικαιούχος του προγράμματος PHARE.

Σε γενικές γραμμές, από την διακήρυξη της ανεξαρτησίας της και μετά, η χώρα έχει περάσει σε μια διαδικασία ωρίμανσης και προσδιορισμού τόσο ως προς τον εαυτό της όσο και ως προς την θέση της στην ευρύτερη περιφέρεια των Βαλκανίων. Τη στιγμή, μάλιστα, που το ζήτημα της ονομασίας βρίσκεται υπό αμφισβήτηση είκοσι ένα χρόνια τώρα. Η διαμάχη με την Ελλάδα έχει αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για την ευρωπαϊκή προοπτική και την διεθνή παρουσία της χώρας. Η συνταγματική ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας» που επιδιώκει η κυβέρνηση να κατοχυρώσει ως την διεθνή ονομασία της χώρας βρίσκει αντιμέτωπες τις έντονες ελληνικές αντιρρήσεις, δεδομένου ότι το όνομα Μακεδονία παραπέμπει σε μια αρχαία επαρχία της χώρας. Η ελληνική πλευρά θεωρεί, λοιπόν, εύλογα, ότι πίσω από το θέμα της ονομασίας κρύβονται εδαφικές και πολιτιστικές διεκδικήσεις. Οι συνεχείς διαπραγματεύσεις μέσω του ειδικού απεσταλμένου του ΟΗΕ, Matthew Nimits, κατέληξαν σε αδιέξοδο με τις δύο πλευρές να παραμένουν αμεταχώρητες στις θέσεις τους. Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα άσκησε βέτο στην είσοδο τη ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ, ενώ μπλοκάρει και τη διαδικασία ένταξης της χώρους στους ευρωπαϊκούς κόλπους. Πέραν, όμως από τις εξωτερικές σχέσεις, το ανεπίλυτο του ονόματος δημιουργεί τριγμούς και στην εσωτερική τάξη της ΠΓΔΜ, με την αλβανόφωνη πολιτική τάξη να επικρίνει την κυβέρνηση για την όλη στάση της.[86]

Επιπλέον, η αδυναμία επιβολής του κράτους δικαίου και το διασυνοριακό οργανωμένο έγκλημα, δυσχέραιναν ακόμη περισσότερο την ευρωπαϊκή της πορεία, με αποκορύφωμα την κρίση του 2001. Η ΠΓΔΜ, αν και αποτελεί ένα καθ' όλα πολυεθνικό κράτος, που αποτελείται από αυτόχθονες, αλβανούς, τούρκους, σέρβους, Ρομά και άλλες μειονότητες, κατάφερε να αποχωρήσει αναίμακτα από την πρώην Γιουγκοσλαβία, αλλά δεν απέφυγε τη ρήξη με τους Αλβανούς αυτονομιστές στα δυτικά της περιφέρειάς της. Οι εχθροπραξίες που έλαβαν τέλος με τη συμφωνία της

[85] Teresa Cierco, "Stabilizing Macedonia: The Key Role of the European Union", paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Town & Country Resort and Convention Center, San Diego, California, USA, 22nd March, 2006pp 16.
[86] Μούσση Έλλη, «Η παρουσία της ΠΓΔΜ στο βαλκανικό χώρο και η ευρωπαϊκή της προοπτική», μηνιαίο δελτίο ομάδας έρευνας νοτιοανατολικής Ευρώπης, ΚΕΡΕΝΕ, Νοέμβριος 2009, σελ. 14 – 15.

Οχρίδας στις 13 Αυγούστου, επανέφεραν της καλές σχέσης της χώρας με την ΕΕ. οι οποίες παγιώθηκαν με την υπογραφή της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης στις 9 Απριλίου του 2001. Εδώ, Όπως και στην περίπτωση της Κροατίας, συμπεριλήφθηκε επίσης η ρήτρα καλής γειτονίας. [87]

Εντέλει, από το 2005 η ΠΓΔΜ βρίσκεται σε καθεστώς υπό ένταξης χώρας. Το εάν και εφόσον η κατάσταση έχει αλλάξει θα φανεί μέσα από την μακροχρόνια (έχει ήδη διαρκέσει επτά χρόνια) και επίπονη διαδικασία ένταξης, η οποία αξιολογεί το βαθμό συμμόρφωσης της χώρας προς τα κριτήρια ένταξης, με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου να αποτελούν σημεία-κλειδιά αυτής της αξιολόγησης.[88]

2.5.Μαυροβούνιο

Το Μαυροβούνιο αποτελούσε από το 1919 μέχρι το 1941 μέρος του τότε Βασίλειου της Γιουγκοσλαβίας. Όταν εισέβαλαν οι δυνάμεις του άξονα τον Απρίλιο του 1941, το Μαυροβούνιο τέθηκε υπό ιταλική κατοχή και διοικείτο από αυτόνομη διοίκηση. Αν και ορισμένοι Μαυροβούνιοι τάχθηκαν με τους Ιταλούς λόγω της αποστρέφειάς τους προς τη διακυβέρνηση του Βελιγραδίου, η *Partisan Revolt* του Μαυροβουνίου άρχισε να δραστηριοποιείται από τον Ιούλιο κιόλας του 1941. Καθ' όλη τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το Μαυροβούνιο χρησίμευσε ως ασφαλές κατάλυμα για τους Παρτιζάνους του Josib Broz Tito. Μετά τη λήξη του πολέμου, το Μαυροβούνιο συμμετείχε στη Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, απολαμβάνοντας το στάτους της Δημοκρατίας.[89]

---

[87] Βλ. Άρθρο 3 Συμφωνίας ΣΣ: *«Η διεθνής και περιφερειακή σταθερότητα, η ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας είναι κεντρικής σημασίας για την Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης»*, Council of the European Union, " Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part", Brussels, 26 March 2001,

[88] H. Sax & J. Ananiev, "The International and National Human Rights Legal Framework for Macedonia: A Human-Rights Based Approach to MDG-based Development Planning and Poverty Reduction", document commissioned and supported by UNDP Macedonia & ADA, April 2006, p. 6, available at http://www.hurilink.org/tools/International_and_National_Human_Rights_Legal_Framework_for_Macedonai.pdfm last visited 17.9.2012.

[89] Βλ. http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/70949.htm .

Δεν έχουν περάσει παρά έξι χρόνια από τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας από τη Σερβία και όμως το Μαυροβούνιο προσπέρασε τις περισσότερες χώρες των δυτικών Βαλκανίων στον αγώνα για τη διεκδίκηση της ιδιότητας του κράτους – μέλους τη Ένωσης. Όταν το 2001 αποφασίστηκε από τον κυβερνητικό συνασπισμό η διενέργεια δημοψηφίσματος για την απόσχιση ή μη του Μαυροβουνίου από τη Σερβία, η Ένωση παρενέβη υποστηρίζοντας ότι η σύγκλιση με την Ευρώπη θα ήταν ευκολότερη αν στην παρούσα φάση αν η Σερβία και το Μαυροβούνιο παρέμεναν ενωμένοι. Στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν μεταξύ του Σέρβου πρωθυπουργού Τζίτζιτς, του Γιουγκοσλάβου Προέδρου Κοστούνιτσα, του Προέδρου του Μαυροβουνίου Τζουκάνοβιτς και του Ύπατου Εκπροσώπου Χαβιέ Σολάνα, ο τελευταίος χρησιμοποίησε την προοπτική της ένταξης ως ισχυρό διαπραγματευτικό χαρτί για την ομαλή επίλυση του ζητήματος.[90]

Από την ανεξαρτησία του τον Ιούνιο του 2006, το Μαυροβούνιο έχει επιτελέσει και σημαντική πρόοδο όσον αφορά την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφού έχει υπογράψει τις περισσότερες από τις συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένου και του 12ου Πρωτόκολλου της ΕΣΔΑ, της Διεθνής Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων και του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για το Διαδικτυακό Έγκλημα. Αποτέλεσμα αυτών, ήταν η υπογραφή της Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης το 2007 που θα αποτελούσε ένα αποφασιστικό βήμα για την πορεία της χώρας.[91]Ως επιβεβαίωση αυτού, ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Χέρμαν βαν Ρομπάι, δήλωσε ότι μετά την Κροατία, το Μαυροβούνιο θα είναι το επόμενο μέλος της ΕΕ. Στη συνάντησή του με τον Μαυροβούνιο Πρόεδρο, Φίλιπ Βουγιάνοβιτς, σημείωσε ότι η σχετικά ταχεία απόκτηση του καθεστώτος της υποψήφιας χώρας δηλώνει ότι η πόρτα της Ευρώπης είναι ανοιχτή όχι μόνο για το Μαυροβούνιο, αλλά και για τις χώρες που σέβονται και πληρούν τα ευρωπαϊκά πρότυπα.[92]

[90] Rory Keane, "The Partnership – Conditionality Binary in the Western Balkans: Promoting local ownership for sustainable Democratic transition", *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 18, No 2, pp. 254.
[91] Βλ. Συζήτηση στο ΕΚ, στο http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20071212+ITEM-013+DOC+XML+V0//EL
[92] 10/09/2012, διαθέσιμο στο http://newpost.gr/

2.6. Αλβανία

Η Δημοκρατία της Αλβανίας (*Republika e Shqipërisë)* εντάσσεται γεωγραφικά στη ΝΑ Ευρώπη. Ιδρύθηκε αρχικά ως ανεξάρτητο βασίλειο στο πλαίσιο της κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των βαλκανικών πολέμων το 1913, ενώ πρώτος κυβερνήτης χρήστηκε ο Ισμαήλ Κεμάλ.[93] Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος έφερε αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό του νεοσύστατου κράτους, αφού το 1939 τέθηκε υπό ιταλική κατοχή, την οποία διαδέχθηκε η γερμανική κατοχή του 1944. Όταν οι δυνάμεις του Άξονα ηττήθηκαν με αποτέλεσμα την απελευθέρωση της χώρας, ο Ενβέρ Χότζα επέβαλλε ένα σκληρό κομμουνιστικό καθεστώς που διήρκησε μέχρι και τον θάνατό του το 1985. Το καθεστώς του Χότζα ενίσχυσε τον απομονωτισμό της χώρας από ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα την κατακόρυφη πτώση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της. Η Αλβανία ήταν πλέον η φτωχότερη χώρα της ευρωπαϊκής ηπείρου και τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες απουσίαζαν από την οπισθοδρομική διοίκηση του καθεστώτος. Ο θάνατος του Χότζα, που συνδυάστηκε με το τέλος του κομμουνιστικού καθεστώτος, άνοιξε το δρόμο για μια νέα εποχή στην περιοχή.[94] Έκτοτε, η Αλβανία έχει σημειώσει αξιοσημείωτη πρόοδο στον εκδημοκρατισμό των δομών της, με αφετηρία τις πρώτες πολυκομματικές εκλογές του 1991. Ιδιαίτερα μετά από την κατάρρευση των πυραμίδων το 1997, η διεθνής κοινότητα θεωρεί ότι σε μεγάλο ποσοστό οι εκλογικές διαδικασίες στην Αλβανία είναι ελεύθερες και δίκαιες, χωρίς να λείπουν οι κατηγορίες για εκλογικής νοθεία σε όλες τις εκλογές της μετακομμουνιστικής Αλβανίας.[95]

Σε γενικές γραμμές, η ευρωπαϊκή πορεία της Αλβανίας μπορεί να χωριστεί σε τρεις περιόδους. Η πρώτη περίοδος που διήρκησε από το 1992 ως το 1999 ξεκίνησε με την υπογραφή μιας διμερούς προτιμησιακής συμφωνίας εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας (“Agreement between the European Economic Community and the

[93] Βλ. http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB%CE%B2%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1 .

[94] Βλ. «Η εξωτερική πολιτική της Αλβανίας, 1990 – 2010», *Ιστορία,* τεύχος 519, Εκδόσεις Πάπυρος, Σεπτέμβριος 2011, σελ. 45.

[95] Αναστασία Γ. Ζντάβου, «Οι διμερείς εμπορικές σχέσεις Ε.Ε. – Αλβανίας και οι προοπτικές του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας», πτυχιακή εργασία, επιβλ. Δρ. Σίσκος Ευάγγελος, ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, Καστοριά, Νοέμβριος 2009, σελ. 15.

Republic of Albania, on trade and commercial and economic cooperation"),[96] η οποία τέθηκε σε ισχύ τον Δεκέμβριο του 1992. Η εν λόγω συμφωνία μπορεί να φαίνεται ως καθαρά εμπορική, ωστόσο, συνέβαλλε στην προσέγγιση της προερχόμενης από συνεχείς πολιτικές διαταραχές Αλβανίας με τις δημοκρατικές αρχές και το κράτος δικαίου. Στο ίδιο το κείμενο της συμφωνίας, η Ένωση αναγνωρίζει τις επιθυμίες της αλβανικής κυβέρνησης για σταθερότητα και δημοκρατία, και τη σημασία του να υιοθετήσει όλες τις αρχές της διαδικασίας του CSCE, ιδιαιτέρως αυτές που αναφέρονται στο κράτος δικαίου, τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τρία χρόνια αργότερα, η Αλβανία επιθυμεί να αυξήσει τη συμβασιακή της σχέση με την Ένωση, καταθέτοντας σχετική αίτηση ώστε να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία μιας διμερής συμφωνίας σύνδεσης. Ωστόσο, οι πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας το 1996 με την αποτυχία των εκλογών να μείνουν στα δημοκρατικά πρότυπα, την κατάργηση των πυραμίδων και την κατάλυση του κράτους λίγους μήνες αργότερα, δεν άφησε πολλά περιθώρια στην Επιτροπή για διαπραγματεύσεις. Η Αλβανία έχασε την ευκαιρία να γίνει η πρώτη χώρα των Δυτικών Βαλκανίων που θα δημιουργούσε συμβασιακή σχέση με την Ένωση.[97] εξαιτίας του μη ικανοποιητικού επιπέδου ετοιμότητας.[98]

Η δεύτερη περίοδος των σχέσεων Αλβανίας – ΕΕ χρονολογείται από το 1999 – 2002, οπότε και διεξήχθησαν οι διαπραγματεύσεις για μια Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ των μερών. Η Αλβανία σε καμία περίπτωση δεν πληρούσε τα πολιτικά κυρίως κριτήρια ώστε να προχωρήσει τόσο γρήγορα σε μια πιο ενισχυμένη σχέση με την Ένωση. Ωστόσο, όπως η ίδια η Επιτροπή αναγνωρίζει, η απόφαση ήταν κυρίως πολιτική καθότι μπορεί η Αλβανία να ήταν ανέτοιμη για ένα τέτοιο βήμα, η συμμετοχή της, όμως, στις διαπραγματεύσεις θα μπορούσε να αποβεί θετική επιρροή τόσο για εσωτερικές μεταρρυθμίσεις όσο και για τη διατήρηση της περιφερειακής

[96] Official Journal L 343, 25/11/1992 P. 0002-0009. The signing of the SAA and the entry into force of theInterim Agreement has replaced the 1992 Agreement.

[97] For more details see European Commission, *Commission Report on the Feasibility of Negotiating a Stabilisation and Association Agreement with Albania.* (Brussels: European Commission, COM 1999 599 final), 4-5.

[98] European Commission, *Commission Report on the Feasibility of Negotiating a Stabilisation and Association Agreement with Albania* (Brussels: European Commission, COM 1999 599 final).

σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων.[99] Έτσι το Συμβούλιο, από κοινού με την Ειδική Συμβουλευτική Ομάδα που συστάθηκε για την ενίσχυση των διαπραγματεύσεων (EU – Albania Consultative Task Force (CTF))[100] κατέληξαν σε ένα προσχέδιο διαπραγματευτικών κατευθύνσεων, στις οποίες υπογράμμιζαν ότι η Αλβανία θα μπορούσε να προχωρήσεις σε διαπραγματεύσεις εάν και εφόσον είχε αναπτύξει τις κατάλληλες διοικητικές υποδομές, ώστε να μπορεί να συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις του συμφώνου. Όταν στις 31 Οκτωβρίου του 2003 ο τότε Πρόεδρος της Επιτροπής, Romano Prodi, σήμανε την έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη του ΣΣΣ, η τρίτη περίοδος των σχέσεων των δύο συμβαλλόμενων μερών είχε μόλις ξεκινήσει.

Οι διαπραγματεύσεις αποδείχτηκαν μια μακρά και επίπονη διαδικασία που διήρκεσε τρεις φορές παραπάνω από τις αντίστοιχες διαπραγματεύσεις με την Κροατία και την ΠΓΔΜ. Οι αλβανικές αρχές έκαναν ελάχιστες προσπάθειες για την πάταξη της διαφοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, δοκιμάζοντας την εύθραυστη υπομονή των Ευρωπαίων. Εντέλει, στις 12 Ιουνίου του 2006 υπεγράφη η πολυπόθητη Συμφωνία αναπτερώνοντας το ηθικό του αλβανικού λαού που άρχισε πάλι να καλοδέχεται την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας.

Καθότι ο σεβασμός των αρχών της δημοκρατίας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων περιλαμβάνεται στη Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης που τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 2009, αλλά και σημείο – κλειδί για την όλη πορεία των διαπραγματεύσεων με την Ευρώπη, η Αλβανία όφειλε να λάβει αυστηρά μέτρα για την εγγύησή τους. Πέραν τούτου, εισδοχή χιλιάδων Αλβανών προσφύγων του Κοσσόβου στα τέλη της δεκαετίας του ’90 επαύξησε της σημασία της επιβολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αφού ζητήματα σχετικά με τα δικαιώματα των αλλοδαπών

[99] European Commission, *Report from the Commission to the Council On the Work of the EU/Albania High Level Steering Group, in Preparation for the Negotiation of a Stabilization and Association Agreement with Albania* (Brussels: European Commission, COM 2001 0300 final.

[100] The Consultative Task Force (CTF) was responsible for the monitoring of the sectorial reforms’
implementation and it issued joint recommendation on various concerns which are discussed at these meetings.
CTF should not be confused with the Joint Committee established under the 1992 Agreement and whose domain included matters related to the implementation of that agreement.

και των ζητούντων άσυλο, αλλά και η δίκαιη πολιτική και κοινωνική μεταχείρισή τους από τις αρχές άρχισαν να αποτελούν ανησυχία για την διεθνή κοινότητα.[101] Έτσι, ένας μεγάλος αριθμός εθνικών και διεθνών δρώντων άρχισαν να δραστηριοποιούνται για τη γενικότερη μεταβολή του κλίματος. Οι κυβερνητικοί θεσμοί, από κοινού με διεθνείς οργανισμούς και εγχώριους χορηγούς και ΜΚΟ εκκίνησαν έναν παιχνίδι αλληλεπίδρασης και αλληλοϋποστήριξης για την παραγωγή αποτελεσμάτων.

2.7.Κόσσοβο

Η ευρωπαϊκή πορεία του Κοσσόβου μέχρι και την ανεξαρτητοποίησή του το 1998, συμπίπτει με εκείνη της Σερβίας. Έκτοτε, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει γίνει αναπόσπαστο μέρος της διεθνούς προσπάθειας για την οικοδόμηση ενός νέου μέλλοντος για την χώρα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, σε επίπεδο θεσμών και κρατών μελών, στηρίζουν την ανασυγκρότηση του Κοσσόβου. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μακράν ο μεγαλύτερος δωρητής παροχή βοήθειας στην περιοχή. Συνολικά, το Κόσσοβο έχει λάβει από το 1999 περισσότερα από δύο δισεκατομμύρια ευρώ χρηματοδοτικής βοήθειας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αν και αρχικά επικεντρώθηκε σε δράσεις έκτακτης βοήθειας και ανοικοδόμησης, τώρα πλέον δίνει επιπλέον βαρύτητα στους τομείς που άπτονται στην προώθηση της ανάπτυξης του Κοσσυφοπεδίου, στην σταθερότητα των θεσμών, στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και την εξασφάλιση ενός ευρωπαϊκού μέλλοντος για την χώρα. Η ιδιαίτερη προσοχή που λαμβάνει η περίπτωση του Κοσσόβου αντικατοπτρίζεται και στο γεγονός ότι δεκαεπτά από τα κράτη μέλη της ΕΕ διατηρούν γραφείο αντιπροσωπείας στο στην περιοχή, ενώ παράλληλα δραστηριοποιούνται και πολλές μη κυβερνητικές οργανώσεις πάλι από τα κράτη μέλη της ΕΕ. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επανέλαβε τον Δεκέμβριο του 2010, ότι το Κοσσυφοπέδιο έχει σαφή ευρωπαϊκή προοπτική, σύμφωνα με την ευρωπαϊκή προοπτική της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων.[102] Όλα αυτά, στη σκιά πάντα της σερβικής κυβέρνησης, η οποία τον Σεπτέμβριο του 2012 δήλωνε δια στόματος του

[101] Stephen Sampson, "Albanian Human Rights Sector Review", The Danish Centre of Human Rights, Denmark, January 200, p. 15

[102] Βλ.http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/eu_kosovo/political_relations/index_en.htm

πρωθυπουργού της, Ίβιτσα Ντάτσιτς ότι «για μας το θέμα του Κοσόβου δεν θα επιλυθεί μέχρι να γίνει Σερβία», ενώ απέρριψε ως «ανόητες» τις εικασίες ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θέτει ως προϋπόθεση για την καλή ενταξιακή πορεία της Σερβίας την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσσόβου.[103]

3. Ανθρώπινα Δικαιώματα στα Δυτικά Βαλκάνια: Μύθος ή Πραγματικότητα;

3.1. Από την θεωρία…

Βασικός παράγοντας για την ευρωπαϊκή πορεία των χωρών της δυτικής Βαλκανικής είναι το δίχως άλλο η προσήλωση που δείχνουν σε εθνικό επίπεδο για την εδραίωση των αρχών της δημοκρατίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, η κάθε μία χώρα έχει προβεί στις απαραίτητες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις προκειμένου να εναρμονιστεί με τα ευρωπαϊκά προαπαιτούμενα, κυρίως μέσα από τη σύνταξη ή αναθεώρηση του συνταγματικού τους δικαίου.

Σερβία: Σε επίπεδο καθαρά νομοθετικό, η κυβέρνηση της Σερβίας έχει φροντίσει για την όσο δυνατόν μεγαλύτερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στο Σύνταγμά της διαβάζουμε χαρακτηριστικά ότι *«Η Δημοκρατία της Σερβίας αποτελεί κράτος του σερβικού λαού και όλων των πολιτών που ζουν μέσα σε αυτό, και θεμελιώνεται πάνω στο κράτος δικαίου και την κοινωνική δικαιοσύνη, τις αρχές της αστικής δημοκρατίας, των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, καθώς και στη δέσμευση προς τις ευρωπαϊκές αρχές και αξίες.»*[104] Τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία αποτελούν θεμέλιο λίθο της σερβικής πολιτείας, κατοχυρώνονται στο δεύτερο τμήμα του νέου Συντάγματος της Σερβίας (2006), που φέρει τον τίτλο «Δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου και των μειονοτήτων». Τα 73 άρθρα που περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο είναι κατανεμημένα σε τρεις υποκατηγορίες: α) Θεμελιώδεις αρχές: άρθρα 18 – 22, β) ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες: άρθρα 23 – 74 και γ) δικαιώματα των μελών των εθνικών μειονοτήτων: άρθρα 75 – 81. Επιπλέον, στο Κεφάλαιο ΙΙΙ του Συντάγματος (Οικονομικό Σύστημα

[103] Βλ. σχετικό άρθρο στο http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_10/09/2012_460555

[104] Βλ. Constitution of Republic of Serbia, Chapter I, article 1, στον ρπίσημο ιστότοπο της σερβικής κυβέρνησης http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav.php .

και Δημόσια Οικονομικά) περιλαμβάνεται μια σειρά από εγγυήσεις που βάση του περιεχομένου τους θα μπορούσαν επίσης να συμπεριληφθούν στα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην επιχειρηματικότητα και στη δημόσια περιουσία (άρθρα 82 – 90). Συνολικά, το Σύνταγμα της Σερβίας περιλαμβάνει όλα τα «παραδοσιακά» δικαιώματα, αλλά και δικαιώματα δεύτερης και τρίτης γενιάς, όπως το δικαίωμα στην κοινωνική προστασία, την ιατρική περίθαλψη, τη δημόσια ασφάλεια, την εκπαίδευση και την προστασία των καταναλωτών. Οι διατάξεις για την προστασία των δικαιωμάτων καταλαμβάνουν περίπου το ένα τρίτο του συντάγματος (73 από τα 206 συνολικά άρθρα), γεγονός αξιοσημείωτο εν συγκρίσει με τα διεθνή συνταγματικά δεδομένα. Ωστόσο, αυτή η λεπτομερής απαρίθμηση των δικαιωμάτων που προστατεύονται από το κράτος, αναδεικνύει τη σημασία που τους δίνεται μέσα από το συνταγματικό δίκαιο, ως βασικό χαρακτηριστικό μια δημοκρατικής κοινωνίας σύμφωνης με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Θετική απόρροια του νέου Συντάγματος είναι, επίσης, η προσθήκη του άρθρου 170, το οποίο επιτρέπει στο Συνταγματικό Δικαστήριο να εξετάζει ατομικές υποθέσεις παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. [105] Τέλος, όσον αφορά στις διεθνείς συνθήκες, το Σύνταγμα ορίζει ότι οι επικυρωμένες διεθνείς συνθήκες και οι ευρέως αποδεκτοί κανόνες του διεθνούς δικαίου αποτελούν μέρος του νομικού συστήματος της Σερβίας και δεν θα πρέπει να αντικρούουν το Σύνταγμα.[106] Έτσι, οι διεθνείς συμφωνίες τοποθετούνται ιεραρχικά κάτω από το Σύνταγμα, αλλά πάνω από το παράγωγο δίκαιο αφήνοντας στο Συνταγματικό Δικαστήριο τον κανονιστικό έλεγχο για την εναρμόνιση ή μη των νόμων με το Σύνταγμα ή άλλους κανόνες διεθνούς δικαίου. Ωστόσο, για τις διεθνείς συμφωνίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα ορίζει την «άμεση εφαρμογή» τους (direct implementation). Επομένως, οι νομικώς σαφείς διατάξεις της ΕΣΔΑ τυγχάνουν άμεσης εφαρμογής στο εσωτερικό της Σερβίας.[107]

[105] Human Rights Committee, "Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant", New York, 14 March – 1April 2011, page 1. Αναλυτικά για το Σύνταγμα της Σερβίας βλ. Constitution of the Republic of Serbia. adopted 28/29/October 2006, available at http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav.php & Opinion no.405/2006. "Comments on the Constitution of Serbia (Part II), *European Commission for Democracy through Law (Venice Commission)*, Strasbourg, 12 February 2007.

[106] Άρθρο 194, παρ. 4 και 5 του Συντάγματος της Σερβίας.

[107] B. Nenadic, 'The Position of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the Legal System of the Republic of Serbia" in *The Position*

Πολύ ενδεικτικά αναφέρουμε ότι σε επίπεδο νομοθεσίας, η Σερβία έχει υιοθετήσει ειδικούς νόμους για την αντιμετώπιση των διακρίσεων (Νόμος για την Απαγόρευση των Διακρίσεων - Law on the Prohibition of Discrimination, 2009), την προστασία των μειονοτήτων (Law on Minority National Councils, 2009), τα άτομα με αναπηρίες (Law on prohibition of discrimination of PWD - 2007-2015 Strategy for improving conditions of the PWD) και την ελευθερία των μέσων (Broadcasting Law, 2009), ενώ μεταρρυθμίσεις στην εκλογική νομοθεσία την έφεραν πιο κοντά στα διεθνή πρότυπα. Επιπλέον, αρκετά διευρυμένο είναι πλέον το νομοθετικό πλαίσιο για την προώθηση της ισότητας των φύλων, ειδικά στην αγορά εργασίας, με την υιοθέτηση του Νόμου για την Ισότητα των Φύλων (Official Gazette No. 104/09) και του Εργασιακού Νόμου (Official Gazette No. 24/05, 61/05, 54/09). Παράλληλα, το 2009, η κυβέρνηση, υιοθέτησε την Εθνική Στρατηγική για την Αναβάθμιση της Θέσης των Γυναικών και την Προώθηση της Ισότητας των Φύλων, που παρείχε μια σειρά μέτρων για την βελτίωση της θέσης των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Περαιτέρω, ως προς το διεθνές δίκαιο, η Σερβία έχει υπογράψει σχεδόν όλες τις σχετικές συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ στην περιοχή εδράζει Γραφείο Επιτρόπου για την Ισότητα των φύλων και Διαμεσολαβητής για τα ανθρώπινα δικαιώματα. [108]

ΠΓΔΜ: Με το Σύνταγμα του 1991, η ΠΓΔΜ άρχισε να δείχνει ότι προσανατολίζεται προς την ανάπτυξη ενός κράτους δικαίου, που θα στηρίζεται στις αρχές της δημοκρατίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών.[109] Με αυτό ως αφετηρία, το Σύνταγμα διακηρύσσει μεταξύ άλλων τις θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα του ατόμου και του πολίτη του κράτους ως βασική αρχή της συνταγματικής τάξης του κράτους (άρθρο 8). Εν συνεχεία, το άρθρο 2 είναι αφιερωμένο στα δικαιώματα που προστατεύονται ή απαγορεύονται από το Σύνταγμα,

---

and Role of the Constitutional Court in the Implementation of the European Convention of Human Rights (proceedings). Podgorica, 2007, pp. 23-45.

[108] Report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his visit to Serbia on 12-15 June 2011, CommDH(2011)29, Strasbourg, 22 September 2011 και SERBIA 2009 PROGRESS REPORT, COM(2009) 533, Brussels, 14.10.2009.

[109] Mirjana NAJCHEVSKA, NHRI in Republic of Macedonia: Current Condition, Challenges and Possible Development, p. 169, available at http://studiorum.org.mk/evrodijalog/16/pdf/Evrodijalog_br_16_2_M-Najcevska_ENG.pdf, last visited 16/069/2012.

απαριθμώντας σχεδόν το σύνολο των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων (άρθρα 9 – 29), όπως και των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών (άρθρα 30 – 49). Τα δικαιώματα αυτά τυγχάνουν δικαστικής προστασίας στη βάση των αρχών της προτεραιότητας και της επείγουσας ανάγκης (Άρθρο 50). Η εγγύηση για την προστασία των δικαιωμάτων επαυξάνεται και από το άρθρο 118, το οποίο ορίζει ότι «οι διεθνείς συνθήκες που έχουν επικυρωθεί σύμφωνα με το Σύνταγμα είναι μέρος της εσωτερικής έννομης τάξης και δεν μπορούν να τροποποιηθούν δια νόμου».[110]

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι σε μεταγενέστερη τροποποίηση το Προοίμιο του Συντάγματος τροποποιήθηκε ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο «τους Μακεδόνες», αλλά και τους άλλους πολίτες που διαμένουν εντός της επικράτειας, όπως οι Αλβανοί, οι Τούρκοι, οι Σέρβοι, οι Βλάχοι, οι Βόσνιοι και οι Ρουμάνοι, καθιστώντας τους *«ίσους στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις για το κοινό καλό της Δημοκρατίας της Μακεδονίας»*[111].Αν προσθέσουμε και τις τροποποιήσεις που έγιναν στα άρθρα 8, 19, και 48 το Σύνταγμα ήρθε πιο κοντά στα διεθνή πρότυπα αναφορικά με την προστασία των μειονοτήτων και της διαφορετικότητας.

Πέραν, όμως, από το Σύνταγμα, η έννομη τάξη της ΠΓΔΜ έχει προχωρήσει στην υιοθέτηση μια σειράς νομοθετικών πράξεων που στοχεύουν σε ένα μεγαλύτερο βαθμό προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, αρκετά διευρυμένο είναι το νομοθετικό πλαίσιο που καλύπτει την καταπολέμηση των διακρίσεων και την ισότητα των φύλων, στο οποίο περιλαμβάνονται ο Νόμος για τα Πολιτικά Κόμματα, ο Νόμος για τις Ίσες Ευκαιρίες Ανδρών και Γυναικών (Μάιος 2006), η Πράξη για τις Εργασιακές Σχέσεις, ο τροποποιημένος Ποινικό Κώδικας (2004), αλλά και ο Νόμος του 2010 για την Πρόληψη και Προστασία κατά των Διακρίσεων. Ο τελευταίος, καθορίζει τις βασικές αρχές και τα ειδικά μέτρα που [112] Επιπλέον, στο εργατικό δίκαιο προβλέπεται η ίση αμοιβή για τους άνδρες και τις

[110]Βλ."Constitution of the Republic of Macedonia", available at http://www.sobranie.mk/en/default.asp?ItemID=9F7452BF44EE814B8DB897C1858B71FF, last visited 16/09/2012.

[111] «…equal in rights and obligations towards the common good - the Republic of Macedonia…», βλ. Official Gazette No. 91/2011, "Amendments to the Constitution of the Republic of Macedonia", 16 November 2001, available at http://eudo-citizenship.eu/NationalDB/docs/MAC%20Const%20Amendments%20IV-XVIII%20%28English%29.pdf, last visited 16.09.2012.

[112]Βλ. "Law on Prevention and Protection Against Discrimination", Official Gazette of RM, No. 50 from 13.04.2010.

γυναίκες, υποχρεώνοντας έτσι τους εργοδότες να μην προβαίνουν σε μισθολογικές διακρίσεις λόγω φύλου Η καινοτομία εδώ είναι ότι η ανισότητα των αμοιβών μεταξύ ανδρών και γυναικών θεωρείται νομικά πλέον ως μορφή διάκρισης και επομένως είναι παράνομη και τυγχάνει ανάλογης τιμωρίας. Τέλος, αν και η ΠΓΔΜ έχει υιοθετήσει ένα μεγάλο μέρος από τις διεθνείς συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, δεν έχει ακόμα επικυρώσει τον Ευρωπαϊκό Χάρτη για τις γλώσσες των μειονοτήτων.[113]

Αλβανία: Το πρώτο βήμα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έγινε μέσα από το νέο «Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Αλβανίας» που υιοθετήθηκε το 1998 περιλαμβάνει τις βασικές αρχές για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Συγκεκριμένα, στο προοίμιο του Συντάγματος αναφέρεται ότι *«Εμείς, ο λαός της Αλβανίας… με την απόφαση να οικοδομήσουμε ένα κοινωνικό και δημοκρατικό κράτος δικαίου, που θα εγγυάται τα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ανθρώπου, με πνεύμα ανοχής και θρησκευτικής συνύπαρξης, με τη δέσμευση για προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και προσωπικότητας καθώς και για την ευημερία όλου του έθνους, για την ειρήνη, την ευμάρεια, τον πολιτισμό και την κοινωνική αλληλεγγύη… με τη βαθειά πεποίθηση ότι η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η αρμονία και η συνεργασία ανάμεσα στα έθνη αποτελούν ύψιστες αξίες της ανθρωπότητας».*[114]

Ωστόσο, η αναφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα γίνεται και σε άλλα σημεία του Συντάγματος. Ειδικότερα, το άρθρο 3κατοχυρώνει τα ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την κοινωνική δικαιοσύνη και την ειρηνική συνύπαρξη με τις μειονότητες ως θεμελιώδεις αρχές του αλβανικού κράτους.[115] Επιπλέον, στο άρθρο 15 παρ. Ι. κατοχυρώνονται όλα τα «παραδοσιακά δικαιώματα» όπως η προσωπική και θρησκευτική ελευθερία, η ισότητα, η ελευθερία της έκφρασης, το δικαίωμα στην ενημέρωση κ.λπ. καθώς και τα δικαιώματα των μειονοτήτων.[116] Στο ίδιο άρθρο διακηρύσσεται το ενιαίο και αδιαίρετο όλων των κατηγοριών

[113] Βλ. SEC (2011) 1203 final, European Commission,"The Former Yugoslav Republic of Macedonia2011 Progress Report", Brussels, 12.12.2011.

[114] βλ. Αλμπάν Μεχμέτη, «Το Αλβανικό Σύνταγμα. Μετάφραση στα ελληνικά», όπως παρατίθεται στο http://www.jurisconsultus.gr/pubs/uploads/609.pdf

[115] Όπως παραπάνω, σελ. 10.

[116] Σύμφωνα με το άρθρο 16παρ.1. τα ίσα δικαιώματα των αλλοδαπών μπορούν να καμφθούν μόνο ύστερα από ρητή αντίθετη ειδική συνταγματική διάταξη.

δικαιωμάτων και ελευθεριών. Στα άρθρα 49-57 κατοχυρώνονται όλα τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. ενώ περιλαμβάνονται και ορισμένα δικαιώματα της λεγόμενης «τρίτης γενιάς», όπως το δικαίωμα στο περιβάλλον (άρθρο 56), η προστασία των ατομικών δεδομένων (άρθρο 35) και το δικαίωμα σε δύο βαθμούς δικαστικής προστασίας.[117]

Όπως αναφέρει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Αλβανίας Ρετζέμπ Μεϊντάνι, το Σύνταγμα της Αλβανίας αποτελεί ένα κείμενο ορόσημο του τέλους της κομμουνιστικής εποχής που διένυε η Αλβανία από τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και μετά. Διαφορετικά, αποτελεί το πρώτο σημάδι μεταστροφής και μετεξέλιξης σε ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου που σέβεται τις παγκόσμιες ανθρωπιστικές αρχές και αξίες.[118]

Πέραν τούτου, η αλβανική κυβέρνηση. ιδιαιτέρως από το 2000 και μετά, προχώρησε και στην παράλληλη υιοθέτηση περαιτέρω μέτρων που θα βελτίωναν το επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών του κράτους. Ειδικότερα,

Παράλληλα, την ορθή εφαρμογή της πρωτογενούς και παράγωγης νομοθεσίας εγγυάται ο Συνήγορος του Πολίτη (People's Advocate), ο οποίος στηρίζει τη δράση του στις αρχές της αντικειμενικότητας, της εμπιστευτικότητας, του επαγγελματισμού και της ανεξαρτησίας.[119]

Κόσσοβο: Το νέο Σύνταγμα του Κοσσόβου, που τέθηκε σε ισχύ τον Ιούνιο του 2008 θεμελιώνει στο άρθρο 21 (Γενικές Αρχές) την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών και τα θέτει ως βάση της νομικής τάξης της Δημοκρατίας του Κοσσόβου. Τα άρθρα 23 έως 56 του Συντάγματος περιλαμβάνουν το σύνολο των «παραδοσιακών» δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια, στην ανθρώπινη ζωή κτλ. Ενδιαφέρουσα, ωστόσο, είναι η πρόβλεψη του άρθρου 56 (Θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες σε καθεστώς έκτακτης ανάγκης) που προβλέπει την υποβάθμιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και

---

[117] . Αλμπάν Μεχμέτη, «Το Αλβανικό Σύνταγμα. Μετάφραση στα ελληνικά», όπως παρατίθεται στο http://www.jurisconsultus.gr/pubs/uploads/609.pdf, σελ. 4

[118] Δημήτρης Θ. Τσάτσος – Γιώργος Σ. Κατρουγκάλος, Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Αλβανίας, Αντ. Ν. Σάκκουλας: 2000, σελ. 17-21, όπως παρατίθεται στο http://www.cecl2.gr/html/ent/236/ent.3236.2.asp

[119] Statute on People's Advocate, document No. 8454, 4.2.1999.

ελευθεριών όταν το κράτος βρίσκεται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, πέραν των δικαιωμάτων στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρο 23), στην ισότητα έναντι του νόμου (άρθρο 24), στη ζωή (άρθρο 25), στο μη βασανισμό και την απάνθρωπη μεταχείριση (άρθρο 27), στη μη δουλεία και καταναγκαστική εργασία (άρθρο 28),στην ασφάλεια και την ελευθερία (άρθρο 29), στη δίκαιη δίκη (άρθρο 31), στην αρχή της νομιμότητας και της αναλογικότητας στις ποινικές υποθέσεις (άρθρο 33), στη μη επανεκδίκαση για το ίδιο αδίκημα (άρθρο 34), στο γάμο και την οικογένεια (άρθρο 37) και στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας (άρθρο 38), η ισχύς των οποίων δεν υποβαθμίζεται κάτω από οιοσδήποτε συνθήκες.

Το Κόσσοβο δεν είναι μέλος ακόμα τόσο του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών όσο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Επομένως, δεν έχει καμία νομική υποχρέωση να επικυρώσει τις αντίστοιχες συμβάσεις ή άλλες συμβάσεις και πρωτόκολλα που προκύπτουν από αυτές. Ωστόσο, το νέο Σύνταγμα υποχρεώνει την κροατική κυβέρνηση να σέβεται το διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, χωρίς να του δίνει υπεροχή επί της εθνικής συνταγματικής και μη νομοθεσίας (άρθρο 22 – Άμεση Εφαρμογή των Διεθνών συμφωνιών και Οργάνων). Επιπλέον, στο άρθρο 53 του Συντάγματος (Ερμηνεία των διατάξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα) ορίζεται ρητά ότι τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που εγγυάται το Σύνταγμα θα πρέπει να ερμηνεύονται στη βάση της εκδιδόμενης από το ΕΔΔΑ νομολογίας. Στην πράξη, ωστόσο, το Κόσσοβο στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν τηρεί αυτές τις δεσμεύσεις. Από τη στιγμή που δεν αποτελεί συμβαλλόμενο μέρος δεν παίρνει μέρος στο διάλογο ούτε αναφέρει στις Επιτροπές των Συμβάσεων των δύο αυτών οργανισμών.[120]

Βοσνία – Ερζεγοβίνη: Το Σύνταγμα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης θεμελιώνει ρητά τα ανθρώπινα δικαιώματα τόσο στο προοίμιο όσο και στο άρθρο ΙΙ που φέρει τον τίτλο «Ανθρώπινα δικαιώματα και Θεμελιώδεις ελευθερίες». Όπως ξεκάθαρα δηλώνεται τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που απαριθμούνται στο άρθρο 2 παρ. 3 μπορούν να τα απολαμβάνουν όλοι ανεξαρτήτως οι πολίτες του κράτους χωρίς διάκριση για οποιοδήποτε λόγο («Απαγόρευση των διακρίσεων», άρθρο ΙΙ παρ. 4.). Μάλιστα, η

[120] Human Rights in Kosovo 2011, report by the Ministry for Foreign Affairs Sweden available at http://www.swedenabroad.com/ImageVaultFiles/id_2879/cf_52/HR_Kosovo_2011_EN.PDF , last checked 15/9/2012.

ΕΣΔΑ υπερέχει οποιασδήποτε άλλης συνταγματικής διάταξης του δικαίου της Βοσνίας, ενώ στο άρθρο 2 παρ, 7 ορίζεται ότι η Βοσνία πρέπει να παραμείνει ή να γίνει συμβαλλόμενο μέρος όλων των διεθνών συμβάσεων που αφορούν στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το Σύνταγμα επίσης ορίζει ότι καμία τροποποίηση στο Σύνταγμα μπορεί να εξαλείψει ή να μειώσει οποιαδήποτε από τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναφέρονται στο άρθρο ΙΙ του Συντάγματος (άρθρο Χ, 2.). Σε ό,τι αφορά τη συνεργασία των εθνικών με αρχών με τους διεθνείς μηχανισμούς επιβολής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το Σύνταγμα επιβάλλει στις αρμόδιες κρατικές αρχές να παρέχουν κάθε δυνατή βοήθεια και πρόσβαση στους εποπτικούς μηχανισμούς που έχουν ιδρυθεί στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη από διεθνούς οργανισμούς, και κυρίως από τον Ο.Η.Ε.).

Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης έχει κάνει αρκετές σημαντικές αποφάσεις όσον αφορά την ερμηνεία των διατάξεων αυτών, με σημαντικότερη από αυτές είναι η «Απόφαση για την εκλογική περιφέρεια των Λαών" (U-5/98). Ακόμα υπάρχουν μεγάλες επικρίσεις του Συντάγματος, δηλώνοντας ότι είναι του διακριτικού χαρακτήρα, δεδομένου ότι σε πολλά από τα άρθρα της, διακρίσεις σε βάρος των πολιτών που δεν είναι από το "συστατικών λαών", όπως το άρθρο V το οποίο καθορίζει τους κανόνες για την εκλογή του η Προεδρία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης. Υπήρξε μια προσπάθεια να αμφισβητήσει το εκλογικό νόμο, ο οποίος έχει τη βάση του Συντάγματος, η οποία θεωρείται ως διάκριση σε "άλλες", καθώς και "συστατικών λαών" σε κάποιο βαθμό, προσπαθώντας να ερμηνεύσει το άρθρο ΙΙ (2) κατά τρόπο ώστε η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και τα πρωτόκολλά της να έχουν την υπεροχή πάνω από το Σύνταγμα της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης το ίδιο. Ωστόσο, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης αρνήθηκε αυτή τη θέση σε αριθμό αποφάσεων του U-5/04. Αυτό έχει οδηγήσει Γιάκομπ Φίντσι, ο ηγέτης της εβραϊκής κοινότητας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, να καταθέσει μήνυση εναντίον της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και μπροστά από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο αναγνώρισε μη

επιλεξιμότητα του για την Προεδρία και τη Βουλή των Λαών να είναι κατά παράβαση της Ευρωπαϊκής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.[121]

Κροατία: Η Κροατία έχει προχωρήσει στην καθιέρωση ενός διευρυμένου συνταγματικού και νομοθετικού πλαισίου, προκειμένου να νομιμοποιήσει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Ειδικότερα, στη Δημοκρατία της Κροατίας, τα ανθρώπινα δικαιώματα προστατεύονται μέσα από το Σύνταγμα, τις διεθνείς συνθήκες στις οποίες η Κροατία είναι συμβαλλόμενο μέρος και το παράγωγο δίκαιο.

Ειδικότερα, στις βασικές διατάξεις του Συντάγματος της Κροατίας (άρθρο 3), ορίζεται ότι *«η ελευθερία, τα ίσα δικαιώματα, η εθνική ισότητα, η ειρήνη, η κοινωνική δικαιοσύνη, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το απαράβατο της ιδιοκτησίας … το κράτος δικαίου και η πολυκομματική δημοκρατία αποτελούν τις υψηλότερες αξίες της συνταγματικής τάξης της Δημοκρατίας της Κροατίας»*. Στο Κεφάλαιο ΙΙΙ που φέρει τον τίτλο «Θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη» ο συνταγματικός νομοθέτης εγγυάται όλα τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες, καθώς και έναν μεγάλο αριθμό ατομικών δικαιωμάτων. Το δεύτερο μέρος του κεφαλαίου είναι αφιερωμένο στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (όπως το δικαίωμα στη ζωή, την προστασία από την κακοποίηση και την καταναγκαστική εργασία, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου, το απαραβίαστο της κατοικίας, την προστασία της προσωπικής και οικογενειακής ζωής, της αξιοπρέπειας, της φήμης και της τιμής, την ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης, της θρησκείας και της συνείδησης, κλπ.), ενώ το τρίτο μέρος οριοθετεί τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα που είναι εγγυημένα από το κράτος (δικαίωμα της ιδιοκτησίας, την επιχειρηματική αγορά και τις ελευθερίες, το δικαίωμα στην εργασία και τα δικαιώματα που απορρέουν από την εργασία, το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση, την υγειονομική περίθαλψη και την ειδική φροντίδα.) Το Σύνταγμα εγγυάται, επίσης το δικαίωμα στην εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την καλλιτεχνική δημιουργικότητα καθώς και το δικαίωμα για μια υγιή ζωή σε ένα υγιές περιβάλλον. Επιπλέον, η ισότητα και η καθολικότητα των δικαιωμάτων διασφαλίζεται από το άρθρο 14, το οποίο διακηρύσσει ότι όλα τα άτομα

[121] Για το πλήρες κείμενο του Συντάγματος της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης βλ. http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_engl.pdf

που διαμένουν στην Κροατία μπορούν να απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες, ανεξαρτήτως από τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση, την εκπαίδευση, την κοινωνική θέση ή άλλα χαρακτηριστικά. Όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.

Μαυροβούνιο: Η Βουλή της Δημοκρατίας του μαυροβουνίου, ψήφισε στη συνεδρίαση της 12ης Οκτωβρίου 1992, το Σύνταγμα της Δημοκρατίας του Μαυροβουνίου. Οι ελευθερίες και τα δικαιώματα αποτελούν περιεχόμενο του δεύτερου μέρους του Συντάγματος, ενώ γίνεται διάκριση σε προσωπικές, πολιτικές, οικονομικοκοινωνικές και πολιτιστικές ελευθερίες οι οποίες διαρθρώνονται σε αντίστοιχα τμήματα στο κείμενο του Συντάγματος. Αξιοσημείωτο είναι ότι υπάρχει ειδική και ξεχωριστή πρόβλεψη για τα ειδικά δικαιώματα εθνικών και εθνοτικών ομάδων. Όσον αφορά τις προσωπικές ελευθερίες, διακηρύσσεται το απαραβίαστο της ανθρώπινης ζωής (αρ. 21 §1), της ιδιωτικής ζωής (20 § 1) και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου (20§2). Ανάλογη αντιμετώπιση επιφυλάσσει το Σύνταγμα του μαυροβουνίου για την κατοικία (αρ. 29) και το απόρρητο της αλληλογραφίας (αρ. 30) περιοριζόμενο μόνο στις επιστολές και μην κάνοντας λόγο για ελευθερία της ανταπόκρισης και της επικοινωνίας εν γένει. Η ελευθερία της μετακίνησης διασφαλίζεται στο αρ. 28 και μπορεί να περιορισθεί για συγκεκριμένους ρητά αναφερόμενους λόγους (π.χ. λοιμώδεις νόσοι). Δικαίωμα δικαστικής προστασίας αναγνωρίζεται ως δικαίωμα υπεράσπισης στο αρ. 25 το οποίο επίσης ρητά κατοχυρώνει τις αρχές του nullum crimen nulla poena sine lege και το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, αρχές που αποτελούν βασικές συνιστώσες των περισσοτέρων εννόμων τάξεων. Κατοχυρώνεται η προσωπική ελευθερία (αρ. 21 § 1) και προβλέπονται ειδικές διατάξεις για την κράτηση (αρ. 21 § 2, Σ), την προφυλάκιση (αρ. 23) καθώς και για το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας τόσο στην ποινική όσο και σε κάθε άλλη διαδικασία (αρ. 24) με έμφαση στην προστασία της σωματικής ακεραιότητας (αρ. 25) κατά την ποινική διαδικασία. Από τις διατάξεις που προκαλούν το ενδιαφέρον σ' αυτό το πρώτο τμήμα είναι η διατήρηση της θανατικής ποινής για τις αιρετικά σοβαρές αξιόποινες ποινές (21 § 2). Το Σύνταγμα του Μαυροβουνίου συμπεριλαμβάνονει στο αρ. 31 την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Όσον αφορά τις πολιτικές ελευθερίες, αναγνωρίζεται δικαίωμα ψήφου

γενικό και ίσο και δικαίωμα εκλογής σε δημόσιο αξίωμα με εκλογές ελεύθερες, άμεσες και μυστική ψηφοφορία, χωρίς να γίνεται λόγος για υποχρεωτικότητα της ψήφου. Το δικαίωμα ψήφου και εκλογής αναγνωρίζεται σε κάθε πολίτη που έχει συμπληρώσει το 18 έτος της ηλικίας του (αρ. 32). Διασφαλίζεται, επίσης, η ελευθερία πεποίθησης, συνείδησης και γνώμης (αρ. 34). Η θρησκευτική ελευθερία δεν κατοχυρώνεται ξεχωριστά αλλά από κοινού στο αρ. 34. Διατάξεις σχετικά με την ελευθερία του τύπου, τη λογοκρισία και τη διανομή του περιλαμβάνονται στα άρθρα 35 έως 37. Οι συλλογικές ελευθερίες του συναθροίζεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι προβλέπονται στα αρ. 39, 40 αντίστοιχα, χωρίς απαίτηση άδειας αλλά για την ειρηνική συνάθροιση με την προϋπόθεση της προηγούμενης γνωστοποίησης στην αρμόδια αρχή. Επιπλέον, αναγνωρίζεται το δικαίωμα των πολιτών να μετέχουν αλλά και να απευθύνονται σε περιφερειακές και διεθνείς οργανώσεις και θεσμούς (αρ. 44). Τέλος, ερωτηματικά προκαλεί η ένταξη του αρ. 43 σχετικά με την αντισυνταγματικότητα και την τιμωρία της προτροπής και ενθάρρυνσης ανισοτήτων και μισαλλοδοξίας. Σχετικά με τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτιστικές ελευθερίες, διακηρύσσεται πρώτα απ' όλα το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας (αρ. 45) και προβλέπεται ως λόγος περιορισμού το δημόσιο συμφέρον υπό την προϋπόθεση της δίκαιης αποζημίωσης, ενώ προβλέπεται και το δικαίωμα στην κληρονομιά.. Η οικονομική ελευθερία κατοχυρώνεται ως ελευθερία του κέρδους και της επιχείρησης (αρ. 47). Απαγορεύεται ρητά το μονοπώλιο ενώ προβλέπεται περιορισμός της ιδιοκτησίας, και του κέρδους με νομική ρύθμιση νομοθετικής ισχύος. Το δικαίωμα εργασίας, ελεύθερης επιλογής επαγγέλματος και αντίστοιχης αμοιβής (δεν αναφέρεται ρητά ισότητα αμοιβής), απεργίας, ιατρικής μέριμνας και κοινωνικής ασφάλισης ρητά προβλέπονται στα άρθρα 52–57. Επίσης, προβλέπονται αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου, το οποίο οφείλει να προνοεί για νους, γυναίκες, ανάπηρους και απόρους πολίτες. Όσον αφορά την προστασία της οικογένειας, ρητά διασφαλίζεται ειδική προστασία (αρ. 59). Επιπλέον, κατοχυρώνεται μόνο ο γάμος με ελεύθερη συναίνεση, ενώ προβλέπεται ειδική προστασία για τη μητέρα και το παιδί. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση προβλέπεται στο αρ. 62. Εντύπωση προκαλεί ότι μόνο η πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι δωρεάν και υποχρεωτική. Τόσο για την επιστήμη, πολιτισμό και τέχνες όσο και για το περιβάλλον, το κράτος οφείλει να μεριμνά (αρ. 64, 65). Στο πλαίσιο των ειδικών δικαιωμάτων εθνικών και εθνοτικών ομάδων διασφαλίζεται η προστασία της εθνικής, εθνοτικής, πολιτιστικής, γλωσσικής και

θρησκευτικής ταυτότητας των μελών (αρ. 67), δικαίωμα για χρήση της μητρικής γλώσσας και αλφαβήτου, της χρήσης και επίδειξης των εθνικών συμβόλων, της ενώσεως και της αναλογικής εκπροσώπησης στις δημόσιες υπηρεσίες. Ειδικά προβλέπεται η σύσταση Συμβουλίου της Δημοκρατίας για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Εθνικών και Εθνοτικών Ομάδων του Μαυροβουνίου, του οποίου οι αρμοδιότητες θα καθορισθούν από τη Βουλή.[122]

Όσον αφορά στο παράγωγο δίκαιο, ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε την υιοθέτηση των νόμων για την απαγόρευση των διακρίσεων (2010), για την προστασία από την ενδοοικογενειακή βία(2010, για την ισότητα των φύλων (2007), για την προστασία των μαρτύρων (2004),για τις ΜΚΟ (199) και την ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία (2005). Τέλος, μετά από υιοθέτηση σχετικού νόμου το 2003, στο Μαυροβούνιο διαθέτει Διαμεσολαβητής για τα Ανθρώπινα δικαιώματα και τις Ελευθερίες (Protector of Human Rights and Freedoms, Law – 2003).[123]

Εν τω συνόλω, οι χώρες των δυτικών Βαλκανίων έχουν κάνει αξιόλογες προσπάθειες προκειμένου να εμπλουτίσουν την εθνική τους νομοθεσία στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαιτέρως στην περίπτωση της Κροατίας. Εντούτοις, όμως, τις περισσότερες φορές διαπιστώνουμε την έλλειψη μια συνεκτικής πολιτικής που θα ενισχύει την ομοιόμορφη εφαρμογή του σχετικού δικαίου.

3.2. … Στην πράξη

Τα τελευταία χρόνια οι χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, πιστές στον ευσεβή τους πόθο για ένταξη στο ευρωπαϊκό ενωσιακό οικοδόμημα, έχουν κάνει αξιοσημείωτη προσπάθεια για τη “δια του δικαίου” διασφάλιση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Στο πλαίσιο αυτό, οι πολίτες των εν λόγω κρατών μπορούν ανεξαιρέτως να απολαμβάνουν τα ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα όπως κατοχυρώνονται μέσα από τους εθνικούς νόμους και το Σύνταγμα.

---

[122] Το σύνταγμα του Μαυροβουνίου είναι διαθέσιμο στο http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=6920

[123] Για τη νομοθεσία του Μαυροβουνίου Βλ. σχετικά http://legislationline.org/countries/country/57

Ή τουλάχιστον έτσι θέλουν διακηρύσσουν. Στην πράξη, η εφαρμογή των δεσμεύσεων των κυβερνήσεων των δυτικών Βαλκανίων για προστασία των πολιτών τους από παράνομες και άνισες πρακτικές δεν αποδεικνύεται τόσο απλή. Η Ελλιπής εφαρμογή των νομοθεσιών και η πολλές φορές απούσα δικαστική προστασία δεν επιτρέπουν την αποφυγή χρόνιων παραβατικών συμπεριφορών. Σίγουρα, ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα σε αυτή την πολυεθνική περιφέρεια είναι το ζήτημα της προστασίας των μειονοτήτων. Παρά όλα αυτά, οι παραβιάσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν περιορίζονται μόνο στις μειονοτικές εθνοτικές ή μη ομάδες. Αφορούν το σύνολο των πολιτών που αναγκάζονται να διαμένουν στις χώρες αυτές υπό τον φόβο της παράνομης, βάναυσης ή διακριτικής μεταχείρισης. Οι τελευταίες εκθέσεις της ΕΕ αλλά και των διεθνών οργανισμών που δρουν στην περιοχή κάθε άλλο παρά καθησυχαστικές είναι. Τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα καταπατούνται και οι ευάλωτες κοινωνικά ομάδες παραμένουν στην πράξη κοινωνικά αποκλεισμένες, την ίδια στιγμή που το φαινόμενο της ατιμωρησίας έχει τον πρώτο λόγο. Αποτέλεσμα αυτού είναι οι χώρες των ΔΒ να ομοιάζουν στην πράξη με τον παλιό «κακό» εαυτό τους.

Η χρήση *βασανιστηρίων ή άλλης βάναυσης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης* αποτελεί γεγονός σε όλες τις χώρες που συνιστούν τα δυτικά Βαλκάνια. Αναφορές για υπερβολική χρήσης βίας από τις αστυνομικές αρχές κατά τη σύλληψη, κράτηση και ανάκριση συνεχίζουν να υποβάλλονται στην Κροατία, ενώ στην Αλβανία δεν υπάρχει κάποιος μόνιμος κατάλληλος μηχανισμός για την μεταχείριση των παραβατών με προβλήματα διανοητικής ή ψυχικής ασθένειας.

Ανάλογη είναι η κατάσταση και στη Βοσνία, όπου η κακή μεταχείριση (ειδικά στις φυλακές Zenica και Doboj οι υποθέσεις κακομεταχείρισης δεν έχουν διερευνηθεί επαρκώς) και η ελλιπής ιατρική περίθαλψη, ιδιαιτέρως των ευαίσθητων κρατουμένων παραμένουν μείζον πρόβλημα. Στο Μαυροβούνιο, από την άλλη, αν και έχουν καταγραφεί περιπτώσεις βίας στα αστυνομικά τμήματα, η διερεύνηση των υποθέσεων αυτών είναι χρονοβόρα και ο συνολικός αριθμός των τελικών καταδικών παραμένει πολύ χαμηλός.

Στο Κόσσοβο, ο αριθμός των καταγγελιών κατά σωφρονιστικών υπαλλήλων και αστυνομικών είναι μειωμένος σε σχέση με παλαιότερα, ωστόσο, η EULEX, σε

συνεργασία με τις εθνικές αρχές (Kosovo Correctional Service intervention team) παρακολουθεί στενά τη διερεύνηση των καταγγελιών για πιθανή χρήση βίας από το προσωπικό στη φυλακή Dubravë/Dubrava, προκειμένου να ενισχύσει τις κυβερνητικές προσπάθειες για την καταπολέμηση της ατιμωρησίας.

Στην ΠΓΔΜ, η συνεργασία των ειδικών μονάδων που δρουν υπό τον Διαμεσολαβητή και το Υπουργείο Εσωτερικών για την παρακολούθηση της εφαρμογής του Πρωτοκόλλου για τα βασανιστήρια και τη βάναυση μεταχείριση και του αστυνομικού έργου αντίστοιχα, έφερε ορισμένα αποτελέσματα καθότι ασκήθηκαν 27 ποινικές διώξεις για κακομεταχείριση σε 29 αστυνομικούς, εν συγκρίσει με το 2009 που είχαν ασκηθεί 36 ποινικές διώξεις εναντίον 50 αστυνομικών.[124] Ωστόσο, δεν λείπουν οι κατηγορίες κατά της αστυνομικής μονάδας «Άλφα» για βάναυση μεταχείριση. Η υπόθεση Martin Neskovski, ενός άτυχου θύματος, που κατά τη διάρκεια των μετεκλογικών γιορτών στα Σκόπια την 6η Ιουνίου του 2011 χτυπήθηκε σοβαρά με αποτέλεσμα να καταλήξει από τραύματα στο κεφάλι, δημιούργησε περαιτέρω ανησυχίες για τον τρόπο δράσης των αστυνομικών αρχών. Όπως αποδείχτηκε, υπαίτιος ήταν ο Ιγκόρ Σπάσοφ, μέλος της αντιτρομοκρατικής μονάδας της αστυνομίας «Τίγρεις». Ο κατηγορούμενος τέθηκε υπό κράτηση μόλις δύο μέρες μετά, ενώ ποινικές διαδικασίες εναντίον του ξεκίνησαν το Νοέμβρη. Η υπόθεση αυτή ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων εκ μέρους των πολιτών, που ζητούσαν ταχύτερες ερευνητικές διαδικασίες και μεγαλύτερη εποπτεία επί της αστυνομίας. Ανάλογη είναι και η κατάσταση στη Σερβία. Ένα βίντεο που δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο και που έδειχνε τον Danijel Stojanovic, ένα νεαρό Ρομά, να ξυλοκοπείται από την αστυνομία προκάλεσε την έντονη αντίδραση της πολιτείας που προχώρησε στη σύλληψη των Aleksandar Adamov και Bojan Bisercic με τις κατηγορίες της βάναυσης μεταχείρισης.[125]

Ταυτόχρονα, τα προβλήματα στο *σωφρονιστικό σύστημα* παραμένουν άλυτα. Οι κρατούμενοι γίνονται συχνά θύματα βασανιστηρίων ή άλλων μορφών κακομεταχείρισης, αφού οι εποπτικοί μηχανισμοί έχουν αποδειχτεί αναποτελεσματικοί. Επιπλέον, οι συνθήκες κράτησης παραμένουν κάτω από τα απαιτούμενα πρότυπα, με τους φυλακισμένους να συνωστίζονται σε φυλακές που

[124] Progress Report Macedonia, 12 October 2011.
[125] http://www.state.gov/documents/organization/186612.pdf, σελ. 2.

πάσχουν από χρηματοδότηση, προσωπικό και ιατρική περίθαλψη.[126] Ο υπερπληθυσμός και οι πεπαλαιωμένες εγκαταστάσεις, με πενιχρές συνθήκες υγιεινής και ανειδίκευτο προσωπικό είναι μερικά από τα πιο συχνά φαινόμενα.

Στην ΠΓΔΜ, παρά τις θετικές προσπάθειες για την καταπολέμηση του υπερπληθυσμού και την ανακατασκευή ή αποκατάσταση των κρατητηρίων και των φυλακών (η ημιυπαίθρια πτέρυγα των φυλακών του Idrizovo ανακαινίστηκε), οι συνθήκες είναι ακόμα επισφαλείς. Ορισμένη πρόοδο έχει παρουσιάσει το Μαυροβούνιο για την καταπολέμηση του φαινομένου του υπερπληθυσμού και την ανακατασκευή των κτιριακών εγκαταστάσεων, ενώ τέσσερεις νέες σωφρονιστικές εγκαταστάσεις έχουν ήδη παραδοθεί προς χρήση. Ωστόσο, ιδιαίτερα ανησυχητική παραμένει η κατάσταση στη φυλακή του Bijelo.

Η κατάσταση στη Σερβία δεν διαφέρει κατά πολύ. Η μεγάλη διάρκεια των διαδικασιών εκδίκασης των υποθέσεων και ο μεγάλος αριθμός των προφυλακισθέντων (γύρω στους 3.500) έχουν ενισχύσει το πρόβλημα του υπερπληθυσμού. Το 2010, μάλιστα, ο πραγματικός αριθμός των φυλακισθέντων ανερχόταν στους 11.500 χιλιάδες, τη στιγμή που η συνολική χωρητικότητα των φυλακών κυμαίνεται στους 4.500 – 6.000 τροφίμους. Παρά τις προσπάθειες για κτίσιμο νέων κτιρίων ή την αποκατάσταση των παλαιοτέρων, τα προβλήματα εμμένουν, ενώ το ελλιπές προσωπικό αδυνατεί να διατηρήσει την τάξη στις φυλακές.

Εξάλλου, η κατάσταση στη Βοσνία παραμένει στάσιμη. Το πενταετές διάστημα ανάμεσα στην καταδίκη και την φυλάκιση ενισχύει με τη σειρά του το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, όπως και η μη χρήση εναλλακτικών ποινών. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι η Σερβία και οι Βοσνία είναι η μόνες χώρες που έχουν εισαγάγει την υπό ηλεκτρονική παρακολούθηση κατ' οίκον κράτηση (2010) ως εναλλακτικό μέτρο για την έκτιση ποινής όταν πρόκειται για περιπτώσεις μικροαδικημάτων.

Στην Κροατία, το 2012 αναμένεται να ολοκληρωθεί η επέκταση των φυλακών για την καταπολέμηση του υπερπληθυσμού (ο πληθυσμός στις φυλακές είναι στο 155%). Εντούτοις, οι πενιχρές συνθήκες υγιεινής αποτελούν ακόμη πρόβλημα. Στο Κόσσοβο, από την άλλη, μείζονος σημασίας ζήτημα αποτελεί η διαφθορά μέσα στις φυλακές. Τέλος, πέραν των υπολοίπων προβλημάτων, ανησυχητικό είναι το γεγονός

[126] Βλ. Amnesty International Report 2012.

ότι στην Αλβανία δεν τηρείται απόλυτα το ιατρικό απόρρητο και οι διαδικασίες ιατρικής εξέτασης.

Σε γενικές γραμμές, διαπιστώνουμε ότι η όποια πρόοδος έχει σημειωθεί στα σωφρονιστικά συστήματα των χωρών των δυτικών Βαλκανίων είναι περισσότερο σε επίπεδο υποδομών, παρά διαδικασιών και πρακτικών. Ίσως μια πιο συνεπής προσέγγιση εκ μέρους των κυβερνήσεων και η πληροφόρηση γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα των κρατουμένων να επέφερε πιο ουσιαστικά αποτελέσματα. Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκαν η ΠΓΔΜ, η Αλβανία και η Σερβία, οι οποίες προχώρησαν στη διεξαγωγή προγραμμάτων υποχρεωτικής εκπαίδευσης των σωφρονιστικών υπαλλήλων αναφορικά με τα διεθνή πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Δεκέμβριος 2010). Εντούτοις, η συνολική εικόνα του σωφρονιστικού συστήματος στα ΔΒ απέχει κατά πολύ από αυτό που επιβάλλουν το η διεθνής και ευρωπαϊκή δικαιοταξία.

Την ίδια στιγμή, το ζήτημα της πρόσβασης στη δικαιοσύνη αποτελεί πρόβλημα για τις ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες και τα θύματα των διακρίσεων. Στα θύματα παράνομης διακίνησης (συνήθως γυναίκες και παιδιά) και ενδοοικογενειακής βίας δεν παρέχονται οι πρέποντες βοηθητικοί μηχανισμοί για τη διευκόλυνση της πρόσβασής τους στα ένδικα μέσα, ιδιαιτέρως στην περιοχή του Κοσσόβου. Στη Βοσνία, εξάλλου, υπάρχουν υποψίες για το κατά πόσο τηρείται η ισότητα έναντι του νόμου, αφού έχουν αναφερθεί περιπτώσεις άνισης μεταχείρισης στις νομικές διαδικασίες. Σε γενικές γραμμές, στις περισσότερες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων είτε δεν έχουν δημιουργηθεί είτε δεν έχουν εφαρμοσθεί οι απαραίτητοι μηχανισμοί για την παροχή δωρεάν νομικής βοήθειας. Επιπλέον, το μεγάλο διάστημα διεκπεραίωσης των δικαστικών διαδικασιών επιβαρύνει την ήδη δύσκολη υπάρχουσα κατάσταση.

Ο Stefan Fule, Επίτροπος για την ευρωπαϊκή διεύρυνση, σε δήλωσή του τον Μάιο του 2011, επισήμανε την ύπαρξη πολιτικών και οικονομικών πιέσεων και τον εκφοβισμό ως τους τρεις εχθρούς της *ελευθερίας της έκφρασης* στα ΔΒ. Η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές της Ένωσης και θα πρέπει να προστατευτεί με κάθε τρόπο, καθότι *«αυτές οι τρεις μορφές παραβιάσεων της ελευθερίας του λόγου αποτελούν επίθεση όχι μόνο για την καρδιά του δημοκρατικού*

συστήματος, αλλά και για τις κοινές μας αξίες».[127] Μπορεί το νομικό πλαίσιο να υφίσταται στις χώρες των ΔΒ, ωστόσο στη πράξη κρίνεται ανεπαρκές. Οφείλουν να γίνουν πιο συντονισμένες προσπάθειες για την παραδειγματική τιμωρία των παραβατών και την προστασία των δημοσιογράφων.

Τροχοπέδη της εύρυθμης λειτουργίας των μέσων ενημέρωσης αποτελεί η έντονη πολιτική παρέμβαση και σύνδεση με τους ιδιοκτήτες των ΜΜΕ. Επιπλέον, ο μεγάλος αριθμός καταγγελιών αναφορικά με τον υψηλό βαθμό συγκέντρωσης της κυριότητας των μέσων και την ανταλλαγή κεφαλαίων ανάμεσα σε πολιτικά κόμματα και τηλεοπτικούς σταθμούς, σε συνδυασμό με την αδιαφάνεια στην κυριότητα των μέσων, επιβαρύνουν το ήδη αρνητικό κλίμα.

Στην ΠΓΔΜ οι ανησυχίες επιβεβαιώθηκαν όταν το τηλεοπτικό κανάλι A1TV, που ασκούσε έντονη κριτική στο κυβερνητικό έργο, έκλεισε με την κατηγορία της φοροδιαφυγής. Επιπλέον, η ποικιλομορφία του τοπίου των μέσων ενημέρωσης έχει αποδυναμωθεί. Η εκτύπωση των εφημερίδων Vreme, Shpic και Koha e Re σταμάτησε στις αρχές Ιουλίου. Οι τροποποιήσεις που έγιναν στο νόμο για το Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο έχουν αυξήσει τον αριθμό των διορισθέντων που ελέγχονται από τα κυβερνητικά όργανα. Οι τροποποιήσεις αυτές που εγκρίθηκαν χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με το Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης ή οποιαδήποτε δημόσια συζήτηση, εγείρουν ανησυχίες σχετικά με την αποδυνάμωση της ανεξαρτησίας του σώματος και την αύξηση της γραφειοκρατίας.

Ελαφρώς καλύτερο φαίνεται να είναι το σκηνικό στη Σερβία, αφού με μια σειρά μέτρων (Law on Broadcasting, 2009 – Code of Ethics of Journalists, 2006 – Press Council for print media, 2009 – abolishment of prison sentences for libel cases, 2005) έχει επιτευχθεί ο πλουραλισμός στα ΜΜΕ. Ωστόσο, οι δημοσιογράφοι γίνονται συχνά θύματα βίας και εκφοβισμού ενώ η κυβερνητική παρέμβαση παραμένει αδύναμη. Μάλιστα, οι ερευνητικές διαδικασίες για την εύρεση των υπαιτίων για τις δολοφονίες δημοσιογράφων από τα τέλη του 1990/2000 φαίνεται να έχουν πέσει σε αδιέξοδο.

[127]Statement by Stefan Fule at "SPEAK UP! Freedom of Expression and Media in the Western Balkans and Turkey". conference, May 2011, available at http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2011&mm=05&dd=06&nav_id=74190 .

Το ίδιο συμβαίνει και στο Μαυροβούνιο, όπου η εκκρεμούσα υπόθεση της δολοφονίας δημοσιογράφου δεν έχει ακόμα εξιχνιαστεί. Επιπλέον, οι δημοσιογράφοι πολλές φορές δεν δείχνουν ιδιαίτερο σεβασμό στον επαγγελματικό κώδικα ηθικής, ιδιαιτέρως όταν πρόκειται για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και της αξιοπρέπειας των παιδιών. Ανάλογες καταγγελίες εντοπίζουμε και στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, ειδικά κατά του Συμβουλίου του Τύπου (Press Council) Ωστόσο, ο αυξημένος αριθμός των καταγγελιών μπορεί κάλλιστα να υποδηλώνει παράλληλα και την αυξημένη ενημέρωση των πολιτών για τα δικαιώματά τους. Στον αντίποδα, οι συντάκτες και οι δημοσιογράφοι δέχονται συχνά έντονη πολιτική πίεση κι εκφοβισμό, τη στιγμή που η δυσφήμιση δεν έχει ακόμα αποποινικοποιηθεί. Οι κυρώσεις που ορίζονται από το νόμο περιλαμβάνουν απεριόριστα πρόστιμα ή φυλάκιση (αν και στην πράξη κανέναν δημοσιογράφος δεν έχει καταδικαστεί σε φυλάκιση). Το 2010 μόνο πήραν την δικαστική οδό 587 περιπτώσεις δυσφήμισης, εκ των οποίων οι 139 ήταν κατά δημοσιογράφων.[128] Στην ΠΓΔΜ, ο ίδιος ο Πρωθυπουργός κατηγόρησε δημοσίως σε τηλεοπτική του συνέντευξη τον δημοσιογράφο Borjan Jovanovski ότι με δηλώσεις του υπονόμευσε την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Καθότι δημοσιογράφοι θεωρούνται προσωπικά υπεύθυνοι για την αναφορά δυσφημιστικού περιεχομένου, υπάρχει φόβος για περαιτέρω ανάπτυξη του φαινομένου της αυτολογοκρισίας. Σε γενικές γραμμές οι συντάκτες και οι δημοσιογράφοι έρχονται αντιμέτωποι με έντονη και αδικαιολόγητη πολιτική πίεση και εκφοβισμό.[129].

Όσον αφορά στα *δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων* τα δυτικά Βαλκάνια έχουν να επιδείξουν περιορισμένη πρόοδο. Σε γενικές γραμμές οι γυναίκες αντιμετωπίζουν μισθολογικές διακρίσεις, ανισότητα στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας και στερεότυπα που προβάλλονται από τα μέσα ενημέρωσης. Τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας είναι συχνά, ενώ η πρόσβαση στην αγορά εργασίας δεν γίνεται επί ίσοις όροις. Επιπλέον, η παρουσία τους στην πολιτική σκηνή είναι περιορισμένη, όπως για παράδειγμα στην Αλβανία όπου στις τελευταίες εκλογές του Μαΐου του 2011 το quota των φύλων δεν εφαρμόστηκε σε πολλές περιοχές της

[128] Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Γιαντράνκα Κόστοβα, εκδότη του περιοδικού "Focus", στον οποίο επιβλήθηκε πρόστιμο ύψους 1 εκατομμυρίου δηναρίων (€ 16.259) για υποτιθέμενη δυσφήμηση.
[129] Έκθεση 2011,σελ.16

επικράτειας. Τα μεγαλύτερα θύματα είναι οι γυναίκες με αναπηρία ή οι ηλικιωμένες, οι ανύπαντρες μητέρες και οι γυναίκες που διαμένουν σε αγροτικές περιοχές, ιδιαιτέρως στην περίπτωση της Σερβίας και του Μαυροβουνίου. Συνολικά, η κατάσταση των γυναικών στην περιφέρεια των Βαλκανίων δεν διαφέρει πολύ σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Παρά το γεγονός ότι όλες οι χώρες έχουν αναπτύξει ένα αρκετά επαρκές νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών και την ισότητα των φύλων, οι γυναίκες εξακολουθούν να νιώθουν ανασφάλεια σε ατομικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Οι κυβερνήσεις δεν έχουν καταφέρει να φέρουν εις πέρας τις διαβεβαιώσεις τους, ώστε να αναβαθμίσουν τη θέση της γυναίκας. Η μεγαλύτερη ενημέρωση, χρηματοδότηση και εκπαίδευση σχετικά με την ισότητα των φύλων, αποτελούν βασικές παραμέτρους ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί ομοιόμορφα και αποτελεσματικά η σχετική νομοθεσία.

Επιπλέον, μείζων είναι το θέμα της *άνισης μεταχείρισης των μειονοτήτων*. Οι σχετικές εκθέσεις των διεθνών οργανισμών και των ΜΚΟ φανερώνουν ότι οι μειονοτικές ομάδες υποφέρουν από φαινόμενα άσκησης βίας, διακριτικής μεταχείρισης, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Η καταπολέμηση των διακρίσεων κατά της μειονότητας των Ρομά έχει σημειώσει κάποια μικρή πρόοδο τα τελευταία χρόνια. Γεγονός είναι, πάντως, ότι οι Ρομά ήταν πάντα η πιο ευάλωτη μειονότητα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και, συνεπώς, υπέφερε από λεκτική και σωματική παρενόχληση, αστυνομική βία, κοινωνική μισαλλοδοξία, και έλλειψη πρόσβασης στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ο σημαντικός ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΑΔ) για την προαγωγή της νομιμότητας. Το ΕΔΑΔ έχει αποφανθεί υπέρ των Ρομά σε πολλές περιπτώσεις τόσο στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη και την Κροατία. Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το ΕΔΑΔ τον Δεκέμβριο του 2009 έκρινε ότι οι Εβραίοι και οι Ρομά δεν μπορούν να αποκλειστούν από την τριμερή προεδρία της Βοσνίας, ύστερα από προσφυγή των Σεΐντιτς & Φίντσι εναντίον της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.[130] Η

[130] Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη δεν έχει ακόμη προχωρήσει στην εφαρμογή της απόφασης του ΕΔΔΑ αναφορικά με την υπόθεση Σεΐντιτς και Φίντσι κατά Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, που θέλει να καταργηθούν οι διατάξεις που απαγορεύουν σε μέλη μη συστατικών ομάδων να εκλεγούν στη Βουλή των Αντιπροσώπων και την Προεδρία, Βλ. :Human rights in Bosnia and Herzegovina", CRD, country report, updated in August 2012, available at

συνολική κατάσταση, πάντως, παραμένει σε γενικές γραμμές η ίδια. οι δυσκολίες πρόσβασης στην εργασία, στην εκπαίδευση, την υγεία και τις δημόσιες υπηρεσίες αποτελούν γεγονός, με τους Ρομά να βρίσκονται με πολύ υψηλά ποσοστά στους δείκτες ανεργίας, κατατάσσοντας του έτσι στους φτωχότερους συγγενείς της Ευρώπης.[131] Φυσικά, δεν λείπουν και τα περιστατικά βίας, όπως για παράδειγμα, στη Σερβία τον περασμένο Μάιο όταν άγνωστοι επιτέθηκαν σωματικά και φραστικά σε καταυλισμό των Ρομά στο Jabucki Rit του Βελιγραδίου.[132] Σε κάθε περίπτωση, όλες οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, με εξαίρεση το Κοσσυφοπέδιο, έχουν ενταχθεί στην «Δεκαετία για την Ένταξη των Ρομά 2005-2015» με σκοπό τη βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης του μειονοτικού υτού πληθυσμού.[133]

Εν συνεχεία, θα ήταν άστοχο να μιλάμε για δυτικά Βαλκάνια χωρίς να αναφερθούμε στα εγκλήματα πολέμου. Η *λογοδοσία για τα εγκλήματα πολέμου,* παραμένει βασικό ζήτημα τόσο ως προς τον βαθμό συνεργασίας των χωρών με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ICTY) όσο και για το βαθμό άσκησης ποινικών διώξεων σε εγχώριο επίπεδο. Ορισμένη πρόοδος έχει σημειωθεί στην εκδίκαση των εγκλημάτων πολέμου στη Σερβία, τη Βοσνία και την Κροατία κατά τη διάρκεια της ένοπλης σύγκρουσης του 1992-1995 Το 2003, το Κοινοβούλιο της Σερβίας αποφάσισε την ίδρυση του Γραφείου του Δημόσιου Κατήγορου για τα εγκλήματα πολέμου κι ενός Ειδικού Δικαστηρίου για τα Εγκλήματα πολέμου (War Crimes Chamber) υπό το Περιφερειακό Δικαστήριο του Βελιγραδίου.[134] Το εν λόγω Δικαστήριο που δρα συμπληρωματικά προς τη δράση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia – ICTY), έχει αναλάβει την εκδίκαση χαμηλού και μεσαίου επιπέδου παραβατών. Από την πρώτη δίκη τον Μάρτιο του 2004 το Δικαστήριο έχει ολοκληρώσει τρεις δίκες, ενώ περίπου 35 υποθέσεις είναι σε προπαρασκευαστικό

---

http://www.civilrightsdefenders.org/country-reports/human-rights-in-bosnia-and-herzegovina/ .

[131] Shaun Walker. "Roma shown to be Europe's poorest and most reviled people", The Independent, April: 2012.

[132] βλ. "ERRC ACTS TO ENSURE SAFETY AND ADEQUATE CONDITIONS FOR SERBIA'S BELVIL EVICTEES"EERC News, Volume 16, June 2012.

[133] βλ."Assessing Human Security in the Western Balkans", *CSIS-EKEM,* policy report, November 2010.

[134] Βλ. Introduction to Balkan War Crimes Court – Serbia", IWPR, available at http://iwpr.net/programme/international-justice-icty/introduction-balkan-war-crimes-courts, last visited 15/09/2012.

στάδιο.[135] Η ορθή λειτουργία του Δικαστηρίου θα δώσει σαφές μήνυμα στη διεθνή κοινότητα ότι η Σερβία είναι πρόθυμη είναι βάλει ένα τέλος στην μακροχρόνια ατιμωρησία των ενόχων, αφού καταπιάνεται με υποθέσεις δολοφονιών αλλοεθνών από Σέρβους.[136] Το πρόβλημα εδώ εντοπίζεται περισσότερο στην ελλιπή χρηματοδότηση και στήριξη από τις κυβερνητικές αρχές παρεμποδίζοντας, έτσι, το έργο του Δικαστηρίου. Εν τω συνόλω, το κλίμα φαίνεται να αντιστρέφεται και οι εθνικές κυβερνήσεις αρχίζουν να αντιμετωπίζουν λίγο πιο σοβαρά τα θέματα λογοδοσίας. Αυτό φάνηκε και από τη σύλληψη του πλέον καταζητούμενου για στρατιωτικού ηγέτη των Σέρβων της Βοσνίας Ράτκο Μλάντιτς, το 2011 και την παράδοσή του από τις σερβικές αρχές, Σε κάθε περίπτωση, η απονομή δικαιοσύνης για τα αποτρόπαια εγκλήματα του παρελθόντος θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα για τις κυβερνήσεις της πρώην Γιουγκοσλαβίας, κάτι που δεν ισχύει πάντα.[137]

Στις 12 Οκτωβρίου του 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την ετήσια έκθεση προόδου των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων. Από την αναφορά του Επιτρόπου Stefan Füle και τη γενική ανακοίνωση Επιτροπής προκύπτει ότι, παρά τις εξαγγελίες περί ενσωμάτωσης της ευρωπαϊκής πολιτικής στις χώρες αυτές, λίγα πράγματα έχουν επιτευχθεί τη στιγμή που τα ουσιώδη προβλήματα που αποτελούν τροχοπέδη στην ευρωπαϊκή πορεία των εν λόγω κρατών παραμένουν. Συγκεκριμένα, ελλειμματική διαπιστώνεται η πολιτική των κρατών αυτών στα ζητήματα της χρηστής διακυβέρνησης, του κράτους δικαίου, της διοικητικής ικανότητας, της ανεργίας και της οικονομικής μεταρρύθμισης, ενώ ανησυχητικά δείγματα έχει δείξει η ελευθερία της έκφρασης και των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Πολύ συχνά, μάλιστα, οι εσωτερικές μεταρρυθμίσεις καθυστερούν λόγω έντονων εσωτερικών αναταραχών και εξελίξεων. Η περιφερειακή συνεργασία παραμένει προβληματική, ενώ το καθεστώς

[135] Βλ. :Serbia Must Boost Support fo War Crimes Chamber", available at http://www.hrw.org/news/2007/06/27/serbia-must-boost-support-war-crimes-chamber, last visited 15/09/2012.

[136] Darehshori

[137] Η συγκριτική αξιολόγηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έγινε στη βάση των τελευταίων εκθέσεων προόδου του 2011 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις χώρες των δυτικών Βαλκανίων, καθώς και των ετήσιων εκθέσεων της Διεθνής Αμνηστίας, του Human Rights Watch, και του U.S.A. State Department, όπως έχουν αναρτηθεί στις επίσημες ιστοσελίδες τους.

του Κοσσυφοπεδίου εγείρει ερωτήματα αναφορικά με τη συμβολή του στο ήδη τεταμένο κλίμα της περιοχής.[138]

Πάντως, αν μπορούσαμε να εκφράσουμε τη συνολική κατάσταση με λίγα λόγια, θα λέγαμε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα στα ΔΒ είναι μεταξύ του μύθου και της πραγματικότητας. Η προστασία τους είναι επιλεκτική, χωρίς συνέπεια και χωρίς την απαραίτητη δικαστική εγγύηση. Οι κυβερνήσεις οφείλουν να λάβουν λίγο πιο σοβαρά τη σημασία της προώθησης των οικουμενικών αξιών στο εσωτερικό τους, καθώς θα μπορούσε να λειτουργήσει σταθεροποιητικά και ειρηνευτικά μέσα σε αυτό το μωσαϊκό των αντιμαχόμενων εθνών και μειονοτήτων.

Μέρος Δ': Κριτική αποτίμηση

«Η εικόνα του Slobodan Milošević να δικάζεται στη Χάγη για εγκλήματα πολέμου, μπορεί να δηλώνει ότι έχουμε φτάσει στο τέλος της ιστορίας, όπως την έγραφαν τα Βαλκάνια». [139]

Η όλη ιστορική διαδρομή των Βαλκανίων μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1990 είχε να επιδείξει εντάσεις, πολέμους, αιματοχυσίες, απάνθρωπες δικτατορίες και ταλαιπωρημένους λαούς. Μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας το 1992, το σκηνικό στην περιοχή άρχισε σταδιακά να αλλάζει προς το καλύτερο, κυρίως λόγω της προσδοκίας των νεοσύστατων κρατών για ένωση με την ΕΕ.[140]

Προχωρώντας προς τη διαδικασία ενσωμάτωσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι χώρες των δυτικών Βαλκανίων, άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο, έχουν παρουσιάσει σημαντικά βήματα προόδου που δηλώνουν την ξεκάθαρη βούλησή τους για απομάκρυνση από μνήμες και πρακτικές του παρελθόντος. Η αλλαγή του πολιτικού

[138] Βλ. http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/1182
[139] Morton Abramowitz & Heather Hulburt, "Can the EU Hack the Balkans?: A Proving Ground for Brussels", *Journal of Foreign Affairs*, No 81, 2002, pp 2, available at http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/fora81&div=81&id=&page= .
[140] Fatom Bislimi, "EU Foreign Policy towards Balkans: An Opportunity or a Challenge?", *the Western Balkans Policy Review*, Vol. 1, Issue 1, JanuaryJune 2010, pp 29, available at http://www.kppcenter.org/WBPReview2010-1-1-Bislimi.pdf

σκηνικού στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με την αιματηρή διάλυση της Γιουγκοσλαβίας έγινε η αιτία για την ανάδυση νέων κρατών με κοινό σημείο αναφοράς την ύπαρξη πολλών εθνοτικών ή άλλων ομάδων με διαφορετική θρησκευτική, γλωσσική ή πολιτιστική ταυτότητα και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Η προστασία της ταυτότητας και της «κληρονομιάς» που η κάθε αυτή ομάδα φέρει ήταν δύσκολη υπόθεση για τις μετακομμουνιστικές κυβερνήσεις που λίγα ήξεραν για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

«Αν οι κυβερνήσεις των Βαλκανίων βλέπουν σοβαρά την προοπτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τότε οφείλουν να δώσουν μεγαλύτερη προτεραιότητα στα ανθρώπινα δικαιώματα».[141] Είναι γεγονός ότι παρά το ότι οι χώρες στα νοτιοανατολικά της Ευρώπης να έχουν αναπτύξει ένα αρκετά ικανοποιητικό συνταγματικό και νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, η πραγματικότητα φαίνεται να απέχει από τις επίσημες διακηρύξεις και διαβεβαιώσεις. Στην πράξη, οι πολίτες των χωρών αυτών έχουν να αντιμετωπίσουν πολλές φορές άνιση μεταχείριση, βία από τις μονάδες επιβολής του νόμου και ατιμωρησία εκ μέρους των αδύναμων δικαστικών συστημάτων. Τη στιγμή, μάλιστα, που η ελευθερία των μέσων ενημέρωσης φαίνεται να είναι μόνο στα «χαρτιά».

Παρά τις διαβεβαιώσεις, τις διακηρύξεις και τις εξαγγελίες το επίπεδο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν έχει φτάσει σε ικανοποιητικά επίπεδα. Ενώ άλλοι παράγοντες αιρεσιμότητας, όπως η ορθή λειτουργία της ελεύθερης αγοράς επιτυγχάνονται σχετικά εύκολα, ο παράγοντας ανθρώπινο δικαίωμα θυσιάζεται στον βωμό της οικονομίας. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει με τη σειρά του και την έλλειψη ίσως πολιτικής βούλησης για εκδημοκρατισμό και εξανθρωπισμό. Οι εθνικιστικές πολλές φορές τάσεις των πολιτών και των πολιτικών αναπαράγουν τα πρότυπα μίσους και διαιώνισης του αποσχισμού.

Σε δεύτερο επίπεδο, η έλλειψη ανθρωπιστικής κουλτούρας και διαπαιδαγώγησης αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι λογικό να εμποδίζει την εμπέδωσή τους από τους λαούς. Η πλειονότητα σχεδόν αγνοεί παντελώς τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματά του, με αποτέλεσμα να μην τα διεκδικεί. Σε αυτό θα

[141] Wanda Troszczynska-van Genderen, Western Balkans researcher at Human Rights Watch. world report 2010, HRW, available at http://www.hrw.org/news/2010/01/20/balkans-human-rights-lagging

μπορούσε να προστεθεί και η αδύναμη παρουσία του δικαστικού συστήματος. Η διαφθορά και η ατιμωρησία λειτουργούν ανασταλτικά ως προς την εγγύηση ασφάλειας δικαίου που θα έπρεπε να παρέχει στους πολίτες.

Η Ένωση, ως δύναμη κανονιστική, ήρθε με βλέψεις να αλλάξει το πολιτικό σκηνικό στην περιοχή, παιδαγωγώντας τα νήπια κράτη σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αξίες που πρεσβεύει. Πράγμα που αποδείχτηκε δύσκολο, επίπονο και αρκετά χρονοβόρο. Τόσο, που ενισχύθηκαν οι φοβίες του ότι αντί να εξευρωπαϊστούν τα Βαλκάνια, θα βαλκανοποιηθεί ή Ευρώπη. Και το χειρότερο είναι ότι ίσως αυτή η φοβία να μην είναι και τόσο ουτοπική. Η πιθανότητα ένταξης των χωρών αυτών τρομάζει πολλούς από τους ευρωπαϊστές που βλέπουν να καταλήγουν Βαλκάνια στην θέση των Βαλκανίων. Γιατί πως μπορούν να είναι σίγουροι ότι θα μπορούν να τηρούν τις δεσμεύσεις τους, όταν ήδη η πορεία τους είναι επιφυλακτική;

Μέσα σε όλα αυτά, θα έλεγε κανείς ότι η αρχή της πολιτικής αιρεσιμότητας, τουλάχιστον στην περιφέρεια των δυτικών Βαλκανίων, έχει αποτύχει. Η Ένωση, αν και λειτουργούσε στη λογική του «καρότου με το μαστίγιο» δεν απέδωσε αυτά που πολλοί θα περίμεναν, να αναδιαμορφώσει δηλ. το σκηνικό στην ανατολική περιφέρεια ώστε να μπορεί να ακολουθήσει τους ρυθμούς της Ευρώπης. Ωστόσο, αν το δούμε από την αντίθετη όψη, η Ένωση, χρησιμοποιώντας την προοπτική της ένταξης ως μέθοδο τόσο εκφοβισμού, όσο και επιβράβευση πίεσε τις χώρες για μεταρρυθμίσεις και ανάληψη δράσεων που ίσως χωρίς την παρέμβασή της να μην είχαν σκεφτεί καν ποτέ. Και μπορεί, πράγματι, τα ποσοστά των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να είναι υψηλά και σχεδόν στα ίδια ποσοστά την τελευταία δεκαετία, ωστόσο δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι η Ένωση δεν έχει επιδράσει θετικά στην αλλαγή της συμπεριφοράς των κρατών των αυτών, έστω και καθαρά σε επίπεδο νομοθετικό. Αντιθέτως μάλιστα.

Από την άλλη πλευρά, οι χώρες των δυτικών Βαλκανίων δηλώνουν ταγμένες στην ευρωπαϊκή προοπτική τους. Απώτερος σκοπός όλων των μεταρρυθμίσεων που γίνονται σε εθνικό επίπεδο είναι η σύγκλιση με τα πολιτικά και οικονομικά κριτήρια που ευελπιστούν ότι θα τους οδηγήσουν στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για τις χώρες αυτές, η απόκτηση της ιδιότητας του πλήρους κράτους – μέλους της Ένωσης θα τους δώσει τη δυνατότητα να συμμετάσχουν σε μία κοινότητα εθνών που

προσδοκά τη διατήρηση της ειρήνης μέσα από την οικονομική, πολιτική και πολιτιστική συνεργασία μεταξύ των κρατών.[142] Τι θα συμβεί, όμως, όταν φύγει αυτό; Μήπως τελικά όλη αυτή η βούληση για αλλαγή πηγάζει από το γεγονός και μόνο ότι τους δίνεται η δυνατότητα για την εισδοχή σε μια παγκόσμια υπερδύναμη της οικονομίας της αγοράς; Μήπως, εντέλει, ακόμα και τα πολιτικά κριτήρια εξυπηρετούν τις οικονομικές βλέψεις; Αυτά δεν είναι εύκολο να απαντηθούν με σιγουριά. Σε κάθε περίπτωση, το δεδομένο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει πλέον εμπεδωθεί από τις κυβερνήσεις, ασχέτως αν η εφαρμογή ελλείπεται της νομοθεσίας. Γεγονός είναι, ότι η Κροατία, ως το πρώτο κράτος από τα δυτικά Βαλκάνια που θα ενταχθεί στην ΕΕ, θα βρεθεί άμεσα υπόλογο του ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας και δικαστικού ελέγχου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αναγκάζοντάς το να ακολουθήσει το ευρωπαϊκό κεκτημένο και όχι την εθνική νοοτροπία. Και αυτό είναι επίτευγμα αν σκεφτούμε το ιστορικό προηγούμενο της χώρας και την πορεία της από τα Βαλκάνια στην Ευρώπη. Είναι στο χέρι και των υπολοίπων κρατών να διανύσουν αυτή την διαδρομή που ίσως επιφέρει την πολυαναμενόμενη ενότητα στους λαούς τους.

[142] Gazmend Qorraj, "Integrating the Western Balkans into the European Union: Overcoming Political and Economic Constraints", *Journal on European Perspectives on the Western Balkans*, Vol.v2, No. 2, October 2010, p. 80.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Ανδριανός, Ιωάννης, *Οι επιπτώσεις των πολιτισμικών και κοινωνικών ιδαιτεροτήτων στην οικονομική ανάπτυξη των δυτικών Βαλκανίων*, διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ), ΑΕΔΔ, 2008.

Άρθρο 3 Συμφωνίας ΣΣ: *«Η διεθνής και περιφερειακή σταθερότητα, η ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας είναι κεντρικής σημασίας για την Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης»*, Council of the European Union, " Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part", Brussels, 26 March 2001.

Βερέμης, Θ. & Τζιαμπίρης, Α., *Το μετέωρο βήμα των Βαλκανίων*, στο *Η Ελλάδα και ο κόσμος 2003-2004*, επιμ. Θ. Κουλουμπής & Θ. Ντόκος, Αθήνα, Παπαζήσης:2004.

Δαγτόγλου, Π.Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο: ατομικά δικαιώματα*, τόμος Α', Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1991.

Ζντάβου, Γ. Αναστασία, «Οι διμερείς εμπορικές σχέσεις Ε.Ε. – Αλβανίας και οι προοπτικές του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας», πτυχιακή εργασία, επιβλ. Δρ. Σίσκος Ευάγγελος, ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας, Καστοριά, Νοέμβριος 2009.

«Η εξωτερική πολιτική της Αλβανίας, 1990 – 2010», *Ιστορία,* τεύχος 519, Εκδόσεις Πάπυρος, Σεπτέμβριος 2011.

Ιωακειμίδης, Π.Κ., *Η Συνθήκη της Λισσαβώνας*, β' έκδοση, Θεμέλιο, Αθήνα: 2010.

Καζάκος, Πάνος, «'Οραμα, πρακτικά μέτρα, όρια», Βήμα Ιδεών, Νοέμβριος 2008.

Καραμπαρμπούνης, Χάρης, «Δυτικά Βαλκάνια και Ευρωπαϊκή Ένωση. Ιστορική διαδρομή και σύγχρονη στρατηγική», στο Ματιές στο σύγχρονο τοπίο των δυτικών Βαλκανίων, επιμ. Στ. Περράκης, Ι. Σιδέρης, Αθήνα: 2009.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, *Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη,* Παπαζήσης, Αθήνα: 1995.

Λάβδας, Α. Κώστας & Ξενάκης, Κ. Δημήτρης, *Η Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία και η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας*, όπως παρατίθεται στο *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση: Οργάνωση και πολιτικές. 50 χρόνια,* Αθήνα: Θεμέλιο, 2007

Μάνεσης, Ι. Αριστόβουλος, *Συνταγματικά Δικαιώματα: ατομικές ελευθερίες.*, τόμος α', δ' έκδοση, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1982.

Μαχαιρίδης, Δημήτρης, «Τα γεωπολιτικά δεδομένα της νοτιοανατολικής Ευρώπης και η σύνδεσή τους με τις εξελίξεις στην κεντρική Ευρώπη». *Ευρωπαϊκή διεύρυνση προς την κεντρική και νοτιοανατολική Ευρώπη: Η προβληματική της προσαρμογής*, ΙΣΤΑΜΕ, Αθήνα: 1998.

Μούσση, Έλλη & Σκούρτη, Ελιάνα, «Προκλήσεις και προβλήματα της Βοσνίας Ερζεγοβίνης στο παρόν πολιτικοοικονομικό τοπίο», *ΚΕΡΕΝΕ*, Αθήνα:2010.

Μούσση, Έλλη, «Η παρουσία της ΠΓΔΜ στο βαλκανικό χώρο και η ευρωπαϊκή της προοπτική», μηνιαίο δελτίο ομάδας έρευνας νοτιοανατολικής Ευρώπης, ΚΕΡΕΝΕ, Νοέμβριος 2009.

Μπέης, Ε. Κώστας, «Η σημασία της προσχώρησης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στην ΕυρΣΔΑ για την ενίσχυση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη», Περιοδικό Δίκη, Οκτώβριος 2006.

Ξενάκης, Δ.Κ. & Τσινισιζέλης, Μ.Ι., *Παγκόσμια Ευρώπη; Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2006.

Παναγιωτίδου, Ράνια, «Η ευρωπαϊκή προοπτική της Σερβίας», *ΚΕΡΕΝΕ*, Ιανουάριος 2010.

Περράκης, Στ., *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτήνη, 2009.

Περράκης, Στ., *Δημοκρατία και (ατομικά) δικαιώματα του ανθρώπου. Πόσο προασπίζουν τα δικαιώματα του ανθρώπου οι πτυχές δημοκρατίας που εγκλείει το σύστημα της Ένωσης;*, Ευρωπαίων Πολιτεία, Δίκαιο ,Πολιτική και Οικονομία,Αθήνα,2009

Ράντου, Σύλβια, «Θα αποτελέσει η Κροατία το 28ο μέλος της Ε.Ε;», *ΚΕΔΙΑ*, ενημερωτικό σημείωμα Νο 4, Απρίλιος 2011.

Ρούκουνας, Εμμανουήλ, *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Εστία, Αθήνα: 1995.

Ρούκουνας, Εμμανουήλ, Διεθνές Δίκαιο ΙΙΙ, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα: 1983.

Στεφάνου, Α. Κωνσταντίνος & Καταπόδης, Ν. Γιώργος, *Οι ευρωπαϊκές συνθήκες μετά την αναθεώρηση της Λισσαβώνας*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή: 2008.

Τυροπώλη, Μαρία, «Περιφερειακές συνεργασίες στη Νοτιο – Ανατολική Ευρώπη», *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, τόμος 8, (1) 2002.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Άρθρο 5, General Assembly (A/CONF. 157/23), "*Vienna Declaration and Programme of Action*" , 12 July 1993.

"Assessing Human Security in the Western Balkans", *CSIS-EKEM,* policy report, November 2010.

Abramowitz, Morton & Hulburt, Heather, "Can the EU Hack the Balkans?: A Proving Ground for Brussels", *Journal of Foreign Affairs*, No 81, 2002,

Buzan, B. & Waever, O., *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, part V.

Calvocoressi, Peter, *Διεθνής Πολιτική 1945- 2000*,Εκδ. Κ. Τουρίκης, Αθήνα: 2004.

Cierco, Teresa, "Stabilizing Macedonia: The Key Role of the European Union", paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Town & Country Resort and Convention Center, San Diego, California, USA, 22nd March, 2006

Demetropoulou, Leeda, Nov. 2002, "Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe", *Southeast European Politics*, Vol. III, No.2-3, November: 2002.

Dougherty, E. James & Pfaltzgraff, L. Robert Jr, *Ανταγωνιστικές θεωρίες διεθνών σχέσεων: Μια συνολική αποτίμηση*, τόμος Α', Παπαζήσης, Αθήνα: 1992.

Ehrke, Michael, "The European Union and the Post-Communist Sphere: Integration, European Neighbourhood Policy and Strategic Partnership", *Compass 2020*, Friedrich – Ebert – Stiftung, Berlin: 2007.

Fairclough, Gordon, "EU Moves Serbia Down Path to Joining", *Wall Street Journal*, March 1,2012.

Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, New York: 1981.

Haine, J. -Y., «An Historical Perspective" in N. Gnesotto (ed), *EU Security and Defence Policy. The First Five Years (1999-2004)*, Paris: Institute for Security Studies, 2004.

Harpaz, Guy & Shamis, Asaf, "*Normative Power Europe and the State of Israel: An Illegitimate EUtopia?* ", JCMS Volume 48. Number 3, 2010

Ishay, Micheline, *The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalisation Era,* University of California Press, Ltd. London, England, 2008.

Jacobs, G. Francis, "Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights", Hearing organized by the Committee on Legal Affairs and Human Rights in Paris on 11 September 2007, 07.09.2007.

Keane, Rory, "The Partnership – Conditionality Binary in the Western Balkans: Promoting local ownership for sustainable Democratic transition", *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 18, No 2.

Kwiatkowska, Agnieszka & Paulsson, Helena & Dahlin, Gustav, "Will the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights be a boost to human rights protection? A legal analysis of political argumentation", from the 9th student research seminar in European Constitutionalism "2010 European Integration: enhanced protection or a threat to individual freedom and liberty?", 10-12 May 2010.

Manners, Ian, "*Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*, JCMS Volume 40, Number 2, 2002

Myjer, Egbert, "*Can the EU Join the ECHR – General Conditions and Practical Arrangements*", from the ECLN Conference "*The Future of the European Judicial System in a Comparative Perspective*", Berlin 2005

Nenadic, B., 'The Position of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the Legal System of the Republic of Serbia" in *The Position and Role of the Constitutional Court in the Implementation of the European Convention of Human Rights (proceedings)*. Podgorica, 2007.

Qorraj, Gazmend, "Integrating the Western Balkans into the European Union: Overcoming Political and Economic Constraints", *Journal on European Perspectives on the Western Balkans*, Vol.v2, No. 2, October 2010.

Pace, Michelle, "*The Construction of EU Normative Power"*, JCMS Volume 45. Number 5, 2007

Poos, Jacques, in M. Almond, *Europe's Backyard War: the War in the Balkans*, London: William Heinemann Ltd, 1994.

Radovanovik, Tamara, "From "Balkanization to "Europeanization" of the Western Balkan Countries", *American International Journal of Contemporary Research*, Vol. 2, No. 4, April: 2012

Risteska, Marija, "The Macedonian Accession to the European Union", Centre of Research and Policy Making (CRPM).

Sampson, Stephen, "Albanian Human Rights Sector Review", The Danish Centre of Human Rights, Denmark, January 200.

Scheipers, Sibylle & Sicurelly, Daniela, "*Normative Power Europe: A Credible Utopia?* ", JCMS 2007 Volume 45. Number 2.

Shaun Walker. "Roma shown to be Europe's poorest and most reviled people", The Independent, April, 2012.

Smith, Karen Elizabeth, "*The use of political conditionality in the EU's relations with third countries: How effective*?, Paper for the ECSA International Conference, Seattle: 1997.

Trenchov, Daniel, "The Future of the Western Balkans Integration within the EU".

Κανονιστικά Κείμενα

COM (2011) 668 τελικό, Γνώμη της Επιτροπής σχετικά με την αίτηση προσχώρησης της Σερβίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Βρυξέλλες. 12. 10. 2011.

COM(2002)163, Πρώτη Ετήσια Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Η διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη», 03/04/2002
Statute on People's Advocate, document No. 8454, 4.2.1999.
SEC (2011) 1203 final, European Commission,"The Former Yugoslav Republic of Macedonia2011 Progress Report", Brussels, 12.12.2011.

Presse 483, Council of the European Union, "Accession treaty with Croatia signed today", Brusells, 9 December 2011.

Report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his visit to Serbia on 12-15 June 2011, CommDH(2011)29, Strasbourg, 22 September 2011 και SERBIA 2009 PROGRESS REPORT, COM(2009) 533, Brussels, 14.10.2009.

Official Journal L 343, 25/11/1992 P. 0002-0009. The signing of the SAA and the entry into force of the Interim Agreement has replaced the 1992 Agreement.

Official Gazette of RM, Law on Prevention and Protection Against Discrimination, No. 50 from 13.04.2010.

European Commission, *Commission Report on the Feasibility of Negotiating a Stabilisation and Association Agreement with Albania* (Brussels: European Commission, COM 1999 599 final).

ΔΕΚ, Γνωμοδότηση 2/94, της 28.3.1996, Προσχώρηση στην ΕΣΔΑ, Συλλογή Νομολογίας 1996.

European Commission, *Report from the Commission to the Council On the Work of the EU/Albania High Level Steering Group, in Preparation for the Negotiation of a Stabilization and Association Agreement with Albania* (Brussels: European Commission, COM 2001 0300 final.

European Commission, "regional Cooperation in the western Balkans: A policy priority for the European Union", Luxembourg, 2006.

Opinion no.405/2006. "Comments on the Constitution of Serbia (Part II), *European Commission for Democracy through Law (Venice Commission)*, Strasbourg, 12 February 2007.

European Parliament, Report on "*Wider Europe – Neighborhood: A New Framework with our Eastern and Southern Neighbors",* Committee on foreign Affairs, Human Rights, Common Security and Defense Policy της 5/11/2003.

Council of Europe, "Post – war justice and durable peace in the former Yugoslavia", Issue Paper by thw Council of Europe Commissioner for Human Rights, February 2012.

Commission of the European Communities, Communication from the commission to the Council and the European Parliament, *Wider Europe – Neighborhood: A New Framework with our Eastern and Southern Neighbors*, Brussels, July 1st 2003, COM (2003) 393.

Official Gazette No. 91/2011, "Amendments to the Constitution of the Republic of Macedonia", 16 November 2001

Διαδικτυακή πληροφόρηση

Bislimi, Fatom, "EU Foreign Policy towards Balkans: An Opportunity or a Challenge?", *the Western Balkans Policy Review*, Vol. 1, Issue 1, JanuaryJune 2010, available at http://www.kppcenter.org/WBPReview2010-1-1-Bislimi.pdf

Case OF Sejdić and Finci AND FINCI v. Bosnia and Herzegovina, Judjemet by the Grand Chamber, Strasbourg: 22 December 2009, διαθέσιμο στο HUDOC database

COM(2002)163, Πρώτη Ετήσια Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Η διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη», 03/04/2002.

"Constitution of the Republic of Macedonia", available at http://www.sobranie.mk/en/default.asp?ItemID=9F7452BF44EE814B8DB897C1858B71FF, last visited 16/09/2012.

Constitution of Republic of Serbia, Chapter I, article 1, στον επίσημο ιστότοπο της σερβικής κυβέρνησης http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav.php .

DOC/93/3, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κοπεγχάγης 21-22 Ιουνίου 1993, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 22/06/1993, στο http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=DOC/93/3&format=HTML&aged=1&language=EL&guiLanguage=en

Επίσημος ιστότοπος των Ηνωμένων Εθνών http://www.un.org/.

Επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών www.mfa.gr

EUCO 38/12, "Remarks by President Herman Van Rompuy following the first session of the European Council", Brussels, 1 March 2012, available at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/128446.pdf

Παπαϊωάννου, Μ., «Το ευρωπαϊκό μέλλον των Δυτικών Βαλκανίων: Όσο καθυστερεί η ευρωπαϊκή προοπτική τόσο αυξάνεται η ανομία στην περιοχή», *Foreign Affairs*,

24.10.2011, όπως αναρτήθηκε στο http://foreignaffairs.gr/articles/68488/mpampis-papaioannoy/to-eyropaiko-mellon-ton-dytikon-balkanion

Παρίσης, Ιωάννης, «Σκληρή και Ήπια Ισχύς», διαθέσιμο στο http://www.saith.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=71&Itemid=28

Sax, H. & Ananiev, J., "The International and National Human Rights Legal Framework for Macedonia: A Human-Rights Based Approach to MDG-based Development Planning and Poverty Reduction", document commissioned and supported by UNDP Macedonia & ADA, April 2006, available at http://www.hurilink.org/tools/International_and_National_Human_Rights_Legal_Framework_for_Macedonai.pdfm last visited 17.9.2012

Serbia Must Boost Support fo War Crimes Chamber", available at http://www.hrw.org/news/2007/06/27/serbia-must-boost-support-war-crimes-chamber, last visited 15/09/2012.

Statement by Stefan Fule at "SPEAK UP! Freedom of Expression and Media in the Western Balkans and Turkey". conference, May 2011, available at http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2011&mm=05&dd=06&nav_id=74190

Statute of the Council of Europe, London, 5.V.1949, στο http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/001.htm

Stephanie van den Berg, "Western Balkans hope to move slowly towards EU", AFP, Oct ober 9, 2011, available at http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gOEdR-_61npByGH_YkNGAxx8BPgw?docId=CNG.d58991fb87f986aa56a63cf0993e348c.321

Τζιαμπίρης, Αριστοτέλης, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Μακεδονικό Ζήτημα», *IMMA*, http://www.imma.edu.gr/imma/history/19.html

Το πλήρες κείμενο του Συντάγματος της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_engl.pdf

Τσάτσος, Θ. Δημήτρης & Κατρουγκάλος, Σ. Γιώργος, Το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Αλβανίας, Αντ. Ν. Σάκκουλας: 2000, όπως παρατίθεται στο http://www.cecl2.gr/html/ent/236/ent.3236.2.asp

Wanda Troszczynska-van Genderen, Western Balkans researcher at Human Rights Watch. world report 2010, HRW, available at http://www.hrw.org/news/2010/01/20/balkans-human-rights-lagging

Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης, «Ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατία ανά τον κόσμο: Έκθεση σχετικά με τη δράση της ΕΕ το 2011», Ιούνιος 2012, διαθέσιμο στο http://eeas.europa.eu .

Human Rights Committee, "Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant", New York, 14 March – 1April 2011, page 1. Αναλυτικά για το Σύνταγμα της Σερβίας βλ. Constitution of the Republic of Serbia. adopted 28/29/October 2006, available at
http://www.srbija.gov.rs/cinjenice_o_srbiji/ustav.php
http://www.ecln.net/elements/conferences/book_berlin/myjer.pdf
http://www.civitas.org.uk/eufacts/FSINST/IN7.htm .
http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm
http://ec.europa.eu/world/enp/partners/index_en.htm
http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/1182
http://www.imm.gr/index.php?Itemid=76&id=444&option=com_content&task=view
http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/relations/article_7240_el.htm
http://www.europarl.europa.eu/plenary/en/texts-adopted.html
http://www.kathimerini.gr/
http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/eu_kosovo/political_relations/index_en.htm
http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/70949.htm

http://newpost.gr
http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB%CE%B2%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1 .
http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20071212+ITEM-013+DOC+XML+V0//EL
http://www.swedenabroad.com/ImageVaultFiles/id_2879/cf_52/HR_Kosovo_2011_EN.PDF
http://www.state.gov/documents/organization/186612.pdf.
http://www.civilrightsdefenders.org/country-reports/human-rights-in-bosnia-and-herzegovina/ .
http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathbreak_1_10/09/2012_460555
http://iwpr.net/programme/international-justice-icty/introduction-balkan-war-crimes-courts
www.coe.it
http://www.jurisconsultus.gr/pubs/uploads/609.pdf
http://studiorum.org.mk/evrodijalog/16/pdf/Evrodijalog_br_16_2_M-Najcevska_ENG.pdf